

ЭДИР БУДАМШУУ

9 Н.

ДОРЖО ЖОДБО

(Бэлиг-үүн шанада хизагаар-аа хүрэгсэн, ошор-ияар огтологшо нарата ехэ хүлгэн судар оршобо)

23 Н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
октябриин 17
Четверг

№ 41 (21940)
(855)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

Буряад Үнэн

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ҮДЭРНҮҮД - БУРЯАД ОРОНДОМНАЙ

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг

“ХҮҮГЭДЭЭ ТҮРЭЛ ХЭЛЭНДЭНЬ НУРГАХА ХҮСЭЛТЭЙБДИ”

Үргэлжлэлын

5 Н.

Уважаемые читатели!

Началась подписка на I полугодие 2014 года. Спешите подписаться на наши издания!

Наименование издания	Периодичность	Условия	Подписная цена		Газета	Периодичность	Условия	Подписная цена	Газета	Периодичность	Условия	Подписная цена
			На 6 мес.	На 1 мес.								
Газета «Бурятия» Индекс – 50908	вт., ср., чт., пт	а) Через почту	824,64 руб.	137,44 руб.	«Спорт - Тамир» Индекс – 31113	среда	а) Через почту	226,5 руб.	Журнал для детей «Одон» Индекс – 73879	ежемесячно	а) Через почту	271,92 руб.
		б) с получением в редакции	400,00 руб.	66,70 руб.			б) с получением в редакции	220,00 руб.			б) с получением в редакции	270,00 руб.
		в) с доставкой в организацию (по городу)	450,00 руб.	75 руб.			в) с доставкой в организацию (по городу)	250,00 руб.			в) с доставкой в организацию (по городу)	270,00 руб.
Газета «Буряад үнэн» Индекс - 50901	четверг	а) Через почту	386,22 руб.	64,37 руб.	Журнал «Байкал» Индекс - 78408	1 раз в 2 месяца	а) Через почту	503,61 руб.	Журнал «Байгал» Индекс - 78407		а) Через почту	167,87 руб.
		б) с получением в редакции	265,00 руб.	44,20 руб.			б) с получением в редакции	420,00 руб.			б) с получением в редакции	140 руб.
		в) с доставкой в организацию (по городу)	275,00 руб.	45,90 руб.			в) с доставкой в организацию (по городу)	420,00 руб.			в) с доставкой в организацию (по городу)	140 руб.

Буряад хэлэнэй үдэртэ зорюулагдана

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ҮДЭРЛИГ

Буряад Республикын Засаг зургаанай дэргэдэхи буряад хэлэнэй комисси Буряад хэлэнэй үдэрлигэй арга хэмжээнэй түсэб баталба. Энэ жэл Буряад хэлэнэй үдэрлиг октябриин 25-да тэмдэглэгдэнэ.

Һуралсал болбосоролой зургаанууд Буряад хэлэнэй үдэрлигэй баярые угтуулан арга хэмжээ ябуулжа эхилэнхэй. Һурагшадай, оюутадай, сэсэрлигэй хүүгэдэй дунда уран һайханаар шүлэглэмэл зохёол уншаха конкурс үнгэргэгдэнэ. Буряад хэлээ һайн мэдэгшэдэй дунда оюун ухаанай тэмсээнүүд болоно. Буряад һургуулинуудай һурагшад найруулга ба диктант бэшэлгээр урилдана. һургуулинуудта уран зохёолшодтой ба хүгжэм найруулагшадтай уулзалганууд, ирагуу найруулагшадтай үдэшэлигүүд, классай сагууд эмхидхэгдэнэ.

«Буряадаар ярилдаг» гэнэн акци хаа хаанагүй ябуулагдаха. Буряад хэлэнэй үдэрлигэй октябриин 25-да һургуулиин багшанар хэшээлээ эхилхэдээ, һурагшадаараа буряадаар мэндэшэлхэ, тэдэнэрээ амаршалха юм. Энэ акцида буряад хэлэнэй багшанарһаа гадна бүхы түрэлэй багшанар оролсохо.

Октябриин 8-да уласхоорондын «Эдир Будамшуу» конкурс боложо үнгэрөө. Эндэ 44 хүүгэд хабаадаа. Буряадай аймагуудһаа гадна Агын, Усть-Ордын, Шэнэхээнэй, Монголой хариүүд оролсожо, бэлиг шадабаряа харуулаа, артистын хэшээл бэлэдхэл гараа.

«Ариг Ус» телекомпанида видеоролик буулгагдажа байна. Мэдээжэ хүнүүд, элдэб һаһанай ба үндэхэ

яһанай хүнүүд буряад хэлэн дээрэ шүлэг уншажа үгэхэ юм. Буряад хэлэнэй онсо баялиг харуулхын тула нютаг хэлэнэй аялган дээрэ зарим хүнүүд шүлэгөө уншаха. Энэ ролигто эхирэд-булагадай, сартуул сонгоолой, хурамхаан баргажанай, шэнэхээнэй, монголой буряадай аялган зэдэлхэ.

Үндэхэнэй номой санда ехэ юумэн хэгдэхэ. «Үнэр һайхан буряад хэлэн» гэнэн темээр найруулга бэшэлгээр урилдаан болохо, буряад номуудай үзэхсэлэн дэлгээгдэхэ, поэдүүдтэй уулзалганууд үнгэрхэ.

Энэ жэл анха түрүүшынхией шог хөөрөөнэй конкурс эмхидхэгдэхэ. Тэмсээндэ хабаадаха улаан хурса хэлэтэн энеэдэтэй ушар, болоһон ябадал, онтохон, шог ёгто үгүүлэл хөөрэхэ, богонихон сценкэ наадаха.

Октябриин 25-да Буряад драмын театрта Буряад хэлэнэй үдэрлигэй баяр ёһолол болохо, тэндэ дуу бүжэгэй ехэ тоглолто байха ба республикын тэмсээнүүдтэ шалгарһан хүнүүдтэ бэлэгүүд гардуулагдаха. Энэ тоглолто дээрэ «Аялгата һайхан буряад хэлэни» гэнэн дуунай шэнэ видеоклип харуулагдаха юм. Энэ дуунай үгэнэ Хэнтийн Батхуугай, аялга хүгжэмыень профессор Шарав найруулаа, Билигма Ринчинова ба оперо болон баледэй театрай залуу дуушад гүйсэдхэнэ.

Буряад хэлэнэй үдэрлигые хаа хаанагүй буряад үндэхэтэн дэмжэжэ байна. Эдэ үдэрнүүд соо Ара Байгалай хизаарта, Эрхүү можодо үргэнөөр тэмдэглэнэ. Москвагай, Санкт-Петербургийн, Томскын, Яхадай, Новосибирскын, Улаан-Баатарай буряадууд баһал элдэб арга хэмжээ эмхидхэнэ, эхэ хэлээ магтан түүрэнэ.

Б. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

ЭЛШЭ ХҮСЭ ЭРШЭДҮҮЛХЭ НАСОС ТАБИГДАА

Улаан-Үдэ хотын Толгойлогшо Александр Голков хотын Октябрьска районие халуун уһа дулаагаар хангадаг насосно станциин ажаябуулга шалгаба. Улаан-Үдын 44 кварталда оршодог «Тепловик» гэнэн ДНТ-гэй дэргэдэхи станци 1990 онһоо ашаглагдадаг.

Һаяхан энэ станцида шэнэ подстанци түхээрэгдээд, хотые дулаагаар хангалгые һайжаруулха ба элдэб оһолто ушар усадхалгада туһалдаг байха. Мүнөө энэ станцида гурбан насос ажаллана, һаяын сагта дүрбэдэхи насос ажаллажа эхилхэ, мүн табадаг насос тодхоогдохо. Энэ насос резервнэ түхэлөөр ажаллаха. Эдэ түхээрэлгэнүүдые 6-дахы магистрალიин элшэ хүсөөр хангадаг. Элшэ хүсэ фидерээр үгтэнэ. Фидер гээшэ зайн гал хубаарилан дамжуулдаг шугам, хүсэний подстанцитай холбогдодог.

Январийн 10-най үдэр нэгэ жолоошон элшэ хүсэ дамжуулдаг фидер мүргэжэ

унагаагаад, мянгаад зоние дулаагаар хангалга һаатаһан байна. Харин мүнөө оһолто ушарта насосой һаатахадань, резервнэ нөөсэ насос хүдэлжэ эхилхэ. Тиигэжэ дулаагаар хангалгын бүридхэл унтараагдангүй, ажаллажал байха болоно.

- Энэмнай 200 процент найдабари (гаранти) үгэнэ бшуу. Октябрьска район доторхи элшэ хүсэ үгэлгэ аюулгүйгөөр хангагдадаг болоо. Саашань энэ талаар ажал ябуулагдаха. Гэнтэ оһолто ушар тохёолдобол, 1-дэхи ТЭЦ-һээ 2-дохи ТЭЦ руу 6 часай хугасаада элшэ хүсэн дамжуулагдадаг байха. Намартаа, үбэлдөө дулаагаар хангалгын хаһын эхиндэ энэ табиһан зорилго хүсэлдэбэ, - гэжэ Александр Голков тэмдэглээ.

Эндэ тодхогдохо нэгэ насосын 2 хаяд миллионий үнэ сэнтэй. Элшэ хүсэ эршэдүүлхэ хэрэг хотын ба хотын нөөсэ компаниин бюджетһээ һомологдоо.

Цырегма САМПИЛОВА.
Авторай фото-зураг.

Тобшо һонин

БУРЯАД РЕСПУБЛИКА ДОТОР ГОРТОП ГЭНЭН ЭМХИ БАЙГУУЛАГДАА

Ажаһуугшадтай ехэнхи хубинь гал түлижэ худалдан абаха арга олгогдоно. Түлээ худалдадаг дэлгүүр гүрэнэй талаар хэншье шалгадаггүй, ехэнхи ушарта хуули буса ябадалаар бэлдэгдэнэн түлээн наймаанда табигдадаг гэжэ нюуса бэшэ.

- Хуули буса ябадалаар түлээн бэлдэгдэхэдээ, һайн шанартай модон отологдожо, ойн баялигта ехэ хохидол хэгдэнэ, - гэжэ республикын ойн ажыхын хүтэлбэрилэгшын орлогшо Николай Кривошеев тэмдэглээ. Үнэ сэнтэй модон отологдохын хажуугаар, олзо орошын налог гүрэнэй һан руу оруулагдаһангүй. Тиимэһээ арад зондо түлээ бэлдэжэ худалдаха эмхи байгуулагдаба. Тэрэниие «Авиационная и наземная охрана лесов» гэнэн гүрэнэй бюджетнэ эмхи бии болгоо. Хэрбээ мүнөө нэгэ машина түлээн 5-6 мянгаар худалдагдадаг һаа, энэ бюджетнэ эмхи 3 хахад мянгаар худалдаха аргатай. Энэ эмхиин эхин шатын үедэ Тарбагатайн, Мухар-Шэбэрэй, Прибайкалийн, Ивалгын аймагуудай ойн модонотой дэбисхэр дээрэ түлээн бэлдэгдэхэ. Түлээ худалдажа абаа гэнэн үнэмшэлгэ үгтэхэ. Тэрэ үнэмшэлгөөр социальна хамгаалгын таһагуудта тэдхэмжэ түлэгдэхэ бшуу.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКАҺАА ЖЭШЭЭ АБТАА

Гэр байрын асуудал гүрэнэй тэдхэмжээр шидхэхэ республикын проектдэ залуу бүлэнэр ба 35 һаһанһаа залуу мэргэжэлтэд, хамта дээрээ 150 хүн хабаадахаяа мэдүүлээ. Тэдэнэй 60-ниинь ООО «Бест плюс», ОАО «Промгражданстрой», ООО «Интэкспром» ба ООО «Энергия» гэнэн эмхинүүдтэй хубаарин түлбэрийн хэлсээ баталжа, гэр байратай болохо юм.

Эрдэм һуралсалай министр Алдар Дамдиновой тэмдэглэнхээр, гурбан жэлэй саана Байгалай залуушуулай форумой шугамаар, залуу мэргэжэлтэдые нэгэ ажалдаа хүдэлхыень һонирхуулха зорилготой, үмсын гэр байратай болохо хэрэгтэнэ социальна тэдхэмжэ үгтэхэ тухай хэлсэгдэнэн байна. Энэ проектые республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын дэмжэнэн байна. Мүнөөдэрэй байдалаар нормативна суулиа дансада хубилалта хэгдээд, тэрэнэй ёһоор, социальна тэдхэмжэ 20 процент хүрэтэр нэмэгдэхэнэ.

Байгша оной март һара соо МЖК байгуулха тухай проект Росийн Федерациин дэргэдэхи Залуушуулай парламентын зүблөөнэй хараада табигданан юм. Тэрэнэй дүнгөөр Буряад Республикын дүршэл бусад регионудта нэбтэрүүлхэ тухай шийдхэбэри абтаһан юм. Энэ нийтэ эмхиин таһагта 52 субъектүүд оронхой. Мүн лэ манай республикын жэшээгээр, Вологодско областьдо олон квартирна хоёр гэр энэл дүршэлөөр баригдажа байна.

ЗАЛУУ ГЭР БУЛЫН КЛУБУУДАЙ ФЕСТИВАЛЬ ҮНГЭРХЭ

Байгша оной октябриин 25-26-най үдэрнүүдтэ залуу гэр бүлэнүүдэй клубуудай фестиваль үнгэрхэнэ. Энэ фестиваль Буряад Республикын Эрдэм һуралсалай министерство эмхидхэнэ.

Фестивалиин шугамаар «Минии эрхим гэр бүлэ. Юундэб гэхэдэ...» тамирай ба интеллектуальна хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэхэ. Мүн тиихэдэ залуу гэр бүлэнэрэй клубуудые хүтэлбэрилэгшэдэй ба залуушуулай хэрэг эрхилдэг таһагуудай хүтэлбэрилэгшэдэй семинар «Буряад орондо ажаһууа ба ажаллаха саг» гэнэн гаршаг доро үнгэрхэ юм.

ДУЛГАР ДОРЖИЕВАГАЙ ШЭНЭ НОМТОЙ ТАНИЛСАХАБДИ

Октябриин 22-то Буряадай Үндэхэн номой санда арадай поэт Дулгар Доржиевагай бэшэнэн «Зуун жэлэй жаргалан» гэнэн номтой танилсуулга үнгэрхэ юм.

Энэ хэмжээ ябуулга Буряад хэлэнэй үдэрнүүдэй шугамаар эмхидхэгдэнэ. «Зуун жэлэй жаргалан» гэнэн ном соогоо үнгэрһэн зуун жэлэй 60-аад онуудһаа эхилээд мүнөө үеын байдал зураглагдана. Геройнууд ямаршье ушарта өөрын онсо хараа бодолтой байбашье, бултал ажаһуудал - жаргал гээшэ гэжэ мэдэрнэ. Тус роман ород буряад хоёр хэлэн дээрэ бэшээтэй.

“НАДЕЖДА” НИГҮҮЛЭСХЫ МАРАФОН ЭМХИДХЭНЭ

Октябриин 18-да үхибүүд ба эдиршүүлэй уран урлалай байшанай дэргэдэ үдэрэй 13 саһаа 16 саг хүрэтэр нигүүлэхы хэмжээ ябуулга эмхидхэгдэхэ. «Надежда» гэнэн нигүүлэхы жаса үхибүүдэй ба гэр бүлын республикын агентствын болон Буряад оронной үхибүүдэй эрхэ хамгаалха түлөөлэгшын үүсхэлээр бии болгогдоһон юм. Энэ жаса үншэн хэнээ үхибүүдые гэр байраар хангаха гол зорилго урдаа табинхай.

Мүнөөдэрэй тоогоор, Буряад орондо гэр байрын ээлжээндэ 3 мянга 356 үншэн үхибүүд бүридхэгдэнхэй. 2 мянга 300 үхибүүд 18 һаһа гүйсэбэшье, үшөө аяр 5-7 жэл ээлжээгээ хүлээжэ, гэр байратай болохо аргатай. Энэ саг соо тэдэнэр гэр бүлэтэй, үхибүүдтэй боложо үрдинэ. Тиихэдэнэ, гэр байрын асуудал шийдхэгдэнэгүй бшуу.

- Гол шалтаг хадаа гэр байрын жаса үгы ха юм. Тиимэһээ хуули жэлэй саана абтабашье, асуудал шийдхэгдэнэгүй. Энэ нигүүлэхы марафон «Надежда» жасын эгээл түрүүшын удхатай ябуулга гээшэ, - гэжэ республикын үхибүүдэй эрхэ хамгаалагша Татьяна Вежевич мэдээсэбэ. Тиимэһээ нигүүлэхы хэмжээ ябуулга эмхидхэгшэд эмхи зургаануудые, ажыхынуудые, гүрэнэй ажалшадые болон юрэ нигүүлэхы сэдхэлтэй зоние энэ марафондо хабаадахыень уряална.

Цырегма САМПИЛОВА.

АМАР ЗАЯАГҮЙ НАМАРАЙ АЖАЛ

Шара тархитай ород хүнэй үнэ тайражархиан мэтээр таряанһаа сүлөөлэгдэн талмайнууд харагдаадхиба. Гэнтэ орой дээрэмнай тохорюуханууд жэрылдэн жэргэжэ байхань үзэгдэбэ. Дулаан орон руу ниидэхынгээ урда тээ бэээ хорино хэбэртэй. Түрэнэн нютагай агааршые ондоо даа...

Түгнын тала түр зуура саһан хүнжэлөөр хушагдажа, таряа хуряагшадта һаад ушаруулаа. Хамагай ехээр нутаин ажахы хохидолдо ороо. Ургуулаа болоһон таряаниинь хуряагдаагүй байжа унашоо гэнэн мэдээсэлые Мухар-Шэбэрэй гулваа Владимир Мироновһоо дуулаад, тишээ тэгүүлбэ. Бэрхээшэлһээ балай айдаггүй бэрхэ ударидагшатай гүб даа гэжэ замдаа бодоһоор, Галина Доржиевнтай уулзаха арга мүрөө бэдэрбэ.

Үдэшын долоон саг. Нарһата тосхондо хон-жэн. Гол гудамжаар багашуулай урагша хойшоо урилдахань харагдана. Горхоной хажуугаар ооорол-

дохо һааб даа, тэрэнь арайл шэргэшөө. Хорёод жэлэй саана эндэхи уһа умбажа, шалбааг соонь нилээн орогдоо бэлэй. Шэрүүн он жэлнүүд нютагай шэг шарай хубилгаал байна. Хэды тиигэбэшые гэнэн хонгор бага наһыем һануулаадхиба. Тээхэндэ хоёр дабхар хургуулиин байшан, эмнэлгын газар, хүүгэдэй сэсэрлиг, һанди набта болошоһон соёлгой байшан. нутаин ажахын байшан лэ сагаан шэрээр шэрдээтэй тула бусадһаа илгарна. Гадархинь саб-яб хээтэй. Зосоонь баһал тиимэ.

- Ажахые даажа абаһаарни, арбан найман жэл үнгэрөө. Эсээшые даа, - гэжэ нутаин ажахын түрүүлэгшэ Гали-

на Доржиевна Дабаева һанаһанаараа хубаалдажа эхилбэ. Тиихэтэйнь сасуу телефон абяа гарашаба.

- Соляркатнай дууһашаба гэнэ гүт? Үглөөдэр асарагдаха! - гээд, гар утаһаа табиба.

- Поли дээрэһээ хонходожо байна. Иигээд лэ амар заяа үзүүлхэгүй гүб даа. Үшөө тийхэдэ улаан намар байхада, саһан орошохо, - гээд, Галина Доржиевна һанаагаа алдана.

- Теэд яагаад таряагаа абархатнайб? - гээд асуубаб.

- Бодхоогоод хуряахабди, - гэжэ урдаһаамни мэдүүлбэ. Нэгэ шухала юумэ дуулгаха гэнэн аад, мартаад байһанаа ухаандаа бусааба хэбэртэй:

- һаяхана республикын нэгэ сониндо нарһатаархинда хабаатай мэдээсэл ябаа. Үхибүүдээ хургуулида бэлдэжэ шадахагүй болоһон айл бүлэнүүд тухай тэндэ хэлэгдээ. Ажахы һараа

«НУТАЙН» хаамал акционернэ бүлгэм 2005 ондо байгуулагдаһан. Тэрэл жэлдээ хальмаг үүлтэрэй үнеэдые үсхэбэрилдэг завод боложо тодорлоо. Мүнөө дээрээ 3 мянга гаран толгой хальмаг үхэр ажахыда тоологдоно. Гурба мянган гектар газарта ороһоо таряа ургуулна. Гадна буряад үүлтэрэй дунда зэргын шэрүүн ноһотой хони харана.

һарлан хүдэлмэрилэгшэдтөө салин үгэнэгүй, тэрээнһээ боложо, шахардуу байдалтай

ушараа гэлсэнэ. Шал худал гэхэ байнаб. Мерзликинтэндэ, Бабарыкинтанда хэды шэнээн тухаламжа үзүүлээ гэшэбибди. Үгэнэн мунгөөрнай хатуу харые абажа, хото руугаа хэжэрхихэдэнь яахабибди? Архинша айлнууд нютаг бүхэндэ байдаг болонхой, халаг...

Гансашые ажахын бэшэ, мүн бүхы нютагаархиняйгаа

байдалаар һанаата болодог иимэл эхэнэр нутаин ажахые түрүүлжэ ябанал даа.

АВТОРАЙ ФОТО-ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Галина Дабаева; нутаин ажахын байшан лэ сагаан шэрээр шэрдээтэй тула бусадһаа илгарна; хальмаг үүлтэрэй үхэрнүүд.

ХАМАГАЙ ҺАЙН ШАНАРТАЙ «ХАРА АЛТАНАЙ» УУРХАЙ

Түгнын шулуун нүүрһэн дэлхэйдэ хамагай һайн шанартай гээд мэдээжэ. Эгээл тиимэһээ Номгон далайн эрьедэ оршодог гүрэнүүдтэ эрилтэ ехэтэй. Жэлһээ жэлдэ энэ малтамал түлишэ ашаглалгын хэмжээн дээшэлнэ. Урид 300 мянган тонно һарын туршада малтадаг һаа, мүнөө 1 миллион 200 мянган тонно ашаглажа эхилэнхэй.

Тиигэхын тула онһон техникээ бүгэдыень шэнэлээбди гээд, Түгнын уурхайн директор Валерий Кулецкий мэдүүлбэ. Гадна эмхидхэлэй талаар забһарнуудые усадһаан байна. Бэе бээе хүлээхэдэ, һэлгэхэдэ, нилээн саг алмагдадаг һааб

даа. Мүнөө шулуун нүүрһэнэй уурхайда 2 мянган хүн хүдэлнэ. Түгнын уурхай хүдэлмэрилэгшэдтөө шанга эрилтэ табина. Үдэр бүри тэдэн бээе эмшэдтэ харуулна. Гадна ажалынгаа һүүлээр хубсаһаа

угаалгадаг, бээе сэбэрлэдэг болонхой. Энэ хэрэгтэ 100 миллион түхэриг гаргашалагдаһан байна.

Энэ хуудаһа Сарюна ЭРДЫНЕЕВА бэлдэбэ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2013 оной октябрийн 14 - 18

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

14.10 9.00 Бага танхим
II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хоёрдохи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэх асуудалнууд тухай
15.10 14.00 Бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хоёрдохи сессидэ хэлсэгдэх асуудалнууд тухай
16.10 10.00 Бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, нийтын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хоёрдохи сессидэ хэлсэгдэх асуудалнууд тухай
15.10 14.00 Бага танхим
Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хоёрдохи сессидэ хэлсэгдэх асуудалнууд тухай
15.10 10.00 Бага танхим

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ

ҮНГЭРГЭГДЭХ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

14.10 13.30 Бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Хороонуудта Хүдэлмэрийн Зүблөөнүүд

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)

"Россиин Федерациин налог татабари-нууд тухай хууляар Россиин Федерациин субъектнүүдэй мэдэлдэ дамжуулагданан Буряад Республикада налогово гуримшу-улгын зарим асуудалнууд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
17.10 10.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)

Хүдэлмэрийн бүлэгэй зүблөөн
"Буряад Республикын захиргаанай-дэбисхэрэй байгуулалта тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб
15.10 9.00 Бага танхим
"Буряад Республикын Муниципальна байгууламжануудай зүблэлтэй харилсан хүдэлмэрилхэ талаар Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай бүрин этигэмжнүүд тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
15.10 15.00 каб.322

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.П.Попов)

"Агналга болон агнууриин нөөсөнүүдые хамгаалха тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

14.10 10.00 каб.119

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ яармагуудай ажал ябуулга эмхидхэлгэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
15.10 10.00 каб.119

"Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшэ С.Е.Нарышкинда хүдөө ажахын мүнхэлэлгэдэ хабаатай федеральна хуулида хубилалтануудые оруулха асуудалаар Примориин хизаарай Хуули гаргалгын Суглаанай хандалга тухай" Примориин хизаарай Хуули гаргалгын Суглаанай 2013 оной сентябрийн 25-най 907 дугаарай тогтоолой түлэб тухай
16.10 10.00 каб.119

"Гүрэнэй болон муниципальна мэдэлдэ байһан газарай участогуудые түлбэриггүйгөөр үмсэдэ үгэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай
17.10 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, нийтын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)

"Буряад Республикын зарим хуули ёһоной актнуудые хүсээе буураһанда тоолохо тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
14.10 14.00 каб.212
Хорооной депутатуудай Буряад Республикын спортын федерацинуудай түлөөлэгшэдтэй уулзалга
18.10 10.00 Бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. "Хуулийн наһа гүйсөөгүйшүүлэй олонийтын хүмүүжүүлэгшэд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
2. "Буряад Республикын зарим хуули ёһоной актнуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн

түлэб тухай (185-ФЗ-дэ зохилдуулга)

3. "Россиин Федерацида нуралсал тухай" Федеральна хуулийн 67-дохи статьяда хубилалта оруулха тухай" 319426-6 дугаарай Федеральна хуулийн түлэб тухай
14.10 14.30, 15.00, 15.30 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгааалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ оршодог олон квартиратай гэрнүүд соо хамтын зөөрийн капитална заһабари үнгэргэлгые эмхидхэхэ тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
14.10 10.00 каб.211

"Буряад Республикын зарим хуули ёһоной актнуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
15.10 10.00 каб.209

1. "Эрхэтэдэй үмсынгөө хэрэглэдэ модо бэлдэлгын дүрим болон хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулийн 2-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

2. "Буряад Республикын онсо харууһатай байгааалин дэбисхэрнүүд тухай" болон "Буряад Республикада аргалалгын-элүүржүүлгын газарнууд, курортнууд тухай" Буряад Республикын хуулинуудые бэлүүлгын ябаса тухай" асуудалаар "дүхэриг шэрээ" үнгэргэлгэдэ бэлдэлгэ тухай
17.10 10.00 каб.209

"Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтые гүрэнэй талаһаа хараалалга болон программа тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
17.10 10.00 каб.211

"Буряад Республикада гүрэнэй-хубийн харилсаата хүдэлмэрилгэ тухай" Буряад Республикын Хуули бэлүүлгын ябаса тухай
18.10 10.00 каб.211

Буряад хэлэнэй үдэртэ зорюулагдана

ЭДЭБХИТЭЙ ХАБААДАХЫЕ УРИНАБДИ

Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой сан хэр холоһоо буряад хэлэ ба литературын баян жасатай, тэрэнэ уншагшадтаа хүргэжэ, тараажа байдаг дэмбэрэлтэй хэрэг эрхилдэг. 2007 ондо Буряад Республикын Правительствоо «Буряад хэлэнэй үдэр» гэнэн һайндэр соносхоо гэжэ мэдэнэт. Тиймэһээ бидэ жэл бүри Буряад хэлэнэй долоон хоног үнгэргэдэг һайн заншалтай болонхойбди.

Октябрийн 21-һээ 26 болотор олон хэмжээ ябууланууд үнгэрхэ. Буряад хэлэ бэшэгтэ зорюулан «Бурятский язык: единство и многообразие», «Буряад ороной сэтгүүлүүд ба сонинууд», «Угаймнай онсо баялиг» (литературные памятники на старомонгольской письменности), «Классики мировой литературы на бурятском языке» гэнэн хэдэн номой үзэсхэлэнүүд табигдаха. Октябрь нара соо Үндэһэтэнэй номой сан жэл бүри найруулануудай конкурс соносходог. Энэ һайндэрэй үедэ эхэ хэлэн дээрэ бэшэһэн олон найрууланууд ородог. Буряадай гүрэнэй университетэй оюутад, хургуулийн шабинар, наһажал зон эдэбхитэй хабаададаг. Энэ жэлдэ «Үнэр һайхан буряад хэлэн» гэнэн темэ соносходонхой.

Октябрийн 21-дэ үнгэргэгдэхэ «Буряад хэлэн дээрэ уншай ба бэшэе» гэнэн акци уншагшадтай ба номой сангай хүдэлмэрилэгшэдэй дунда ехэ һонирхол татадаг.

Октябрийн 22-һоо эхилээд гурбан үдэрэй туршада Буряад Республикын искусствын габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреат, мэдээжэ кинорежиссер Барас Халзановай 75 жэлэй ойдо зорюулагданан «Сон в начале тумана», «Горький можевельник» ба «Последний угон» гэнэн кинонууд түлбэриггүйгөөр харуулагдаха.

Октябрийн 23-да буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэн номой «Уран зохёолой юртэмсэ» («Мир литературы») гэнэн грантнуудай Конкурсын илагша, Буряадай габьяата багша Нина Ленхобоева-Артугаевагай «Эдир зурааша» гэнэн номтой танилсалга үнгэргэгдэхэ.

Буряад хэлэнэй габшагай долоон хоногто Буряад Республикын Үндэһэтэнэй санда ерэжэ, эдэбхитэй хабаадахыетнай уринабди.

Оюна ДИМИТДАГБАЕВА,
Үндэһэтэнэй номой сангай хүдэлмэрилэгшэ.

ГАОУ СПО «Музыкальный колледж им. П.И. Чайковского»

24 ОКТЯБРЯ 18.00

позыгрыйн БҮҮЗ по билетам!

Концерт звезд бурятской эстрады

ГАЛА КОНЦЕРТ

ХҮХЮУ БУРЯАД

1 РЕСПУБЛИКАНСКИЙ КОНКУРС ЮМОРИСТИЧЕСКИХ РАССКАЗОВ НА БУРЯТСКОМ ЯЗЫКЕ

Смех продлевает жизнь продлите ее вместе с нами!

ЛЮДЯМ В БУРЯТСКИХ КОСТЮМАХ ВХОД СВОБОДНЫЙ

СТОИМОСТЬ БИЛЕТА 150 РУБЛЕЙ

Уран

"ХҮҮГЭДЭЭ ТҮРЭЛ ХЭЛЭНДЭНЬ НУРГАХА ХҮСЭЛТЭЙБДИ"

Улаан-Үдын Краснофлотско үйлсын 50-дахи гэрэй ара талаһаа үнгэтэ шэрэ зурагуудаар шэмэглэгдэн ханые зубшан, үүдэ татажа ороходомнай, хүүгэдэй хүхюун, солгёон дүү шуун угтаба. Уйтанишаг коридороор ябажа, хэшээлнүүдэй болодог таһагууд соо зарим хүүгэдэй зуража, элдэб урлал бүтээжэ, томо шэлнүүдтэй зал соо хатарта нуража, нүгөөдэ таһагта столой теннис, бильярд наадажа байхые харабади.

"ЭЛЛАДЫН" БАГШАНАРАЙ ЭДЭБХИИЕ НАЙШААМААР

Байгуулагдаһаар 35 жэл боложо байһан хүүгэдэй "Эллада" түбэй директор Светлана Эрдынеевна Хурхесова хөөрэнэ:

- Нэмэлтэ нуралсалай үүргэ бээлүүлдэг манай түбтэ ниислэл хотын 12-дохи, 18-дахи, 25-дахи, 32-дохи, 56-дахи нургуулинуудай шабинар гол түлэб ябадаг. Хари хэлэнүүдэй, уран урлалай (ИЗО), шатарай, дүү хатарай хэшээлнүүд болодог.

Буряад хэлэнэй хэ-шээлнүүдые ехэ дүршэлтэй багша Санжидма Эрдынеевна Никифорова үнгэргэдэг. Энэ намарай эхинһээ оройдоол нэгэ нара соо нуралсал гараһан хүүгэд яһала буряадаар дүүгардаг, шүлэг уншадаг, буряад дуунуудые мэдэдэг болонхой.

"Эллада" түбнай үншэн, эхэ эсэгын харууһагүй хүүгэдтэ түһалхые оролдодог. Загарайн аймагта оршодог "Чайка" гэхэн амаралтын лагерта тиимэ хүүгэдые түлөөһэгүйгөөр 21 үдэр соо байлгадагбди. Эдэ үхибүүд манай хэшээлнүүдтэ ехэ дуратай ябадаг, элдэб на-адан, мүрысөөнүүдтэ эдэбхитэй хабаададаг даа.

Түбэй нэгэ ханаар дүүрэн элдэб диплом, грамота, баярай бэшгүүд харагдана: хүүгэдэй болон эдиршүүлэй клубуудай "Сагай суурян" гэжэ хотын фестивалиин 1 шатын диплом; экологическа мүрысөөндэ 1-дэхи нууриин шагнал (2009); "Тамхинай уняаргүй дэлхэй" гэхэн брейнингдэ шалгарһанай диплом (2011); Уран найханай IV регионүүд хоорондын фести-валь-конкурсын, "Баргажанай булган" гэхэн республикын хүүгэдэй зурагай конкурсдо эдэбхитэй хабаадаһанай түлөө баярай бэшгүүд (2012), мүн спортивна элдэб хэмжээ ябуулгануудта шангай нуури эзэлһэнэй түлөө олон грамотанууд харагдана хэн. Нэмэлтэ нуралсалай эмхинүүдые

хүтэлбэрилэгшэдэй дунда үнгэрһэн "Баатар-Хатан" гэжэ хотын II конкурсдо шангай нуури эзэлһэнэй түлөө Серафима Герасимовна Цыбикова грамотаар шагнагдаһан байна.

"ТҮРЭЛ ХЭЛЭЭ НУРГУУЛИДА ҮЗӨӨГҮЙМНАЙ ХАРАМТАЙ"

"Элладада" хүүгэдэ асарһан залуу эжынэр Светлана Цыбенжабон Людмила Будаева хоёртой танилсабади.

- Бидэ Улаан-Үдэдэ ехэ болообди, нургуулида буряад хэлэ үзөөгүймнай харамтай даа. Гэртээ түрэлхиднай буряадаараа хөөрэлдэдэг байгаа, тиимэһээ буряад хэлэтэйбди. Хүүгэдэ заал наа, буряад хэлэндэ нургаха гэжэ шиидээд, "Элладада" бэрхэ багша Санжидма Эрдынеевнада дахуулжа асараабди.

Аяна, Арюна, Алтана басагаднай энэ багшын аша туһаар буряад дуунуудые, шүлэгүүдые сээжээр мэдэдэг болоо. Мүнөө онтохо буряад хэлэн дээрэ бэлдэжэ эхилхэнь. Эндэ дуулажа, хатаржа, зүжэглэн наадажа байгаад, түрэл хэлэндэ бэлэ-хэнээр нураха гээд найданабди. Санжидма Эрдынеевнада, "Эллада" түбэй бүхы багшанарта халуун баяр хүргэнэбди!

- гэжэ урихан залуу эжынэр хэлэнэ хэн.

Үнэхөөрөөшье, манай хараһаар, шагнаһаар байтар, Аяна Цыбенжабон, Арюна Будаева, Аяна Мадаева басагад буряад дуу хангюурдаба, шүлэгүүдые уншаба. һаяын сагта "Гурбан поршоонхо" зүжэг буряад хэлэн дээрэ найруулан бэлдэхэ хүсэлтэй байһанаа багшань хэлэбэ.

Санжидма Эрдынеевна Никифорова хүүхэлдэйн "Ульгэр" театрта арбаад жэл соо хүдэлһэн, суута Сергей Образцовой студияда нураһан, Москвагай мэдээжэ театр шэн-жэлэгшэдэй, суута багшанарай нургаал хэшээлнүүдтэ хүртэһэн байха юм. Хүүгэдые уран үгэдэ, тодо үгүүлэлдэ нургахын тула театрай оньһон нуусануудые, арга дүрэнүүдые таатай бэрхээр хэрэглэжэ ша-дадаг дүршэл ехэтэй багша гээшэ.

Иимэ абьяас бэлигтэй багшанар, урагшаа һанаатай, буряад сэдхэлтэй түрэлхид олон болоһой, ууган найхан хэлээ сэгнэжэ, гамнажа, үргэжэ ябахын түлөө буряад хүн бүхэн оролдоһой!

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ ФОТО-ЗУРАГУУД ДЭ-ЭРЭ: "Эллада" түбэй багшанар; хэшээлэй үедэ; С.Э.Никифорова гурбан басагадтай буряадаар зүжэг бэлдэнэ; хүүгэдэй уран бүтээлнүүд.

Туяна САМБЯЛОВА.

Уншагшадаймнай туршалгануудһаа

МЭНДЭ АМАР!

Зэбын шэрүүн аялга
зэдэлүүлһэн
Заяанай зарлигта Эрэ хүн,
мэндэ амар!
Гүрэн түрын засаг зонхилһон
Гэгээн бодолто Эрэ хүн,
мэндэ амар!
Уг гарбалай үндэһэ
бэхижүүлһэн
Үндэр түрэлтэ Эрэ хүн,
мэндэ амар!
Хүлэгэй хилэн дэлһэ
хиисхүүлһэн
Хүсэн түгэлдэр Эрэ хүн,
мэндэ амар!
Эрэлхэг зориггоо эршэдүүлһэн
Эхэнэр хүнэй түшэг Эрэ хүн,
мэндэ амар!

Хурьһэтэ алтан дэлхэйе
доһолуулан
Хаан Чингисэй алдар соло,
мэндэ амар!

САЙХАН

Түби дэлхэйн ажабайдал
Түбхинүүлэн мандуулан
Эхэнэр хүн
Сайхан!
Үри хүүгэдэ энхэрэн
үндылгэһэн
Урихан сэдхэлтэй Эхэнэр хүн
Сайхан!
Уг изагуурай хүлдэ
бадаруулан
һүбэлгэн ухаатай Эхэнэр хүн
Сайхан!

Холо ойрын худанарые
ханилсуулан
Хэшэгэй хэшээлтэ эхэнэр хүн
Сайхан!
Эрэ хүнэй гуламтые
бадараһан
Элдэр зулгы эхэнэр хүн
Сайхан!
Мүнгэн туяагаар
гэрэлтэһэн
Монгол эхэнэрэй
сэлмэг шарай Сайхан!

БҮ ҮЗЭГДЭ!

Архи тамхи дэрлэһэн
Аляя залуухан үхин
Бү үзэгдэ!
Зөөри зөөшэдэ обтоһон,

Зоргоороо аашалһан
"дангина" Бү үзэгдэ!
Үргэ амаяа бүлюудэһэн
Уйлан хараадаг гэргэн
Бү үзэгдэ!
нэбхиин шуналда дашуурһан
һалихай ябадалтай һамган
Бү үзэгдэ!
Хадамай нютагта таараагүй
Хомхой хобдог "Хатан"
Бү үзэгдэ!
Хурьгэн хүбүүгээ харшалһан
Хажар абаритай хадам эжы
Бү үзэгдэ!

АЮУЛ!

Алта мүнгэндэ шунахайрһан
Эрхэ тангил залуушуул
аюул!

Бурхан шажанаа
доромжолһон
Бүдүүлэг заяатанай зарлиг
аюул!
Нангин байгаалия
бузарлаһан
Мунхаг зоной ажабайдал
аюул!
Түрэлхи хэлээ ойлгохоо
болиһон
Тунгаасагүй зоной заяан
аюул!
Эхэ эсэгэнэрээ хэрэглэдэггүй
Эдир залуушуулай абари зан
аюул!
Эшэхэ гайхаһаая болиһон
Элдэб түрэлэй этэгээднэр
аюул!
Батамүнхэ ЗЫДРАБЫН.

Буян үйлэдэлгын концерт

"ТЭНГЭРИИН ОРДОНОЙ" БАРИЛГЫЕ ДЭМЖЭЕ!"

гээн уриа доро Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театр соо эмхидхэгдээн буян үйлэдэлгын концерт-марафон харахаяа октябрийн 12-то хүн зон олоороо суглархан байна. Бөө шажантанай "Тэнгэри" гээн бүлгэмэй ударидалга доро үнгэргэгдээн энэ концертдэ ороһон мүнгэ зөөри бөө шажантанай анха түрүүшын "Хаан тэнгэрийн ордон" барилгада дамжуулагдаха юм.

Анхан Гүрэнэй филармониин дэргэдэ бэлигтэй ударидагшад, багшанар Эржена ба Саян Жамбаловтанай нургаһан шабинарһаа бүридхээн "Урагшаа" гээн дуунай студи тус театрай коллективтэй октябрийн 1-һээ ниилэжэ хүдэлбэ, эндэхи залуушуултай хамта угаймнай баялиг-дуун болоһон арадай "Алтарганаар" энэ концертынгээ эхи табиба. Концертые шадмар бэрхээр хүтэлһэн республикын габьяата артистка Надежда Мунконова, арадай артист Саян Жамбалов гэгшэд ехэ удхатайгаар тус концертын уг зорилгонууд тухай хөөрөжэ, бүхы зоной найн ажаһуудалай, ерээдүйн арюун харгы замай аша туһада сэхэ хабаатай. Чингис хаанай үеһөө холбоотой бөө шажанай "Тэнгэрийн ордон" барилгые дэмжэе уряалба, тиин "Тэнгэри" гээн бөө шажантанай эмхиин түрүүлэгшэ, мэдээжэ бөө, психологиин эрдэмэй кандидат Б.Ж. Цырендоржиевые тайзан дээрээ уриба.

- Бидэ мүнөө олон ондоо газарай бөөнэр, зон сугларжа, алтаргана шэнги бүхэ ундэһэтэй, хатуу шанга хүсэлтэй зон эндэ ерээжэ, буряад араднай хадаа найхан соёлтой, ёһо заншалтай, өөһэдынгөө угай бөө шажан мүргэлтэй зон гэшэбди гэжэ харуулнабди, булта саашаа сугтаа холбоотой, харилсаатай байһанаа гэршэлнэбди. "Тэнгэри" бүлгэмэйхидэйнгээ зүгһөө эндэ олоороо сугларһандатнай ехэ баяр хүргэнэб. Бөө шажан хадаа нютагайнгаа хада, уулын эзэдтэ мүнөө болотороо мүргэжэ, тахижа ябаһан шажам-

най болоно. Тиин гурбан эрдэнидээ - Хүхэ мүнхэ тэнгэридээ, хүрһэтэ Эхэ газартаа, уг ехэ гарбалдаа мүргэнэ гэшэбди. Энэ концертые ехэ найнаар хүтэлжэ байһан хүнүүдтэ амар мэндэ, бурхантай, буянтай, найн ажаһуухые, ажаллахыень хүсэнэбди, угын хэзээдэшье таһархагүй гээн үрээл табинабди, - гээн удхатай үгэнүүдээр Баир Жамбалович амаршалжа, эндэ ерэнэн харагшадта халуун баярые хүргэһэн байна.

Хүүгэдэй хатардаг "Жемчужина Байкала" гээн ансамблиин эдир артистнууд амаршалгын буряад хатар, "Луу ба эрдэни зэндэмэни", нютаг нютагуудай онсо маягтай, хүдэлэсэлэй ёһор хатарнуудые харуулжа, харагшадые хужарлуулба.

"Байгал" гээн суута, мэргэжэлтэ театраймнай артистнууд уран бэлигээрээ улад зонииемнай урмашуулаа, жаргуулаа. "Хонгоодорнуудай соло" гээн дууе һүр жабхалантайгаар, хоолойгоо нарин, бүдүүн болгожо байжа, аргагүй гоёор тус театрай дуушан, республикын арадай артистка Сыдып Банчикова дуулажа, олон харагшадтай досоо омогорхол түрүүлбэ. Тиихэдэ энэл театрай залуу дуушан Алдар Дашиевтай монгол уртын дуу хоолойгоо аянгатуулан, гол горхоной урлал мэтээр таталуулан дуулахадань, морин хуур дээрэ артист Мүнхэ Дондоков дэмжээ. Тиихэдэ энэл театрай уян бэетэй басагадай гүйсэдхэһэн "Амаршалгын хатар", пиала аягануудаа бэе бэедэ шэдэлдэн баридаг эршүүлэй харуулһан "Баяд" гээн монгол

огсом хатар харагшадта ехэтэ найшаагдаба.

Өөрөө найхан дуунуудые зохоодог дуушан Вера Шобосоева энэ буянтай хэрэгтэ оролсожо, "Алтан жаргал - хуби заяан" гээн дуугаа бэлэг болгон бариба. "Буянай ажал бүтэсэтэй байглэ" гээн үрээл хүргэһэн Бурядай Г. Цыдынжаповай нэрэмжэтэ оперо болон баледэй академическэ театрай солист, республикын арадай артист Намхайн Мунхзул тайзан дээрэ уригдажа, "Хани нүхэд" гээн мэдээжэ дуу ехэ гоёор дуулаа, халуун альга ташалгаар үдэшгдөө.

"Джанни" гээн Зүүн зүгэй хатарай студиинхид, аргагүй найханаар, хонгоогоор дууладаг, "Буряадай алтан гургалдай" гүүлүүлдэг бэлигтэй артистка Дашима Соктоева, энэ концертын бүридхэлдэ гол хубита-яа оруулһан эстрадын "одон" Чингис Хандажапов гэгшэд энэ концерт дээрэ уран бэлигээ харуулжа, сугларагшадые баясуулба. "Мир - Бурятия" телеканалаар харуулагдадаг суута "Шаман" дуугаа Чингис ородоор хатарай бүлгэй дэмжэлгэтэйгээр, хатаран һагад дуулаба.

Ч.Хандажаповай урилгаар 4-5 дахин Буряад орон айлшалһан, дуулаһан, Хадата Шориһоо зориута энэ концертдэ хабаадахаа ерэнэн Чылтыс Танганасова энэ найндэрэй баярые баян хоолойгоороо шэмэглэһэн байна. Олон шубуудай, ан амитадай абьяануудые гаргадаг, түбэнгиин хоолойгоор дууладаг (!), этнодуунуудые гоёор гүйсэдхэдэг артисткада харагшад халуунаар альга ташаба.

Байгша оной "Ёрдын нааданай" найруулга зохоһон, тэндэ бөө шажантанай тайлга хэжэдэ туһалһан Б.Ж. Цырендоржиевай оруулһан горитой хубита тухай һануулһан суута артистнууд Эржена, Саян Жамбаловтан энхэргы найхан эжынэр тухай мэдээжэ буряад дуунуудай "баглаа" (попурри) бэлэглэбэ. "Урагшаа" студийн солистка, джазай найруулгануудые зохидоор гүйсэдхэдэг Сэсэг Аюшеева эхэ, эсэгийнгээ нэрые дээрэ үргэжэ, гамнажа ябаха тухай удхатай, эстрадна дуу бэрхээр дуулаа. "Урагшаагайхидай" дуулаһан дуунууд олондо найшаагдаба.

Барилгада туһалагшадта, эндэ хабаадаһан бүхы артистнуудта дурасхаал болгогдон, баярай бэшэгүүд, бөөнэрэй зүгһөө гарай бэлэгүүд (багахан онгон хэсэнүүд, ханхинур нааданхай..) халуун альга ташалган доро барюулагдаа. "Тэнгэрийн ордон" барилгада зориулагдаһан концертдэ хабаадагшадта, дэмжэһэн бүхы зондо "Тэнгэри" эмхиин (шэнэ Комушка тосхон, Барнаульская үйлсын 164 "А", офисой газар тайлганууд үргэлжэлнэ) түрүүлэгшэ Б.Ж. Цырендоржиев халуун баяр, талархалаа мэдүүлжэ, үрээлэй дээжэ хүргэһэн, бултада найн найхание хүсэһэн байна.

Бэлигма ОРБОДОВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

“СОВЕТ ҮЕДЭ БУРЯАДУУДАЙ ЭРЫН ГУРБАН НААДАЯ АЛДААГҮЙДЭ БАЯСАМААР...”

Үнгрэнэн долоон хоногий эсэстэ Улаан-Үдэдэ Россиин 11 регионой 400 гаран түлөөлгшэд сугларжа, ерээдүйдэ спорт хүгжөөхэ талаар хөөрэлдэбэ. Тэдэ “Бидэ спортдо дуратайбди!” гэнэн регион хоорондын спортын форумдо хабаадалсаа.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевичэй тэмдэглэлээр, манай республикада спорт хүгжөөхэ талаар аргагүй ехэ ажал хэгдэнэ гэшэ. “Һүүлэй хэдэн жэл соо Буряадта олон тоото спортын байшанууд баригдана. Мүн тийхэдэ “Дворовый инструктор” гэнэн программа нэбтэрүүлэгдэжэ, спортоор бээ хоридог хүн зоной тоо эрид дээшэлэ”, - гээд Матвей Гершевич тэмдэглэе.

Энээн тухай Улаан-Үдэ хотын мэр Александр Голков мүн лэ хэлэе. “Ганса һүүлэй хоёр жэл соо хотодомнай спортын 100 гаран талмай бодхоогдоо. Гэхтэй хамта манай хотынхид бээ хорихо спортын тренажернуудта дуратай болонхой”, - гээд Александр Голков хэлэе.

Эгээл иимэ амжалтануудаараа хубаалдахаяа, шийдхэгдэхэ орёо асуудалнууды хэлсэхэ ханаатайгаар 400 гаран айлшад Улаан-Үдэдэ буугаа.

Физическэ культура болон спортын республиканска хоорон “Энергия Байкала” гэнэн спортын инновационно тусхай программа бэлүүлжэ эхилбэ. Тус программын ёһоор дээдэ зиндаада хүрэнэн тамиршадые республикын дэбисхэр дээрэ, Байгал далайн эрьедэ хорилго хүүлэхэ, амаруулха болоно. Түнхэнэй Аршаанда, Улаан-Үдэдэ, Максимиада тусхай спортын байшанууд бодхоогдожо байнхай. Тийхэдэ Ойхон мүн лэ программада ороно.

- һүүлэй үедэ Ази түбиин гүрэнүүд спортдо ехэ амжалтанууды туйлажа эхилэе. Гэхтэй хамта, зүүн зүгтэ мүрысөөнүүд эмхидхэгдэнэ. 2018 ондо болохо үбэлэй Олимпиин нааданууд Урда Солонгосто үнгэргэгдэхэ. Харин 2020 оной зунай Олимпиин наадые Токио хото угтан абаха. Эдэ бүгэдые хараалаад, иимэ тусхай түб Россиин зүн зүгтэ байха ёһотой гээд манай Россиин Правительство хайн мэдээд байнхай, - гэжэ Москваһаа ерэнэн Бүхэроссин физическэ культура болон спортын талаар эрдэм шэнжэлгын институтдай директорэй орлогшо Владимир Гаркавенко хэлэнэ.

Байгалай регион спортын бэлэдхэл хэхэдэ тон таатай болоно гээд эрдэмтэд тэмдэглэнэ. Энэ хадаа аргагүй сээр агаар, байгаали, олон тоото аршанууд болоно. Гэхтэй хамта бэлэдхэл хэхэдэ, зүүн зүгтэ медицинэ хэрэглэхэдэ, үшөө хайн дүн тамиршад харуулха байна.

Азиин гүрэнүүдтэ спортын мүрысөөнүүдэй эмхидхэгдэхэдэ, ехэнхи тамиршадый хабаадалга сагһаа дулдыдана, иимэ түргөөр тэдэнэй бэе мүрысөө үнгэргэнэн газарай сагта нуранагүй. Тиймэһээ манай эндэ хорилго хээд ошобол, хайн дүн туйлагдаха байна гээд тэмдэглэгдэе.

“Энергия Байкала” гэнэн программа хүсэд бэлүүлэгдэжэ эхилээгүй байна. Энээнэй ашаар спортоор бээ хоригшодой тоо дээшэлхэ юм. Харин шанга тамиршадые бэлэдхэл хэлгэдэ 2014

онһоо тусхай стандарт табигдахань. Энээн тухай форумой үедэ мүн лэ хэлсэгдэе.

Энэ талаар манай республика яһала үрэ дүнтэйгөөр ажал ябуулна. 12 жэлэй хугасаа соо Буряадтамнай тамиршадые бэлдэлгэ гурбан шатаһаа бүридэнэ. “Нэн түрүүн эдир тамиршад өөһэдынгөө аймагта, хотодо хүүгэдэй спортын хургуулинуудта бэлэдхэл гарана. Тэдэнэй хайн дүн харуулжа эхилбэл, Буряадай суглуулагдамал командануудай бүридэлдэ оруулагдаад, Олимпиин халаанай республиканска спортын хургуулиин мэдэлдэ оруулагдана. Үшөө хайн дүн харуулжа, Россиин командын бүридэлдэ ороходонь, спортын дээдэ зиндаагай хургуули боложо, тусхай туһаламжа абана”, - гээд ШВСМ-эй директор Гуро Цэдашиев хөөрэнэ.

“Һуралсал тухай” федеральна хуулиин хүсэндөө ороходонь, шэнэ тусхай стандарт байгуулха тухай эрилтэ табигдаа. Шэнэ стандарт бэлүүлхын тула шанга эрилтэнүүд элэрхэйлэгдэе. Тиймэһээ мүнөөнэй спортын хургуулинуудай ехэнхинэ энэниие бэлүүлхэ аргагүй байна. Юуб гэхэдэ, олон хургуулинууд өөрын спортын талмай, байшангүй байна. Заримдаа тамиршад һандархай подвалнууд соо бээ хорино. Спортын хургуулинуудта үгтэнэн мүнгэн хоригшодой ганса салинда хүрэнэ. Тиймэһээ тусхай стандарт яагаад зохёогоо наа, хайн бэ гэжэ хэлсэн болоо.

Манай гүрэн дотор олон хүн зоние спортдо дуратай болгохо талаар шанга эрилтэ табигдаад байна. Энэниие нэбтэрүүлхэ талаар ехэнхидээ залуушуулые һонирхуулха гээд хэлсэгдэе.

Арадай спорт хүгжөөхэ асуудал һүүлэй үедэ гараад байна. Россиин Этноспортын федерациин хүтэлбэрилэгшэ Алексей Кыласовой хэлэнээр, Буряад орондо арадай нааданууд яһала хүгжэнги. “Совет үедэ буряадудай эрын гурбан наадаа алдаагүйдэ баясамаар. Энээнһээ боложо тэрэниие хүгжөөхэдэ бэлэн байна. Мүн үшөө ондоо арадай нааданууд танай нютагта мүн лэ хүгжөөгдэнэ. Энэ ехэ хайн”, - гээд Алексей Кыласов хэлэнэ.

Форумой удаа хэдэн шийдхэбэринүүд абтагдажа, Россиин болон регионуудай правительствануудта эльгээгдэе.

Борис БАЛДАНОВ,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
ФОТО-ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Форумой үедэ.

Түнхэнэй аймагай Аршаанай лицей-интернадай 20 жэлэй ойдо

УЯН, БАЯН ХЭЛЭЕЭ БҮ МАРТЫТ

Россиин Федерацида ажаһууһан яһатан бүхэн өөрын түрэл хэлэтэй. Арад бүхэн түрэл хэлээ улам хүгжөөн, һалбаруулха дүүрэн эрхэтэй.

Уг гарбалайнгаа түрэлхи баян буряад хэлые нэн түрүүн сэгнэжэ шудалха, эхынгээ унаган хэлэн тухай мэдэхэ үргэдхэхэ, хэлэнэй нөөсэ баяжуулха, Буряад оройнгоо олон яһата зоноороо эбтэй, үгөөрөө нэгэ ябахы - манай зорилго болоно. Энээн тухай һанал бодолоо бэшэхэ гэжэ шийдэбэ.

Буряад зон эртэ урда сагһаа хойшо өөрын баян түүхэтэй, һанал бодолоо ойлголсохо уянгата һайхан түрэл хэлэтэй. Манай эжы, абанар, элинсэг хулинсаг, тэрэнэй уг гарбалнууд өөһэдынгөө түрэл буряад хэлээрээ хөөрэлдэжэ, зугаалдажа, бэе бээ ойлголсожо, ажахыгаа, үндэнэн соел болбосоролоо хүгжөөхын түлөө аһан ехээр оролдожо, нягта наринаар хадагалан, мүнөө хүрэтэр бидэнэртэ асаржа ерэнэн түүхэтэй.

Минии хүгшэн эжы иигэжэ хөөрөө: «Зүблэлтэ засагай тогтохоһо хойшо, Буряад Республикын дэлхэйдэ мүндэлһэнһөө хойшо буряад үзэг бэшэг үргэн ехэ дэлисэтэйгээр бадаран хүгжөө. Тийгэбэшье 1960-аад онһоо эхилээд, хубилалтын үедэ үндэнэн буряад хэлэмнай ямар хэмжээндэ ороод байнаб, энэ

асуудал минии сэдхэхэлым зобооно». Саашань эжымин ехэ голхорон манда хэлэе: «Буряадай засаг түрын эмхи зургаануудай үүдхэлэй ашаар буряад хэлэн хургуулинуудта заагдахыа хоригдоо. Энэ холын бодолгүй, буряад хэлые доромжолһон, зоргоороо аашалһан дээдын зургаануудай ажал гэшэ. 40-50-яад онуудта буряад хэлэнэймнай бадаран хүгжэһые, гайхамшагта амжалтыень сэдхэлээ баясан һананаб». Иигэжэ эжынгээ хөөрэхэдэнь, би досоогоо иигэжэ һананаб: «Эхын альгандал энэрхы дулаан» (Д. Улзытуев) хэлэн дээрээ ходо зугаалдажа, энэ урихан хэлээ мартангүй, саашань үргэжэл ябахыб».

Урда үеын засагай алдуунууды буряад арадай залуушуул мүнөө хүрэтэр амаһаһаар байдаг. Мүнөө үедэ город болон аймагай түбтэ ажаһуудаг залуушуул, заахан үхибүүд буряад эхэ хэлээ мэдэнэгүй. Минии һанахыда, зарим багшанарай, артистнарай, эрдэмтэдэй үхибүүд үндэнэн хэлэн дээрээ хөөрэлдэнэгүй, тэрэнэ ехэл голдолтой. Манай аба, эжынар хэлээ бүү мартатгы, ёһо заншалаа сахижа ябагты гэжэ маанатаа захижал байдаг.

Лицей-интернадай һурагшад буряад ёһо заншалаа һэргээнэ

1992 ондо манай Буряадай Арадай Хурал Буряад Республикын Конституци баталан абахадаа, буряад хэлээ одоол Буряад Республикын гүрэн түрын хэлэн болоо гэжэ баталаа. хургуулинуудта буряад хэлээ заажа эхилээ, шабинар хайнаар шудалхыа оролдоно. Бидэшье хэшээл бүхэндэ оролдожо, аба эжынгээ заабаряар, түрэл хэлээ үзэнэбди.

Буряад хэлэ бэшэг, уран зохеолой хэлэн саашадаа ямар шугамаар, ямар аргаар хүгжэхэб гэнэн асуудал тон шухала боло-

од байна. Бидэ буряад хэлэндэ дуратайбди, хэшээлнүүднэй ехэ һонирхолтойгоор үнгэрдэг. Манай хургуулида гансашье буряад бэшэ, харин ород, узбек шабинар һурадаг. Тэдэнэр маанатаа адлил буряад хэлэ шудална, дуу дуулана, ёхор хатарна. Ехэ дуратайгаар, оролдосотойгоор буряад хэлэндэ хандадаг.

Буряад арадай засаг түрэ баригшадый ажалын гол зорилго болбол эгээ түрүүн буряад хэлээ улас түрын Буряадай гүрэнэй үргэн дэлисэ үүргэтэй, хамаг

буряад хүн зоной үгүүлдэг, хөөрэлдэдэг, зугаалдаг хэлэн болгожо, саашадань бадааруулан хүгжөөхөн болтогой гэжэ энэ багахан үгүүлэлээ дүүргэхэм. Би хургуулияа дүүргэжэ, һананай үргэн харгыда гарахыдаа, нүхэдтөө, үри хүүгэдтээ уян, баян, хурса хэлээ бүү мартыт, наринаар сахижа ябыт гэжэ захижа.

Дарима ТАПХАЕВА,
8-дахи классай һурагша.
Багша: ЖАЛСАНОВА
Людмила Владимировна.

ЭЛИНСЭГҮҮДЭЙМНАЙ ЗАХЯА ЗААБАРИ

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ҮДЭРНҮҮД – БУРЯАД ОРОНДОМНАЙ

ЁНО ЗАНШАЛ, МЭДЭЭСЭЛ

“Алтан шаргал наранаймнай түбиеэ тойрохонь мүнхэхэн даа! Аба, эжынгээ алдар нэрые алдахагүймнай мүнхэхэн даа!” гээд элинсэг хулинсагнай дуулалдажа ябаһан гэшэ. Аргалаа түлижэ, гал гуламтаяа бадараагаад, арһан дэгэлээ үмдэжэ, бээ дулаалаад, аарсаа уужа, хотоо халаагаад, адууһанай арьбинта эдижэ, шадал ороод, хүнэй архиһаа орон дэлхэйдээ үргөөд, алтан дэлхэйнгээ шарай хаража, дуугаа дуулалдаад ябаһан манай түни түбшэн, сэбэр сагаахан сэдхэлтэй, тэнигэр уужам буряад-монгол элинсэг хулинсагнай мүн.

Бидэ, буряад-монгол зон, холын хүниие харин гэжэ харшалдаггүй, дутын хүниие өөрын гэжэ үлүү үмэгшэлдэггүй ябаһамди... Яһатан бүхэндэ, арад бүхэндэ адли тэгшээр хандадаг заншалнай элинсэг хулинсагуудаймнай эртэ урдын зан заншал байгаа. Галаа түлээд, сайгаа халаагаад, айрһа хурһаа эли газарта гаргаад, үүдээ суургалангүй орхижо, малаа адуулан гү, али агнажа ошоходоо, буряад хүн аянай зондо ханаагаа зободог байгаа. Ямаршые яһанай хүн һаа, энэ гэртэнь орожо гарахадаа, эзэгүй айлайда бугааб гэжэ ханадаггүй байгаа. Талын нүүдэлшэ буряад-монголшууд айлшанай ерэхэдэ баярладаг, угтажа моринойнь жолооо хоёр гараараа тодожо абаад, жолоооны сэргэдэ уядаг байгаа. Айлшанай хонохо болоо һаа, мориной эмээлын абажа, үбнэ үгэдэг байгаа юм. Үхибүүдэ хүндэ туһа үзүүлдэг зан абаритайгаар нургадаг байһан. Туһада ехэ, бага гэжэ байдаггүй. Хүндэ туһалһан туһа өөртэ туһа боложо эрьедэг. Илангаяа зобоһон, тулиһан хүнүүдтэ ханаагаа зобохо гэшэ буянда тоологдодог, иимэ хүнүүд нигүүлэсхы боди сэдхэл харууһан хүнүүд гэлсүүлдэг. Хойто үетэндөө иигэжэл элинсэг хулинсагууднай захяа забари, абари зан дамжууһан байдаг гэшэ. Мэдэхэшьегүй, танихэшьегүй хүнүүдтэ ханаагаа зобоходоо, буряадууднай түрэл арадайнгаа тэнюун түни абари зан, дэлгэр найхан сэдхэл гэршэлэн, буряад гэнэн нэрэ хүндээ дээрэ үргэжэ ябаһанаа харуулдаг байгаа. Энэнь Байгал далайн эрьедэ ажаһуудаг нютаг

зоной ёно гурим мүн. Тэдэмнай мандаа үшөө иигэжэ ойлгууланхай: хэнэй найн үйлэнь булюуб – тэрэ сагаан сэдхэл харуулна, хэнэй муу үйлэнь булюуб – тэрэ хара сэдхэлдэ баригдана... Хара бодолтой, хара ханаатай, хара сэдхэлтэй хүн – муу хүн, харин сагаан сэдхэлтэй, сагаан ханаатай, сагаан ябадалтай хүн – найн хүн! Бидэ, мүнөө үе сагай хүн зон, ямар ябадалнай муу үрэтэйб, ямар ябадалнай найн үрэтэйб гэжэ илангаяа наринаар бодожо үзэхэ зэргэтэйбди. Үдэрэй боро юрьезндэ, өөдэгүйхэн олзодо ухаагаа балартуулха ёһогүйбди. Элинсэг хулинсагуудайнгаа үшөө нэгэ захяе ханая: булага шэргээнэн нютаг – нютаг бэшэ, угаа мартаһан хүн – хүн бэшэ, хэлээ мартаһан арад – арад бэшэ. “Дэгэл захатай, хүн ахатай”, “Эрэ хүн- эрдэни, аба хүн- алтан”, “Угаа уһанда хаяагүй” гэжэ дээдэ үеынхидэй захиһан захяа заабаринуудые сахижа ябаһан хүнүүдэй хуби заяан урагшатай, уг удамынь өөдэлхэтэй байдаг гэжэ адагламаар даа.

«Хэлээ мартаһан арад - арад бэшэ»

Түрэлхи хэлымнай хорижо, яагшабта, хэлээ хүүгэдтээ үлөөхөө ханаа һаа, өөһэдөөл оролдоты. Засаг түрэ, гүрэн түрэ таанадта ямаршые туһаламжа үгэхгүй гээд байхадань, яахаб даа, хайрата буряад арадни абяагүйхэн ноёдой хэлэнэн энэ үгые шагнаад, түрэл хэлээ хамгаалжа, шийдшые гэжэ хэлэхэ гансашые үггүй байнал даа. Залуушуулнай өөһэдөө буряад

хэлээ мэдэхгүй, юугээ алдажа, яажа төөрихээ байһанаа юу ойлгохоб даа, пенсидэ гараагүй хүн зомнай ажалтай, үри бэзынгээ хоолой тэжээхэ ёһотой, ажалтай хүн ажалдаа шүдөөрөөшье аһалдаад, мүнгэ олохын түлөө шармайна ха юм даа. Засаг түрын урдаһаа юуб даа хэлээд, ажалгүй үлэхэ туйлдаа хүрэхэ ха юм. Үсгэлдэр нэгэ басаган ерээ. Буряад хэлэндэ хамаатай ажал хэдэг үхин юм, ноёниинь таниие ондоо тээшэнь оруулнабди, танай ажалай һуури усадхагдахань гэбэ. Хайратайш гэшэнь. Буряад хэлэнэй олон багшанар ажалгүй болоод байна. Үшөө юун болохо хаб? Энэ шэнэ ерэнэн депутадууд һуужа байһан «креслээ» алдана аа гүбди гээд, баһал абяагүй байха ха гү? Ямарханшые гоё, найхан, баян, хүгжэм шэнги зохидхон буряад хэлэмнай гэшэб... Хайшааш боложо байһан эрээнтэй, маряантай дэлхэй гэшэб...

Намжилма
БАЛЬЖИНИМАЕВА.

Будажап АРСАЛАНОВ

ТҮРЭЛ НЮТАГ

Тэнюун найхан зунай
нэрюун үдэшэ
Тала дайдым шэмэг
шэнжэ гоёл,
Тойроод байнал алтан
шаргал шэниисэ,
Таряан далай хизаар
үгы мэтэл.

Хойто хадын орьёл
үндэр оройгоор
Хүбэн үүлэд нойртоо
нажан унтаа.
Холын замһаа буужа ябанаб
машинаар,
Хүдөө талам урин зулгы
угтаа!

Голой саана хуушан заахан
гэрхэн соо
Гэрэл носоод, сонхын
элшэ һаруул.
Энэл гэртээ хүгшэн буурал
эжымни
Эрьен ерэхым хүлээн һуугаа
байхал.

ЭДИР БУДАМШУУ

М.Елбонов: «Конкурсын хизаар үргэдэнэ»

Михаил Елбоновой эмхидхэнэн уласхоорондын 9-дэхи «Эдир Будамшуу» гэнэн конкурс Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын театр соо гала-концертээр түгэсбэ. Залаар дүүрэн суглархан харагшад эдир артистнуудай концерт-наада хаража, ехэ сэдхэлээ ханабад.

Энэ удаа Захааминай аймагһаа олон хабаадагшад байба. Юундэб гэхэдэ, Михаил Елбонов энэ аймагта шэлэлгын түр үнгэргэнэн байна. Анхан СССР-эй арадай артист Гомбо Цыдынжапов бүхы Буряад ороноор, Эрхүүгэй ба Шэтын можонуудаар ябажа, бэлигтэй үхибүүдые шэлэдэг нэн. Мүнөө Михаил Елбонов эдир бэлигтэйшүүлэе элирүүлнэ. Жэшээн, түрүүшын конкурсын лауреадуудай нэгэн Булат Самбилов Санкт-Петербургийн театральна искусствын академи дүүргэнэй удаа Буряад ороноо бусажа, Буряад драмын театрта хүдэлнэ. Саашадаа эдэ үхибүүд хэд болоноб – артистнууд гү, али ондоошье мэргэжэл шэлэнэ гү, нэн түрүүн энэ конкурсдо хабаадахадаа, зориг ехэтэй, юумэнһээ айхагүй, урагшаа

hanaатай болоно ха юм. Саашанхи хүмүүжэлдэ энэ ехэ нүлөө үзүүлнэ.

“Эдир Будамшуу-2013” конкурсын Гран-придэ Хэжэнгын дунда нургуулин 9-дэхи классай нурагша Бато Шойнжонов хүртэбэ. Зүжгөө хэлэг харуулжа, Бато аргагүй бэрхээр, аяг аашатайгаар наадаха шадабаритай байһанаа харуулаа. Тэрэ урдахи жэлнүүдтэ энэ конкурсдо хабаадаһан байна. Ерээдүй сагта энэ хүбүүн Буряад драмын театрай түрүү артистнуудай нэгэн болохо гэжэ найдагдана. Энэ конкурсые Хэжэнгын арадай театрай мэдээжэ артистка Сэсэгма Шойдокова хүтэлбэрилөө. Тэрэ аймагайнгаа соёлой “Одон” байшанда хүдэлдэг.

Түрүүшын нууринуудые Монголо Улзынاران, Үбэр Монголой Шэнэхээнэй Батажаргалай

Буяндалай эзэлээ. Хоёрдохи шатын дипломоор Монголо Галмандах, Захааминай аймагай Никита Спицын шагнагдаа. Гурбадахи нуурида Эрхүүгэй можын Оһын аймагай Николай Хамгушкеев ба Забайқалиин хизаарай Дулдаргын аймагай Ухин Бодиев гараа.

Конкурсдо хабаадагшад буряад хэлээ эрхим найнаар мэдэхэ, мүн тайзан дээрэ ямаршые дурые уран найханаар харуулжа шадаха байһанаа элирхэйлээ.

“Хойто жэл “Эдир Будамшуу” 10 жэлэйнгээ ойн баяр тэмдэглэхэ, - гэжэ Михаил Елбонов хөөрэнэ. – Энэ ойн баяртаа урдахи жэлнүүдтэ Гран-придэ хүртэгшэдые урихабди. Энэ жэлэй конкурсдо 44 үхибүүд хабаадаа. Бултадаа бэлигтэй, шэлэжэ абахань хүшэр байгаа. Би 45 жэл соо Буряад драмын театрта ажаллажа байна. Тиимэһээ конкурсдо хабаадагшэдые драматическа талаһаа бэлиг талаангыень сэгнэдэгби. Аха дүү Монгол ороноймнай үхибүүд хэды бэрхэб даа. Дуулахагүй монгол гэжэ байхагүй, эдэмнай ехэ бэлиг талаантай арад юм. Аяр холо Захааминай аймаг ошожо, үхибүүдые шэлэн абаһан байнаб. Ехэл бэрхэ хүбүүд ерээ. Минии ханахада, түрүүшээр тулюуршаг байгаа, мүнөө сценэ дээрэ танихаар бэшэ. Манай театрай Россиин габьяата артист Олег Бабуев минии баруун гар, ехэ туһа хүргэдэг. Мүн минии гэр бүлэ, нүхэдни, түрэл Баргажанай, Хурамхаанай аймагуудай депутадууд Баир Гармаев ба Баир Доржиев ходо туһалдаг. Буряад угсаатан, өөрингөө хэлье мартангүй, өөрингөө тугые дээрэ үргөөд, Хүхэ мүнхэ тэнгэридээ мүргөөд ябая!»

Дулма БАТОРОВА.
Авторай фото-зурагууд.

М.Елбонов Батожаргалай Буяндалайтай

Урдахи жэлэй конкурсын лауреат Д.Барташкинтай

М.Елбонов тусхай шанда хүртэнэн Хурамхаанай дунда нургуулин нурагша Мэргэн Цыбиковтэй ба буряад хэлзэй багша Э.И.Цыбиковатай

Буряад драмын театрай артистнаһаа жэшээ абамаар

Улзынارانай Аорзана, Монгол

Юрий Хубанов, Хурамхаанай аймаг, Уланхаан

Анхарагты – конкурсын лауреадууд!

Понедельник, 21

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 С 06.00 ДО 12.45 ВЕЩАНИЕ ОСУЩЕСТВЛЯЕТСЯ ПО СПУТНИКОВЫМ И КАБЕЛЬНЫМ СЕТЯМ
06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.00 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)

КУЛЬТУРА

08.00 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.40 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»
13.10 Д/Ф «ПОЛЕТ С ОСЕННИМИ ВЕТРАМИ»

ТНТ

07.00 «ВСЯ БУРЯТИЯ» (12+). ПОГОДА
07.30 МУЛЬТФИЛЬМ
07.40 «ИНСТРУКЦИЯ» (6+). ПОГОДА
08.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ (16+). ПОГОДА

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00 Т/С «СПАЛЬНЫЙ РАЙОН»

17.35 «ШКОЛЬНОЕ ТВ» (6+),
18.00 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЛЯ»
19.00, 23.30 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ» (16+). ЗУРХАЙ
20.05 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»
21.00 Д/Ф «ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ»
22.00 Т/С «ВИРТУОЗЫ»

СТС

16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «СМЕШАРИКИ» (0+)
06.35 М/С «КУМИ-КУМИ» (6+)

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 «ЗАЩИТА МЕТЛИНОЙ» (16+)
08.00 «УТРО НА 5» (6+)

Вторник, 22

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.25 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА
08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)

16.35 Д/Ф «ТРИ ЖИЗНИ ЕВГЕНИЯ ЕВСТЕГНЕЕВА»
17.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
18.00 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЛЯ»
18.45 «ЧЕЛОВЕК И ВРЕМЯ» (16+). ЗУРХАЙ

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «СМЕШАРИКИ» (0+)

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10, 18.00 Д/С «АГЕНТСТВО СПЕЦИАЛЬНЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ»

Среда, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.15 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «СЫН ОТЦА НАРОДОВ»
00.30 Д/Ф «СОЛОМОН ВОЛКОВ. ДИАЛОГИ С ЕВГЕНИЕМ ЕВТУШЕНКО»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»

16.00 «ВЛАСТЬ ФАКТА»
16.50 Д/Ф «ПОИСКИ ЗАТЕРЯННЫХ МАЙЯ»
17.45, 02.05 Д/Ф «ВИКТОР ШКЛОВСКИЙ И РОМАН ЯКОБСОН. ЖИЗНЬ КАК РОМАН»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА

07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА
08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
08.55 «ИНСТРУКЦИЯ». «ДОМ-2 LITE» (16+)

“...НЮТАГНАЙ ҺАЙХАН ХЭЗЭЭШ НАРАНААР НАНГИН ҺЭРГЭХЭ...”

Буряад хэлэнэй үдэрнүүд Буряад орондомнай

Республикын аймагуудай ажахынуудай бэрхэ хүтэлбэрлэгшэ, буддын шажантанай эдэбхитэн, суута поэт, олон найхан дуунуудай автор ябаһан, тиихэдэ “Буряад үнэн” газетымнай гимнын гүн удхатай үгэнүүдые бэшэһэн, хэбэд номхон Хэжэнгэһэ гарбалтай, уран зохёолшодой үлгы гүүлэдэг Ушхайтада түрэнэн Владислав Тугутович Түгдэмэйн найхан дурасхаалда (байгша оной хабар наһа бараа) зориулан, тиихэдэ эдэ үдэрнүүдтэ Буряад орондомнай заншалта болоһон түрэл хэлэнэйнгээ һайндэртэй (һара шахуу үргэлжэлдэг үдэрнүүдтэй) дашарамдуулан, буряад хэлэ, литература, шүлэг, дуунуудаа, арадайнгаа ёһо заншал, шажан дэмжэхэ, дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ ехэ габьяатай, өөрынгөө нилээд горитой хубитаяа оруулһан алдартай уран бэлигтэнэйнгээ баян намтартай, “Сэдьхэлэйм шүрэнүүд” гэхэн номһоонь (Хэжэнгэ, 2011 он) найхан шүлэг, дуунуудтайнь танилсуулхамнай.

1945 оной апрелин 12-то Хэжэнгын аймагай Ушхайтада түрэнэн, багаһаа хүбэлгэн ухаатай, шуран байһан Владик хүбүүн долоон класс дүүргээд, техник-механик мэргэжэлтэй болохо хүсэлтэйгөөр Буряадай хүдөө ажахын техникумдэ һураа, удаань Хэжэнгынгээ совхоздо амжалтатай хүдэлһэнэйнгээ һүүлдэ БСХИ дүүргээ. Хаанашье хүдэлхэдөө, шэнэ “50 лет Октября” совхозой парткомой секретарь, комсомолой райкомой 1-дэхи секретарь, Хэжэнгын райгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо, Хориин совхозой директор, партиин Буряадай Обкомой инструктор, Баунтын аймагай райгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо, Хэжэнгынгээ аймагай РАПО-гой түрүүлэгшын орлогшо болон РТП-гэй директор, райСоветэй түрүүлэгшын орлогшо байхадаа, ажахынуудаа болон предприятинуудаа

түрүү зэргэдэ гаргаһан габьяатай байгаа. Бэлигтэй багша, наһанайнгаа найдамтай нүхэр Светлана Будаевна Дамбаеватай хүүгэдэ гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргөө.

Буудын шажанаа, аршанта газарнуудаа, обоонуудаа хэргээхэ хэрэгые шадамар бэрхээр эмхидхэнэн Владислав Тугутович олон шүлэгүүдээ, найхан дуунуудаа түрэл нютагуудтаа, нүхэдтөө, үзэсхэлэн гоё байгаалида зориулба, сахилгаан мэтээр үнгэрдэг хүнэй наһан, инаг дуран, энхэрэл тухай олон найруулганууды бэшэбэ.

Хэжэнгын аймагай Бато Базароной нэрэмжэтэ литературна нэгэдэлэй хүтэлбэрлэгшэ Дашама Доржиева суута поэдэйнгээ, нютагайнгаа эдэбхитэнэй шэнэ ном тухай иигэжэ бэшэһэн байна: “Поэт алтан дэлхэйн арюухан хүрһэн дээрэ алхалан ябахдаа, эхэ

Буряад оронойнгоо нютаг, тохой бүхэндэ хүрээжэ, зон улдайтэнь танилсажа, түүхэ домогоорнь һонирхожо, орон дэлхэйн баялигһаа,

хэшэгһэнь хүртэжэ, сахюусад бурхадай үрээлтэй саяа жэлнүүдтэ магтан түүрээмэ хонгёо аялгата шүлэгүүдые бэшэдэг, бэлэглэдэг байна. Шүлэгшэнэй мүнөө арад түмэндөө “Сэдьхэлэйм шүрэнүүд” гэхэн түрүүшын дуунуудай шүлэгүүдэй согсолбори хадаа амин хүлдэ – түрэл Буряад ороноо, эрдэни зэндэмэни үндэһэн хэлээ, ая гангын хангалаар анхилһан аглаг номин дайдаа магтаһан гүн гүнзэгы бодолтой, баян угалзатама найруулгатай, “нуга хүрэмэ уян” үгэтэй, һунгама һургаал түхээһэн жэнхэни хэлэн дээрэ ном боложо, нара хаража, арад түмэндөө үршөөгдэбэ...” Тиихэдэ Буряадай арадай поэт Гунгаа Чимитов шэнэ суглуулбариинь үндэрээр

сэгнэбэ: “...ехэнхинь дуун боломоор шүлэгүүдые найруулдаг юм. Үгэнүүдын удхатай, гүнзэгы бодолтой. Байгаали, ажабайдалые зохидоор, нугалбаритайгаар хэлэжэ шададаг нүхэр байна...”

Буряад арадаймнай буян хэшэгтэй, баян бардам хэлэнэй үдэрнүүдтэ дуун болоһон шүлэгүүдые бэлигтэй поэт байһан Владислав Түгдэмэйн найхан дурасхаал болгон, республикынгаа олон тоото уншагшадтаа зориулнабди, хэһэн хэрэгынь хэтын хэтэдэ хүүгэдэнь, аша зээнэрын үржүүлэн үргэлжэлүүлхэл, хүн зоноймнай сэдьхэлдэ зула мэтээр бадаран байхал! Ум маани бадмээ хум!

Бэлигма ОРБОДОВА.

Владислав ТУГДЭМЭЙ

ЗАХЯА

Хэжэнгэ нютагайм солье Хэтэдэ үргэжэ зорёорой, Хэшэгтэй нүхэдэй олые Хэбээрээ үелжэ золгоорой.

Нютагнай найхан хэзээш Наранаар нангин хэргэхэ, Наһамнай найдам хэзээш Жаргалаар дабшан сэнгэхэ.

Сэргэтэ Шалсаанын эзые Сэргэмдээ шэбшэжэ сүршөөрэй, Сэнэгтэй нүхэдэй эбые Сэдьхэлдээ сэгнэжэ үзөөрэй.

Нютагнай найхан хэзээш Наранаар нангин хэргэхэ, Наһамнай найдам хэзээш Жаргалаар дабшан сэнгэхэ.

Наруули талымнай найхые Намжараар магтажа дуулаарай, Налгай нүхэдэй хайрые Наһандаа ханажа һуугаарай.

Нютагнай найхан хэзээш Наранаар нангин хэргэхэ, Наһамнай найдам хэзээш Жаргалаар дабшан сэнгэхэ.

1990 оной арбан нэгэдүгээр нара

УШХАЙТАМНИЛ УГТААРАЙ

Хоёр хүгжэмтэй
1) П.ДАМИРАНОВАЙ, 2) Р.БУРХИЕВАЙ

Ургын хаһаар эрьехээ Утын замаар дэлезэндэм, Ушхайтамнил угтаарай Урмыемнил дүнгөөрэй. Наһан соомни мүнхэл даа Наран шэнги нютагни, Наадан соомни хэтэл даа Номин шэнги үлгымни.

Урин талаар нэръехээ Уран хабаар нэлезэндэм, Ушхайтамнил ургаарай, Угыемнил үргөөрэй. Наһан соомни мүнхэл даа Наран шэнги нютагни, Наадан соомни хэтэл даа Номин шэнги үлгымни.

Мүшэн дайдаар сорьёхоо Мүнхын аяар дэгдээндэм, Ушхайтамнил ханаарай Уласымнил хараарай. Наһан соомни мүнхэл даа Наран шэнги нютагни, Наадан соомни хэтэл даа Номин шэнги үлгымни.

1997 оной хоёрдугаар нара

ЭРМЭЛЗЭЛ

Хүгжэмынь
Б.ШОЙДОКОВОЙ

Сарюун наранай дэгдэхэдэ, Сагаан хадаа шэртэхэлби. Дорюун нүхэдэй хүхихэдэ, Даруу зүрхээ хүлгэхэлби. Залуу наһамни зэдэлээд, Залин боложо зуралзаа. Замай холье сэхэлээд, Замби дэлхэйгээр эрмэлзээ.

Алим жэмэсэй дэлгэрхэдэ, Абгын горхоёо үгсэхэлби. Айдар дуранай сорьёходо, Амраг гансаа золгохолби. Залуу наһамни зэдэлээд, Залин боложо зуралзаа. Замай холье сэхэлээд, Замби дэлхэйгээр эрмэлзээ.

Тоглон жэлнүүдэй үнгэрхэдэ, Тохорюугтаяа эрьехэлби. Үлзы баярай дэнзэлхэдэ, Үргэн шамаяа энхэрхэлби. Залуу наһамни зэдэлээд, Залин боложо зуралзаа. Замай холье сэхэлээд, Замби дэлхэйгээр эрмэлзээ.

1998 оной юһэдүгээр нара

«БУРЯД ҮНЭН» СОНИМНАЙ (ГИМН)

Хүгжэмынь Б.Наранбаатарай

Ага, Зэдэ, Захаамин, Аха, Муя, Баргажандаа Аян жэгдээр зорёшо Аза «Буряад үнэмнай». Үдэр бүри маанартаа Үндэр үгөө заяагааш, Үзэл шэди дугаартаа Үнэн зүбөөр уряалааш.

Хойто-Байгал, Ярууна, Хори, Хяагта, Хэжэнгэдээ Ходо урмаа залааша Хошон зугаа сонимнай, Үдэр бүри маанартаа Үндэр үгөө заяагааш, Үзэл шэди дугаартаа Үнэн зүбөөр уряалааш.

Түнхэн, ниислэл Улаан-Үдөөрөө, Түшэг олон нютагаараа Түрэл хэлээ үрээгшэ Түүхын холбоо «Үнэмнай». Үдэр бүри маанартаа Үндэр үгөө заяагааш, Үзэл шэди дугаартаа Үнэн зүбөөр уряалааш. 2006 оной арбадугаар нара

ҮНГЭРХЭ НАНАН

Марташагүй үдэр, Нүнинүүд Манан орьёлоор үнгэрнэ, Мандаһан үнэн нүхэдүүд

Магтан энхэрээд дүнгэлсэнэ. Элинсэгэим хүбшэргэй Эсэгын найдал зол заяан Энхэ тайбан хүсэлэй Эрдэниин зула болуужан.

Бусадаггүй үе наһамнай Бухан юрьһээр алдарна, Булагтал эхын азамнай Буян эблэнээр дахалсана.

Элинсэгэим хүбшэргэй Эсэгын найдал зол заяан Энхэ тайбан хүсэлэй Эрдэниин зула болуужан. Залиршагүй үзэл хаһамнай Замби эрьһээр толорно, Забдаһан үсэд хаһамнай Залан эмгэрээд домоглоно. Элинсэгэим хүбшэргэй Эсэгын найдал зол заяан Энхэ тайбан хүсэлэй Эрдэниин зула болуужан.

2007 оной гурбадугаар нара

САГЛАШАГҮЙ АЛДАРТАЙ САГААН ШУЛУУТАЙ

Шэнэ ном

Заяа хамбые мундэлүүлэн
Заяа ехэтэй нютаг лэ.

Хяагтын аймагай зүүн урда зүгтэ, Сүхэ голой баруун бээдэ, үргэлтэй мүргэлтэй Хүгтэй хаан уулын хормойдо оршодог түрэл тоонто нютагайнгаа түүхэ, соёл болбосорол тухай багшын ажалай ветеран, географ мэргэжэлтэй Мария (Норжима) Очировна ЭРДЫНЕЕВА «Манай нютаг – Сагаан Шулуута» гэнэн ном бэлдэн согсолжо, толилуулан хэблүүлбэ. Эрхүүгэй пединститут дүүргэнэй удаа Яруунын аймагай Ульдэргэ хууринда гушаад жэлдэ багшалхан, Хяагтын аймагай Ехэ-Нугын хургуулида завучаар, Загарайн аймагай Эриин-Адагай хургуулида директорээр хүдэлхэн намтартай. М.О.Эрдынеева 8-9-дэхи класуудта үзэхэ «География Бурятии» гэнэн номой соавтор, Россиин Федерациин габьяата багша, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник, дүршэл ехэтэй багша-методист мүн.

М.О. Эрдынеева

Зөөлэн гадартайшые наа, томо форматай, нилээн зузаан энэ ном эрдэмтэ монографияа дутахагүй шэнжэлхэ удхатай, гүнзгэ, түүхэтэ материалууд хэрэглэгдэнэ, хонирхолтой болгохо арадай дуунууд, домогууд шэмэглэлэн, олондо ойлгосотойгоор, алдуу эндүүгүйгөөр, өө мөөгүйгөөр бэшэгдэнэ гээд тэмдэглэмээр байна. Образноор хэлэбэл, Сүхын голой аажам урасхалдал... Энэ ном аяар 22 бүлэгтэ бүридэнэ. Заримыень нэрлэбэл, өөрөө географийн багша хадаа геологическа байгуулга, рельеф, сагай уларил, байгаалийн, зоологическа, ботаническа хүшөөнүүд, агы нүхэнүүд гэхэ мэтэ тэмэнуудые мэргэжэлтэ хараагаа бэшгэнэинь гайхалгүй.

Сүхын голой оршондо эртын элинсэг, урдын хулинсаг яажа хуурижан нютагжаа нэм, Сагаан Шулуутайда, бүхэ Буряадташые буддын шажанай хүгжэлтэ, хасагуудай бии бололго, аяншад, Бурядай түрүүшын революционер Цыремпил Ранжуров, Ц.Ранжуровай нэрэмжэтэ колхозой, хургуулийн түүхэнэ, ажалай болон дайнай хүндэтэ ветеранууд, элүүр энхые сахигшад, Эхэ-Геройнууд, соёлой, искусствын ажал ябуулагшад, габьяата багшанар гэнэн бусадшые хэнгүүд сооһоо бишыхан аад, хүр хүлдэ ехэтэй, жабхалантай залитай нютаг тухай, эндэнэ урган гарахан хүнүүдэй юрэ бусын, онсо гайхалтай намтар тухай мэдэжэ абамаар юм.

«Буддын шажантанай нүзэглэн мүргэдэг табан нангин шүтөөн уулануудай нэгэнэй – Хүгтэй Хаанай хормойдо соморхон нэмжыдэг манай нютаг дэлхэй түбидэ суутай юм. Заяа хамба Хүгтэй хаанай оршониё Бурханай орон гэжэ нэрлэнэ, огторгойһоо Ошорваани бурхан буужа хайрладаг гэжэ тодорхойлон айлдахаан байдаг. Үнэхөөрөөшье, дээдын хүснүүднээ үргэмжэтэйл юм, манай нютаг. Бурядай түрүүшын Хамба лама Дамба Даржа Заяев, Бурядай түрүүшын революционер Цыремпил Ранжуров, сууга аяншалагшад Н.М.Пржевальскийн, П.К.Козловой туһамаршад-газаршад ябаһан Дондок Иринчинов, Цокто Бадмажапов гээд бурханай заяатай нютагта түрэнэн, түрүүшынгээ алхамуудые эндэл хэнэн байна

бшуу», - гээд, автор оролто үгэ соогоо сэдхэлэй халуун ульхатайгаар бэшэнэ.

УГ УДХАТАЙ

...Мүнөөнэй Алайрай болон Нүхэдэй аймагуудай баруун ташалуурта ажаһуужа байһан ашабагадууд Иван Похабовай хашалтаһаа хашаржа, 1630-аад онуудаар Баруун Монгол, Үбэр Хангай руу тэрвэдэ бэлэй. Эндэшые удаан тогтоогүй. Бошогто хаанай буһалгаанһаа боложо, Байгал шадарай нютаг руугаа Түнхэнөөр дамжан бусахадаа, Сэлэнгэ, Сүхэ, Хөлго голнуудай эрьээр таран нютагжаһан юм гээд түүхын баримтанууд гэршэлэнэ. 1694 ондо Монголой Хэнтэйн аймагһаа сонгоолой абагашуул угай Сахулагай хүбүүн Заяа, Онболойн хүбүүн Заяахан ерэнэн бэлэй. Сүхын голоор ашабагадууд Дээдэ-Сүхэ, Доодо-Сүхэ, Нарин Хүнды, Сагаан Шулуутай, Дунгайн Адаг, Доодо-Нарин, Баян Булаг, Энхэ-Тала эзэлэе нэн. Ашабагадуудай нэгэ хэнэг хуби Сүхэ голые үгсэн, мүнөөнэй Забайкалийн хизаарай Красночикийско районуой Шарагольджин хуурин руу нүүһэн түүхэтэй. 1720-ёод онуудаар Монголой Джунгариаа (Зүүн Гарһаа) табангууд гурбан ээлжээгээр хубааржа гараһан.

Мүнөө үедэ Сагаан Шулуутайда абагашуул, ашабагад, баатад, шаранууд, хамнигад, сонгоолнууд сагай, байдалай эрхээр эб хамта, эбтэй этэй ажаһуудаг. Баруун буряадуудһаа, Монголһоо ерэнэн угсаатанһаа Сэлэнгын острогой (1665 ондо байгуулагдһан), удаань Сэлэнгын Степной Дүүмлын харьяата зон гээд бүридэлдэ абтаһан сэлэнгын буряадууд гэнэн шэнэ бүридэл бии болоһон гээшэ. 1917 ондо сомоной Советүүдэй бии болоходо, «Бидэ, ашабагадууд, Үбэр Хангай-Алтайһаа ерэнэмди, Сагаан-Шулуутайнгаа сомоной Советые Алтайн гэжэ нэрлэе» гэжэ суглаан дээрэ шийдхэе нэн.

ХАМБА-ЛАМА ЗАЯЕВ ТУХАЙ

Иимэ домог бии юм: Дамба-Даржа Заяев түрэнэнэингөө удаа жэлэй туршада 7 наһатай үхибүүнэй бэе махабдадай болотороо ургаһан, ухаагаараашье иимэ хэмжээндэ хүрэнэн ха. 20 жэлдэ Түбэдтэ нураһанай удаа гэлэнэй, удаань габжын зиндаатай боложо, нютагаа бусаад, түрүүшынгээ мүргэлые хэжэ байхадаа, иигэжэ айлагдаһан: «Энэ саһаа хойшо та бүгэдэн Буддын шажаниё Байгал шадар дэлгэрүүлхын тула сонгоолнууд гэжэ нэрэтэй болохот (Сонгохо - избирать, избранный)». 1767 ондо Д.Д.Заяев Екатерина II хатанай Зарлигаар бандидо хамба ламын нэрэ зэргэтэй болоһон. Хонирхолтойнь гэхэдэ, тэрэ олон халбарита ажал ябуулгынгаа хажуугаар Түбэд ошоһон тухайгаа түрүүшын буряад географическа зохёол бэшлэнэн юм байна. 1900 ондо тус зохёолыень А.М. Позднеев эрдэмэй жасада оруулһан

Ошорваанин буудалтай
Омог хүсэтэй Хүгтэй хаан

бэлэй. Хамба лама Заяевай Нирванада морилһоной удаа түрэлэйнэ хүбүүн – Соржо Содномпил Хэтырхеев Бурядай II бандидо хамба лама болон үргэмжэлэгдэнэ.

Авторай, М.О.Эрдынеевагай зүгһөө: «Бидэнэр, Хяагтын аймагһаа уг гарбалтайшуул, манай нютагай агууехэ Заяа хамба болон хамба Хэтырхеевэй дурасхаал мүнхэлхын тула Хамба-лама Дамба Аюшеевэй ажал ябуулгые үндэрөөр сэгнэжэ, баярые хүргэнэбди. Агууехэ Хамба-лама Итигеловэй дурасхаал мүнхэлхөөр хэнэн хүдэлмэринь илангаяа дэмбэрэлтэй.

САГААН-ШУЛУУТАЙНХИД - МОНГОЛОЙ АЛДАРТА ЭРХЭТЭД

НОМ СООНОО АБТАА:

«4 племянника Тамажана Цыреновича Цыбикова»

Алима - доктор медицинских наук, лауреат Государственной премии Монголии;

Алтан-Сэсэг - председатель Союза женщин Монголии.

Баясхалан - лауреат Международных конкурсов архитекторов, заслуженный архитектор Монголии;

Ганзориг - доктор ядерной физики Монголии, бывший представитель ООН;

Жигжит-Дорж - доктор физико-математических наук, профессор Монгольского университета;

Хамсүрэн - председатель Союза художников, известный скульптор. Он - автор проекта памятника Чингисхану на площади в Улан-Баторе, автор проекта к 750-летию «Сокровенного сказания монголов»;

Цырен-Дагба - инженер, представитель МНР в СЭВ в Москве;

Бямбасүрэн - президент Всемирной ассоциации монголов мира в США, экс-премьер-министр Монголии;

Гончик Данзангийн (1915-1970) - заслуженный строитель Монголии, министр строительства, награжден Орденом Полярной Звезды, четырьмя орденами Трудового Красного Знамени, множеством медалей. Под его руководством были построены главная площадь имени Сухэ-Батора в столице Улан-Баторе, правительственные здания, музеи, театры; полковник в отставке;

Дамдин - министр иностранных дел;

Дондов Хандажавын (1911-1969) - полковник, начальник политуправления Монгольской Народной Армии, начальник Генерального штаба Монгольской Народной Армии, секретарь пар-

торганизации ЦК МНРП, участник боев на Халхин-Голе, кадровый офицер, в 1933-1954 гг. служил в Монгольской Народной Армии, награжден орденом Трудового Красного Знамени, Боевого Красного Знамени, орденом Полярной Звезды;

Гончик и Дондов были родными братьями: это Гармаев Дондоп Дампилович и Гармаев Гончик Дампилович были отданы в детстве бездетным родственникам, и бури революции вынудили их в малолетнем возрасте перейти р.Чикой и остаться на той стороне, в Монголии;

Мунко-Жаргал - летчик, майор ВВС МНР;

Пьльжит - капитан запаса Монгольской Народной Армии;

Саган-Дарин Энх Тувшин - председатель Совета Безопасности Монголии;

Самдан Гармажавын - доктор биологических наук;

Семен - профессор Монгольского университета;

Цэцэрэн - заслуженный врач Монголии, главный гинеколог;

Чагдуров Дамдин Бохоевич (1906) - эмигрировал в 1917 г., участник боев на Халхин-Голе, Хингане. Майор медицинской службы Монголии».

... Эртэ урданһаа буряад нютагуудта абаралта шэдитэй зон яһалашье байһан гэшэ. Гэхэ зуура Сагаан Шулуутайн Жимба амай тухай дуулаһан зон усөөн ёһотой. Саһа, бороо оруулха, болуулха, ямар нэгэн ушарал уридшалан мэдэхэ, сагые, зайе ахин, сүмэ соо хараха, зоноо аюулһаа нэргылхэ, үбшэнтэдые эдгээхэ, дайнай газарта ябаһан сэрэгшэдтэ туһалха гэхэнээ эхилээд, буянгай хүрдэ эрыюулһээр энэ наһаа үнгэргэнэн юм.

«Аяншад» гэнэн хэнэгые илангаяа хужарлан уншамаар. Хасагай хүбүүн Дондок Иринчинов агууехэ аяншан Н.М.Пржевальскийн эгэл дугтын үнэн туһамаршанинь байһан, гансашье зориг хүсэлөөрөө бэшэ, эрхим тагнуулшан, дипломат байһанаараа габьяатай. Дондок Иринчинов Георгиевскэ Хэрээһэнэй гурбан удаа кавалер, Эсэгэ ороной урда габьяатай байһанай түлөө тэмдгүүдээр шагнагдаһан, персональна пенсионер байһан.

Дундада Зуун жэлэй Си Ся гэнэн Тангад гүрэнэй ниислэл Хара Хото нээһэн хүн Цокто Бадмажапов мүн гээд нүүлэй үедэ оло дахин бэшэгдээ, эрдэм шэнжэлгын номуудшые гараа ааб даа. Гэбэшье энэ ном соомнай бусад тээ хаанашье үгы баримтанууд бии гээд баталмаар. Мүн лэ П.К.Козловой экспедицинуудтэ жабаадаһан Арья Мадаевай нэрэ сагай суурян боллод халаагүй, амьараа дурсагдаа.

С.Э. Аюшеев

«Бурядай түрүүшын революционер Цыремпил Ранжуров оройдоол 34 наһандаа сагаантанай гарһаа саазалуулан, ами наһантаяа хохосаһан юм. Энэ 34 жэлэй аяар 12 жэлынэ сүлэлгэ хаатаргада хашуулан байгаа.

Сүхэ сайхан нютагай

Тулсын эхэ галшни

Түмэн жэлдэ бадараал.

Ударидасан агуу хэрэгшни

Улаан тугаар гэрэлтээл –

гээд, нютагайнэ зон алдар солыень магтан дууладаг байһан юм.

Ямаршые мэргэжэлэй халбарида сагаан шулуутайнхид бии, гэбэшье хуули, эрхэнүүдые сахилгын зургаануудта илангаяа олон юм ха, полковник, подполковник, майор, капитануудые тоолоходонь, зай захагүй. Соёл болон искусствын халбарийн зон сооһоо Россиин габьяата артист, Бурядай арадай артист, «Байгал» ансамблиин ветеран **Сергей Эрдынеевич АЮШЕЕВЫЕ** онсолон тэмдэглэе.

Ушар юуб гэбэл, бэлиг түгэс артист байхаһаа гадна энэ хүмнай түрэл нютагайнгаа үнэн халуун патриодынэ юм. Сагаан Шулуутай гэхэдэ, салгидажал байдаг сэдхэлтэй. Нэгтэ намтай танилсан сасуу, хэлээ бэлэй: «Сагаан Шулуутай ошоожо үзэхэ байгаат. Нилээн элшэтэй, эршэтэй, хүсэ ехэтэй газар юм. Тиймэнээл дэлхэйдэ суутай зоноор түүхэмнай баян».

Одоошые мүнөө дээрэ дурсагдаһан ном гаража, Сергей Эрдынеевичэй үнинэй бөөмэйлэн хүсэлынэ бээлбэ ха. Номой автортай – бэрхэ шумууһан, бэшэлгын ульһа дүйтэй Мария Очировна-тай наһалаа нэгдүүлжэ, нилээн туһалаа даа, баримтануудые олоходонь, баришатай материал «олзолходонь».

Номой авторые, сагаан-шулуутайнхидые сагай сууряе шагнаархан, сэнтэй согсолбори мундэлүүлһээрн амаршалай, Буряад ороной олонийтын зүгһөө баярые хүргэжэ, буянгай замаар дабшахьынь хүсэе.

Галина

БАЗАРЖАПОВА-ДАШЕЕВА.

Буряад хэлэнэй үдэрнүүд - Буряад орондомнай

“ДУУЛЫТ, НҮХЭДНИ, ДУУГАА”

гэжэ нэрлэгдэн, өөрынгөө зохёонон дуунуудайнгаа шэнэ дисктэй танилсалгын, аргагүй зохидхон үдэшэ найхан дуу бэшэдэг найн дуранай композитор, шүлэгүүдые зохёодог, “Огни Курумкана” газетын штатнабэшэ корреспондент, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, республикын Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Барханай арадай театрай артист, “Эгээл эрхимээр эрэшүүлэй роль гүйсэдхэгшэ” гэхэн шангай лауреат, Этигеловэй түрэнөөр 160 жэлэй ойн баярай уласхоорондын фестивалиин дипломант, 60 наһанайнгаа жаргал угтажа байһан Владимир Очирович Бухаев мүнөө ажалладаг “Авиатор” (Улаан-Үдэ) гэхэн соёлой байшанда үндэр хэмжээндэ һаяхан үнгэргэбэ. Амаршалгын буряад хатар, дуунуудаар эхилһэн үзэгдэлдэ үхибүүд хатараа, өөрын байгуулһан “Амар сайн” гэхэн буряад ансамблиин солистка Софья Гергенова дуулаа. Энэ үдэшыень шадамар бэрхээр хүтэлһэн республикын арадай артист, Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Гунзэн-Норбо Гунзынов автарай шүлэгүүдэрнь дуунуудыень холбон, уран гоёор уншаба:

Набшаһа сэсэгтэл адлихан шэнги
Наадажа ябаха – залуугай жаргал.
Намарай эхиндэ хагдарһан шэнги
Наһатай болохо - үрээлэй жаргал...

Суута поэдүүд Солбон Ангабаевэй үгэнүүд дээрэ “Бү мартаарай”, Дулгар Доржиевагай бэшэһэн “Бархан” гэхэн уянгата болон омогорхол түрүүлһэн дуунуудаа хүгжэмийн автор ханхинуулжа, халуун альга ташалгаар угтагдаба. Түргэн үнгэрдэг наһан тухай “Хүнэй наһан” (үгэнэ Владислав Түгдэмэйн) дууень, “Абын соло” (үгэнэ, хүгжэмийн Энгельсина Гармаевагай) гэхэн дуу хүрөөтэй зохидор республикын арадай артист Тогмит Танхаев дуулаһан байна. Тиихэдэ “Летучая мыш” опереттэнэ Орловскиин ари, мүн Г.Свиридовэй “Маритана” хатаран нагад гүйсэдхэжэ, шагнагшаддай урма зориг бадаруулһан байна. Харин “Үлзын Добо” (үгэнэ Эрдэни Дугаровай) гэхэн дууень “Үльгэр” театрай гоёор дууладаг артист Саян Бальжиев гүйсэдхэжэ, шаг-

нагшадые бахархуулаа.

...Золтой арюун заяан сүлдэм – Согтой дорюун Улаан-Үдэм...

“Урган хүгжыш, Улаан-Үдэм” (үгэнэ Алексей Бадаевай) гэхэн дууень, бусад найхан буряад, итальян дуунуудые Россиин габьяата артист Дамба Занданов эндэ сугларагшадта бэлэглэжэ, шэхэнэй шэмэг, нюдэнэй хужар болгобо. Аргагүй орёо аялгатай В.Пантаевай “Гуламта” гэхэн дууе (үгэнэ Аюша Доноевой) оперно театрай хоорой солист, баһал адли нэрэ обогтой, нютагайнь бэлигтэй артист Владимир Бухаев бэрхээр дуулаба. Бэрхэ концертмейстер В.В. Акимов (аккордеон) бэлигтэй дуушадые дэмжэбэ. “Авиаторай” дэргэдэхи “Азия-Арт” гэхэн хатарай студиин хүтэлбэрилэгшэ, балетмейстер Татьяна Убеева “Ойрадуудай дуун” гэхэн монгол хатар шадамар бэрхээр гүйсэдхэжэ, халуун альга ташалгаар үдэшгдөө.

Улаан-Үдын 37-дохи нургуулиин физикын багша Вячеслав Борхон гитара дээрэ наадан, ородоор гоёор дуулажа, тиихэдэ өөрын хүтэлбэрилдэг “Амар сайн” ансамблиинхидынь эрдэмэни зэндэмэни болодог суута Байгал далай тухай дууень зохидор дуулалдажа, энэ найхан үдэшыень уран бэлигээрэ шэмэглээ. Ехэ гоё болон хубилһан, болбосон түхэлтэй байдалтай, олон клуб, студиинудтай, ансамблнуудтай “Авиатор” соёлой байшангай ехэ бэрхэ директор, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ А.Д. Поставцева, Калашниковай нэрэмжэтэ хотын түбэй библиотекын хүдэлмэрилэгшэ Л.В. Гомбоева, монгол поэт Х. Батхуу, республикын соёлой эдэбхитэд – журналистнууд Н.Н. Бальжинимаева, Г.Н.Ц. Гунзынов, багша-нүхэрын В.Д. Цыбиков, Яхадһаа ерэнэн түрэлхид, нүхэдынь, бидэ булта бэрхэ композиторые, поэдые, дүрбэн тэгшэ бэлигтэй соёлшон В.О. Бухаевые хани халуунаар амаршалжа, зохёохы амжалта, зол жаргал, ходоодоо хүхюутэй, дуутай, шуутай, холын гүрэнүүдэй гастрольнуудай (“Амар сайн” ансамблтаяа) харгы замуудтай байхыень хүсэбэбди.

Бэлигма ОРБОДОЕВА. ХЭНТЭЙН Батхуугай фото.

"СЭТГҮҮЛШЭН БОЛОХОБ, НУРГАГ ЛЭ НАМАЙ..."

Улаан-Үдэ хотын 3-дахи лингвистическэ гимназиин 5-дахи классай шабинар хаяхан Б.Абидуевой нэрэмжэтэ хүүгэдэй библиотекэдэ сугларба. Республикын Эдир журналистнуудай лигын (ЛЮЖ) байгуулагдаһаар 20 жэлэй оидо зорюулагдаһан найдэртэ тэдэнэр уригдаһан байгаа бшуу.

Республикын хүүгэдэй – эдиршүүлэй сангай директорэй орлогшо А.А.Сенотрсова уулзалгыг нээжэ, Лигын түрүүлэгшэ Л.Б.Доржиевада үгэ үгэбэ. Людмила Будажаповна ЛЮЖ-эй эхин алхамуудһаа эхилээд, 20 жэл соо болоһон эгээн һонирхолтой үйлэ хэрэгүүд тухай хөөрөбэ.

Хүүгэдэй һонирхол татамаар, шог зугаатайгаар хөөрөхөө гадна, багахан висторина үнгэргэжэ, эрхим мэдэсэтэй һурагшадта шангуудыг баруулба.

Лигын түрүүлэгшын һүүлээр хүүгэдэй "Одон" журналай редактор Т.В.Самбяловада үгэ үгтэжэ, тэрэ уулзалгада хабаадагшадые "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай зүгһөө халуунаар амаршалаа. Лигын үнэн нүхэр болохо "Одон" журнал 20 жэлэйн ойн баярта тусхай дугаар зорюулжа гаргаһан тухай хөөрөжэ үгэбэ. Шэнэ номертой танилсалгын үедэ яагаад журналист болохоб, сэтгүүлшэдэй үүргэ, харюусалга тухай ехэ һонирхолтой хөөрөлдөөн болоно нэн. Л.Б.Доржиева, Т.В.Самбялова хүүгэдыг журналистын ажалтай танилсуулаад, "Одон" журналтай нүхэсэхыень уряалаа.

"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай ажалшадтай, директор В.В.Хартаевай нэрэһээ Эдир журналистнуудай лигэдэ бэлэг – "Бурятия" гэнэн энциклопеди барюулагдаһан байна.

Хүүгэдэй – эдиршүүлэй сангай директорэй орлогшо А.А.Сенотрсова ЛЮЖ-эй 20 жэлэй ойн баяраар амаршалаад, түрүүлэгшын орлогшо Ольга Ретюнскаяда бэлэг – номуудыг, Буряад орон тухай видео-буулгари (диск) барюулаа.

Уулзалгада хабаадагшадтай урда Буряад Республикада хүүгэдэй эрхэнүүдыг хамгаалха бүрин этигэмжэтын албанай ахамд мэргэжэлтэн Т.Д.Жалсанова үгэ хэлэжэ, Эдир журналистнуу-

дай лигыг 20 жэлэй ойн баяраар амаршалаа. Энэ хугасаада хэһэн ажалдань үндэр сэгнэлтэ үгэһэн, бэлэг сэлэг барюулһан юм.

Ниислэл хотын 49-дэхи хургуулийн театрай директор О.В.Петелина, энэ хургуулийн "Планета-49" гэнэн хэблэлэй түбэй эдир журналистнууд согтой, хүжюун дорюунаар амаршалжа, халуун альга ташалгаар угтагдаа.

"Одон" журналай геройнууд – Хүүгэдэй искусствын 5-дахи хургуулийн шабинар, морин хуур дээрэ наададаг Анастасия болон Светлана Бубееванууд Эдир журналистнуудай лигыг ойн баяраар амаршалаад, монгол композитор Ц.Сухбаатарай аялга уран бэрхээр зэдэлүүлбэ. Эдэ басагад үнгэрһэн зун Мальтада болоһон уласхоорондын фестиваль-конкурсдо амжалтатай Буряад ороноо түлөөлөөд, I

шатын дипломдо, мүн 2014 оной февраль соо Санкт-Петербургда үнгэрхэ уласхоорондын ехэ фестивалыда хабаадаха эрхэдэ, түлөөһөгүи путевкодо хүртэһэн алдартай. Мальтын үзэсхэлэн гоё хотонуудыг, найхан байгаагийн үзэгдэлнүүдыг, Сицили хүрэжэ, Этна вулканай хүрөөтэй үзэсхэлэн хаража ерэнэнэ хөөрөбэ.

Буряадай Эдир журналистнуудай лигын түрүүлэгшэ Л.Б.Доржиева сугларһан хүүгэдтэ хандахадаа, энэ дэлхэйн, оршон байдалай нюусануудыг анхаржа, һонирхожо, эдэбхи үүсхэлтэй, урма зоригтой ябахыень хүсэбэ.

Тюна САМБЯЛОВА.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд дээрэ: уулзалгын үедэ.

Аршаанай лицей-интернадай 20 жэлэй ойдо

ТҮРҮҮШЫН ЭРДЭМ ШЭНЖЭЛГЫН АЛХАМУУД

ТАНИЛСАГТЫ: Аршаанай лицей-интернадай 9-дэхи «а» классай һурагша Юлия ЗАМБАЛОВА.

Манай Аршаанай лицей-интернадай эрхим һурагшадтай нэгэн Юлия региональна 20-дохи Вернадскийн нэрэмжэтэ уншалгын хуралдаанда хабаадаһан байна. 200-гаад ажалнууд сооһоо Юлиин бэшэһэн «Частотность употребления имен собственных на примере жителей поселка Аршан» гэнэн шэнжэлгэнь шалгаржа, Москва хотодо эльгээгдэ. Бүхэроссийн хуралдаанда хабаадажа, 1-дэхи һуурийн дипломдо хүртөө. Тиихэдэ «Лучший доклад», «Лучшее полевое исследование», «Лучшая работа, представленная сельской школой», «Актуальное исследование» гэнэн номинацинуудаар Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагдаа. 2012 оной апрель һарада Ярославль хотодо бүхэроссийн эрдэмэй хуралдаанда «Язы-

кознание» секцидэ хабаадажа, гурбадахи һуури эзэлһэн байна. Юля түрэл Түнхэн нутагайнгаа нэрэ сольыень үргэжэ, хургуулияа суурхуулжа ябадаг. Хүтэлбэрилэгшэнь-эрдэм һуралсалай габьяата хүдэлмэрилэгшэ, бэлигтэй багша-шэнжэлэгшэ Наталья Карловна Балданова болоно.

Эрдэмэй ехэ хуралдаанда Эрхимээр шабияа бэлдэбэт. Үдэр бүри хүдэлжэ, Үндэр нэрэдэ хүртэбэт. Ажал алдар хоёртнай-Аба, эжынтнай буян лэ. Эхэ газарһаа элшэ абажа, Хангай дайдынгаа хүсэ абажа, Үшөө үндэр амжалта туйлахыетнай үрэнэбди.

Бидэ таанадаараа омогорхонобди, баясанабди. Буряад найхан оронойнгоо, хонгодор зоной заяа үргэжэ, түрэл хургуулияа суурхуулжа ябыт даа.

Людмила Владимировна ЖАЛСАНОВА,

Аршаанай лицей-интернадай буряад хэлэнэй, литературынын багша.

РЕДАКЦИНАА: Аршаанай лицей-интернадай хүндэтэ багшанарыг, шабинарыг 20 жэлэй ойн баяраар амаршалаад, ажал, һуралсалдань амжалта, гэр бүлэдэнь зол жаргал хүсэнэбди! «Буряад үнэнтэй» холбоогоо бэхижүүлхыетнай уряалнабди.

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.30 Д/Ф «ПРИЧУДЛИВЫЕ УЗОРЫ КАБ-БАЛЫ»
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)
11.05 Т/С «АВРОРА»
12.50 М/Ф
13.05 Х/Ф «РОЖДЕННЫЙ ПОБЕЖДАТЬ»
15.05 Т/С «ХОЛОСТЯК ГАРИ»
15.30 Х/Ф «НОЧНЫЕ ЗАБАВЫ»
17.05 Д/Ф «ЛЮДИ ДОЖДЯ»
18.05 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЛЯ»
19.00 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+). ЗУРХАЙ

20.05 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»
21.00 «ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ» (16+). ЗУРХАЙ
22.00 Т/С «ВИРТУОЗЫ»
23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ» (16+). ЗУРХАЙ
01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «СМЕШАРИКИ» (0+)
06.35 М/С «КУМИ-КУМИ» (6+)
07.00 М/С ПАРЯЩАЯ КОМАНДА»
07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ» (12+)
08.00, 12.15, 16.25 «6 КАДРОВ»
09.00, 13.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)

09.30, 21.00 Т/С «МОЛОДЕЖКА» (16+)
10.30 Х/Ф «ТАКСИ-4»
12.40, 15.30 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
14.00, 17.00, 18.30 Т/С «ВОРОНИНЫ» (16+)
16.30 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»
19.00, 20.30 Т/С «ДВА ОТЦА И ДВА СЫНА»
19.30, 20.00 Т/С «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ». «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»
22.00 Х/Ф «ОГРАБЛЕНИЕ ПО-ИТАЛЬЯНСКИ»
00.30 Х/Ф «ОНГ БАК»
02.35 Х/Ф «МАЛЕНЬКАЯ ЧЕРНАЯ КНИЖКА»
04.35 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»
16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)
18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)
20.30 Т/С «ПАСЕЧНИК»
22.25 Т/С «КАРПОВ. СЕЗОН ВТОРОЙ»
00.20 «СЕГОДНЯ. ИТОГИ»
00.45 ФУТБОЛ. ЛИГА ЧЕМПИОНОВ УЕФА. ЦСКА (РОССИЯ) - «МАНЧЕСТЕР СИТИ» (АНГЛИЯ). ПРЯМАЯ ТРАНСЛЯЦИЯ
02.55 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА» (16+)
03.25 Т/С «ХРАНИТЕЛЬ»
05.25 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)
06.25 «ЛИГА ЧЕМПИОНОВ УЕФА. ОБЗОР» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10, 18.00 Д/С «АГЕНТСТВО СПЕЦИАЛЬНЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ»
08.00 «УТРО НА 5» (6+)
10.45, 16.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
11.30, 13.30 Х/Ф «ЗА ПОСЛЕДНЕЙ ЧЕРТОЙ»
13.55 Х/Ф «АМЕРИКЭН-БОЙ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00, 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
21.30, 22.20 Т/С «СЛЕД»
23.25 Т/С «ОСА»
00.20 Х/Ф «РАЗНЫЕ СУДЬБЫ»
02.30 Х/Ф «ПРИНЦЕССА НА БОБАХ»
04.40 Х/Ф «КСЕНИЯ, ЛЮБИМАЯ ЖЕНА ФЕДОРА»
06.25 «ПРОГРЕСС» (12+)

Четверг, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.25 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Т/С «ДОМРАБОТНИЦА»
16.15 «САМЫЙ ЛУЧШИЙ МУЖ» (16+)
17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБИТРАМИ
19.50 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)
20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «СЫН ОТЦА НАРОДОВ»
00.30 Д/Ф «СОЛОМОН ВОЛКОВ. ДИАЛОГИ С ЕВГЕНИЕМ ЕВТУШЕНКО»
01.40 Х/Ф «ОПАСНЫЙ МЕТОД»
03.30 Х/Ф «РАЗБОРКИ В СТИЛЕ КУНГ-ФУ»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «БАМБААХАЙ»
10.15 «БУРЯД ОРОН»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)

16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
17.00 Т/С «СЕМЕЙНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА»
18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ЗЕМСКИЙ ДОКТОР. ВОЗВРАЩЕНИЕ»
23.50 «ПОЕДИНОК». ПРОГРАММА ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЕВА (12+)
01.25 Д/Ф «КОСМИЧЕСКИЙ КАМИКАД-ЗЕ. УГОЛ АТАКИ КОСМОНАВТА БЕРЕГОВОГО»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»
13.10, 19.40 «АСАДЕМИА»
13.55 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!»
14.20 «БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ»
15.00 «ВАЖНЫЕ ВЕЩИ»
15.15 Х/Ф «ОТЦЫ И ДЕТИ»
16.00 «АБСОЛЮТНЫЙ СЛУХ»
16.50, 21.45 Д/Ф «ИСТОРИЯ МИРА ЗА ДВА ЧАСА»
17.35, 02.05 Д/Ф «ВИКТОР ШКЛОВСКИЙ И РОМАН ЯКОБСОН. ЖИЗНЬ КАК РОМАН»
18.15 Д/Ф «ОРКНИ. ГРАФФИТИ ВИКИНГОВ»
18.30 «МУЗЫКА ЭПОХИ БАРОККО»
20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
21.00 «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА»
22.35 «КТО МЫ?»
23.00 Д/Ф «ЛЮБЕК. СЕРДЦЕ ГАНЗЕЙСКОГО СОЮЗА»
23.15 «КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ»
00.00 «ТЕ, С КОТОРЫМИ Я...»
00.50 Х/Ф «КОРАБЛЬ ДУРАКОВ»
02.45 ЯН СИБЕЛИУС. ОРКЕСТРОВЫЕ ПЬЕСЫ
03.45 Д/Ф «НАВОИ»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА
08.25, 14.00, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
08.55 «ИНСТРУКЦИЯ». «ДОМ-2 ЛІТЕ» (16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.30 Х/Ф «БОЛЬШАЯ СВАДЬБА»
13.30 «УНИВЕР» (16+)
14.15 «АФИША» (12+)
14.30, 18.00, 20.00 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
15.00, 20.30 «СТУДИЯ 17» (16+)
15.30 «САШАТАНЯ» (16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ»: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
21.00 Х/Ф «ОЙ, МАМОЧКИ»
23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.00 Х/Ф «ГОСТЬ ДРАКУЛЫ»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.35 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+)
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)
11.05 Т/С «АВРОРА»
12.50, 14.50, 16.45 М/Ф
13.05 Х/Ф «СОВЕТНИК ПРЕЗИДЕНТА»
15.05 Т/С «ХОЛОСТЯК ГАРИ»
15.30 Х/Ф «НОЧНЫЕ ЗАБАВЫ»
17.05 Д/Ф «ОРАНЖЕВЫЕ ДОРОГИ МАРОККО»

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «СМЕШАРИКИ» (0+)
06.35 М/С «КУМИ-КУМИ» (6+)
07.00 М/С ПАРЯЩАЯ КОМАНДА»
07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ» (12+)
08.00, 16.25, 23.50 «6 КАДРОВ»
09.00, 13.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.30, 21.00 Т/С «МОЛОДЕЖКА» (16+)
10.30 Х/Ф «ОГРАБЛЕНИЕ ПО-ИТАЛЬЯНСКИ»
12.35, 15.30 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
14.00, 17.00, 18.30 Т/С «ВОРОНИНЫ» (16+)
16.30, 20.00 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»
19.00, 20.30 Т/С «ДВА ОТЦА И ДВА СЫНА»
19.30, 20.00 Т/С «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ».
22.00 Х/Ф «СМОКИНГ»
00.30 Х/Ф «ЛОУРЕНС АРАВИЙСКИЙ»
04.40 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.30, 01.25 «СПАСАТЕЛИ» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 Д/С «АГЕНТСТВО СПЕЦИАЛЬНЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ»
08.00 «УТРО НА 5» (6+)
10.45, 16.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
11.30, 13.30, 04.15 Х/Ф «ОХОТА НА ЕДИНОРОГА»
13.55 Х/Ф «БЕЛАЯ СТРЕЛА»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
18.00 «ЗАЩИТА МЕТЛИНОЙ» (16+)
20.00, 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
21.30, 22.20 Т/С «СЛЕД»
23.25 Т/С «ОСА»
00.20 Х/Ф «ПОЛОСАТЫЙ РЕЙС»
02.10 Х/Ф «РАЗНЫЕ СУДЬБЫ»
05.50 Д/Ф «ОПЕРАЦИЯ «МОНАСТЫРЬ» ПАВЛА СУДОПЛАТОВА»

Пятница, 25

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 06.30 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Т/С «ДОМРАБОТНИЦА»
16.15 «САМЫЙ ЛУЧШИЙ МУЖ» (16+)
17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «ЖДИ МЕНЯ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБИТРАМИ
19.50 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН»
20.50 «ПОЛЕ ЧУДЕС»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 «ГОЛОС» (12+)
00.40 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
01.35 Х/Ф «ЛЮБОВЬ». «ОСКАР-2013»
04.00 Х/Ф «СВЕТ ВО ТЬМЕ»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 «МУСУЛЬМАНЕ»
10.05 «1000 МЕЛОЧЕЙ»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
15.15 ДНЕВНИК СОЧИ- 2014
16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
17.00 Т/С «СЕМЕЙНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА»
18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «СВАТЫ-3»
01.00 «ЖИВОЙ ЗВУК»
02.25 Х/Ф «ЧТО СКРЫВАЕТ ЛЮБОВЬ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 Х/Ф «ПЕСНЯ О СЧАСТЬИ»
12.55, 03.40 Д/Ф «ДЕЛОС. ОСТРОВ БОЖЕСТВЕННОГО СВЕТА»
13.10 «АСАДЕМИА»
13.55 «ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ»
14.25 Х/Ф «НАШ ДОМ»
16.00 «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА»
16.50 Д/Ф «ИСТОРИЯ МИРА ЗА ДВА ЧАСА»
17.40 «ЦАРСКАЯ ЛОЖА»
18.20 ГАЛИНЕ ВИШНЕВСКОЙ ПОСВЯЩАЕТСЯ. ГАЛА-КОНЦЕРТ
19.30 Д/Ф «ПРЕСТУПЛЕНИЕ БОРИСА ПАСТЕРНАКА»
20.50 Х/Ф «ДОКТОР ЖИВАГО»
00.00 «АРКАДИЙ РАЙКИН. КЛАССИКИ ЖАНРА»
00.50 «КУЛЬТ КИНО» С КИРИЛЛОМ РАЗЛГОВЫМ
02.40 М/Ф
02.55 «ИСКАТЕЛИ»

ТНТ

07.00, 23.00, 01.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА
08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
08.55 «ИНСТРУКЦИЯ». «ДОМ-2 ЛІТЕ» (16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.30 Х/Ф «КУДРЯШКА КЬЮ»
13.35 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ» (16+)
14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+)
14.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
14.30 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
15.00 «СТУДИЯ 17» (16+)
15.30 «УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА» (16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ»: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
19.15 «ДО И ПОСЛЕ» (6+)
20.00 «COMEDI WOMAN» (16+)
21.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» В ЮРМАЛЕ (16+)
22.00 «COMEDI SLAV. БЕЗ ГРАНИЦ» (16+)
23.30 «ХБ» (18+)
00.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.30 Х/Ф «ОДНАЖДЫ В ИРЛАНДИИ»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 00.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.35 «РАДАР-СПОРТ» (6+)
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)
11.05 Т/С «АВРОРА»
12.50, 16.45 М/Ф
13.05 Х/Ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ В ТАИНСТВЕННЫЙ САД»

15.05 Т/С «ХОЛОСТЯК ГАРИ»
15.30 Х/Ф «НЕ БЫЛО БЫ СЧАСТЬЯ»
17.05 Д/Ф «ПОСЛЕДНИЕ СОЛДАТЫ ТУНГУСКИ»
18.05 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЛЯ»
19.00 Д/Ф «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЭКСТРАСЕНСЫ»
20.05 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»
21.00 Д/Ф «ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ»
22.00 Х/Ф «ВЗРОСЛАЯ ДОЧЬ ИЛИ ТЕСТНА...»
00.30 Х/Ф «КОНТРАКТ НА ЛЮБОВЬ»
02.20 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «СМЕШАРИКИ» (0+)
06.35 М/С «КУМИ-КУМИ» (6+)
07.00 М/С ПАРЯЩАЯ КОМАНДА»
07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ» (12+)
08.00, 12.20, 16.20 «6 КАДРОВ»
09.00, 13.30, 18.30 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.30 Т/С «МОЛОДЕЖКА» (16+)
10.30 Х/Ф «СМОКИНГ»
12.35, 15.30 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
14.00, 17.00 Т/С «ВОРОНИНЫ» (16+)
16.30 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ» (16+)
19.00, 22.15 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
21.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «КАК Я ПРОВЕЛ ЭТО»
23.45 Х/Ф «ЗАЖИВО ПОГРЕБЕННЫЙ»
01.35 Х/Ф «ЗАЖИВО ПОГРЕБЕННЫЙ-2»
03.25 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕЙЧАС»
07.10 «МОМЕНТ ИСТИНЫ» (16+)
08.00 «УТРО НА 5» (6+)
10.35 «ДЕНЬ АНГЕЛА» (0+)
11.30, 13.30, 15.15, 17.00, 17.20, 02.35, 04.00, 05.45, 07.20 Х/Ф «БИТВА ЗА МОСКВУ»
19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
20.00 «ПРАВДА ЖИЗНИ». СПЕЦРЕПОРТАЖ (16+)
20.30, 21.20, 22.00, 22.45, 23.25, 00.15, 00.55, 01.45 Т/С «СЛЕД»

Суббота, 26

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «ДЕСЯТЬ НЕГРИТЯТ»
08.35 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
09.20 М/Ф «ДЖЕЙК И ПИРАТЫ НЕТЛАНДИИ»
09.45 М/С «СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
10.00 «УМНИЦЫ И УМНИКИ» (12+)
10.45 «СЛОВО ПАСТЫРЯ»
11.15 «СМАК» (12+)
11.55 Д/Ф «ТАМАРА СЕМИНА. СОБЛАЗНЫ И ПОКЛОННИКИ»
13.15 «ИДЕАЛЬНЫЙ РЕМОНТ»
14.10 ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД
17.10 «КУБ» (12+)
18.10 Д/Ф «ГОЛОС. ЗА КАДРОМ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.15 «УГАДАЙ МЕЛОДИЮ»
19.45 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
20.45 «МИНУТА СЛАВЫ. ДОРОГА НА ОЛИМП!» (12+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.20 «СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ» (16+)
00.00 «УСПЕТЬ ДО ПОЛУНОЧИ» (16+)
00.35 ЧТО? ГДЕ? КОГДА?
01.45 Х/Ф «МОЙ САМЫЙ СТРАШНЫЙ КОШМАР»
03.35 Х/Ф «ПРОКЛЯТЫЙ ПУТЬ»
05.45 Д/С «НАРОДНАЯ МЕДИЦИНА»

«РОССИЯ 1»

- 05.50 Х/Ф «АЛЕШКИНА ЛЮБОВЬ»
07.35 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»
08.05 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
09.10, 12.10, 15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

- 09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.50 «ПЛАНЕТА СОБАК»
10.25 «СУББОТНИК»
11.05 «ВЕСТНИК ГОРСОВЕТА»
11.25 «РОДОМ ИЗ ДЕРЕВНИ»
11.40 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ ЖИРИНОВСКОГО»
12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.55 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ» (16+)
13.25, 15.30 Х/Ф «ЕЕ СЕРДЦЕ»
15.55 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
18.15 «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ»
21.00 ВЕСТИ В СУББОТУ
21.45 Х/Ф «СВОДНАЯ СЕСТРА»
01.30 Х/Ф «КАКТУС И ЕЛЕНА»

КУЛЬТУРА

- 07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ»
11.35 Х/Ф «НАШ ДОМ»
13.10 «БОЛЬШАЯ СЕМЬЯ»
14.05 Д/С «ПРЯНИЧНИЙ ДОМИК»
14.30 Х/Ф «ГДЕ ТЫ, БАГИРА?»
15.45 Д/Ф «ПРОФЕССИЯ - КИО»
16.15 Д/Ф «ОБИТАТЕЛИ ГЛУБИН СРЕДИЗЕМНОМОРЬЯ»
17.10 «КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!»
17.40 Д/Ф «ВАВИЛОНСКАЯ БАШНЯ. ПУТЕШЕСТВИЕ ПО ЗЕМЛЕ ПАПУА»
18.30 «ШЛЯГЕРЫ XX ВЕКА»
19.55 «МАРИНА ЛАДЫНИНА. КИНОЗВЕЗДА МЕЖДУ СЕРПОМ И МОЛОТОМ»
20.30 Х/Ф «БОГАТАЯ НЕВЕСТА»
22.00 «БОЛЬШАЯ ОПЕРА»
23.30 «БЕЛАЯ СТУДИЯ»
00.10 Х/Ф «МАРАТ/САД»
02.15 КОНЦЕРТ ОРКЕСТРА ДЖАЗОВОЙ МУЗЫКИ ОЛЕГА ЛУНДСТРЕМА
23.30 «БЕЛАЯ СТУДИЯ»
00.10 Х/Ф «МАРАТ/САД»
02.15 КОНЦЕРТ ОРКЕСТРА ДЖАЗОВОЙ МУЗЫКИ ОЛЕГА ЛУНДСТРЕМА
02.55 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
03.25 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ» С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ

ТНТ

- 07.30, 08.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
08.00 «КАРТЫ МИРА-4» (12+)

- 09.00 РОССИИ ВАЖЕН КАЖДЫЙ РЕБЕНОК (12+)
09.10 «УЛАН-УДЭ»: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
09.25 «АФИША». ПОГОДА (12+)
09.40 «МУНГЭН СЭРГЭ» (12+)
10.00 «ТЭЦ-3». ЛУЧШЕЕ (6+)
10.30 ЧЕМПИОНАТ РОССИИ ПО ВОЛЕЙБОЛУ. СУПЕРЛИГА: «ХАРА МОРИН» - «ОДИНЦОВО-ЗАРЕЧЬЕ» (МОСК. ОБЛАСТЬ)
12.00 «ДУРНУШКИ.NET» (16+)
12.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
14.00 «COMEDI WOMAN» (16+)
15.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» В ЮРМАЛЕ (16+)
16.00 «COMEDI БАТТЛ. БЕЗ ГРАНИЦ» (16+)
17.00 «STAND UP»
18.00 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
18.30 М/Ф
18.45 РОССИИ ВАЖЕН КАЖДЫЙ РЕБЕНОК (ПОГОДА(12+))
19.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
20.00 Х/Ф «ГАРРИ ПОТТЕР И КУБОК ОГНЯ»
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 Х/Ф «ДЖОНА ХЕКС»

ТИВИКОМ

- 06.30, 09.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00, 09.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
07.30 Д/Ф «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЭКСТРАСЕНСЫ»
08.00, 11.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.30 М/Ф
10.00 «СТИЛИСТИКА» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
11.30 «СЧАСТЬЕ ЕСТЬ!» (12+)
12.15 Х/Ф «ВИРТУОЗЫ»
16.00 «ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНЬ» (16+). ЗУРХАЙ

- 16.45 «СПРОСИМ ПРЯМО» (12+)
17.00 Т/С «СПАЛЬНЫЙ РАЙОН»
18.00 «ГЕОРГИЙ ДАНЕЛИЯ. ПОСЛЕ 10 ЛЕТ МОЛЧАНИЯ» (16+). ЗУРХАЙ
19.00 «ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА» (16+). ЗУРХАЙ
19.30 Х/Ф «ПУЛЕНЕПРОБИВАЕМЫЙ»
21.30 СПОРТИВНО-ЮМОРИСТИЧЕСКОЕ ШОУ «НА ВЫЛЕТ» (16+). ЗУРХАЙ
22.30 Х/Ф «БОЕВАЯ СУББОТА: ФЕСТИВАЛЬ КИКБОКСИНГА 2013»
00.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

- 08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «ЧУФФЫК» (0+), «ГОРНЫЙ МАСТЕР» (0+), «ТРИ ДРОВОСЕКА»
07.35 М/С «ПИНГВИНЕНОК ПОРОРО» (6+)
07.55 М/С «РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ (6+)»
08.10 «ВЕСЕЛОЕ ДИНОУТРО» (0+)
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ» (6+)
09.45 М/С «ДРАКОНЫ И ВСАДНИКИ ОЛУХА»
10.10 М/С «СКАЗКИ ШРЭКОВА БОЛОТА»
10.35 М/Ф «ФЕИ. ПОТЕРЯННОЕ СОКРОВИЩЕ»
12.00 Т/С «МОЛОДЕЖКА» (16+)
15.45, 16.30, 22.55 «6 КАДРОВ»
16.45 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ИЗ ГРЯЗИ В СТРАЗЫ»
18.15 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «КАК Я ПРОВЕЛ ЭТО»
19.30 М/Ф «СИНДБАД: ЛЕГЕНДА СЕМИ МОРЕЙ»
21.00 Х/Ф «ДВОЕ: Я И МОЯ ТЕНЬ»
23.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
00.00 Х/Ф «ПОДСТАВА»

- 01.35 Х/Ф «ДОБРОВОЛЬЦЫ ПОНЕВОЛЕ»
03.35 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

- 06.40, 04.05 ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ
08.25 «СМОТР» (0+)
09.00, 11.00, 14.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (0+)
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА» (16+)
11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК» (0+)
13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)
14.25 «Я ХУДЕЮ» (16+)
15.30 «ДНК» (16+)
16.30 «СВОЯ ИГРА» (0+)
17.20 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...» (16+)
18.20 «ОЧНАЯ СТАВКА» (16+)
19.20 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
20.00 «ЦЕНТРАЛЬНОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ» С ВАДИМОМ ТАКМЕНЕВЫМ
20.50 «НОВЫЕ РУССКИЕ СЕНСАЦИИ» (16+)
21.45 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!» (16+)
22.45 «ОСТРОВ» (16+)
00.15 «КАК НА ДУХУ» (18+)
01.20 Х/Ф «ОПАСНАЯ СВЯЗЬ»
03.30 АВИАТОРЫ (12+)
06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

- 09.00 М/Ф (0+)
10.35 «ДЕНЬ АНГЕЛА» (0+)
11.00, 19.30 «СЕЙЧАС»
11.10, 12.00, 12.45, 13.30, 14.15, 14.55, 15.35, 16.15, 17.00, 17.50, 18.40 Т/С «СЛЕД»
20.00, 20.55, 21.50, 22.50, 23.55, 00.55 Т/С «ПОД ПРИКРЫТИЕМ»
01.55 Х/Ф «СЕЗОН ОХОТЫ»
04.35 Х/Ф «МИССИЯ В КАБУЛЕ»

Воскресенье, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «ДЕСЯТЬ НЕГРИТЯТ»
08.45 «СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!»
09.15 М/Ф «АЛАДДИН»
09.40 М/С «СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД»
09.55 «ЗДОРОВЬЕ» (16+)
11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.35 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
12.25 «ФАЗЕНДА»
13.15 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
13.45 «САМЫЙ ЛУЧШИЙ МУЖ» (16+)
14.40 Д/Ф «СВАДЕБНЫЙ ПЕРЕПОЛОХ»
15.45 Д/Ф «ИДЕАЛЬНЫЙ ПОБЕГ»
16.50 «ВСЕ ХИТЫ «ЮМОР FM» НА ПЕРВОМ»
19.00 ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД
22.00 ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
23.00 «КЛУБ ВЕСЕЛЫХ И НАХОДЧИВЫХ». ВЫСШАЯ ЛИГА (16+)
01.15 Х/Ф «ВОДЫ СЛОНАМ!»
03.30 Х/Ф «ЧЕЛОВЕК, КОТОРЫЙ ЛЮБИЛ ОСТАВАТЬСЯ СОБОЙ»

«РОССИЯ 1»

- 06.40 Х/Ф «ДЕЛО № 306»
08.20 «ВСЯ РОССИЯ»
08.30 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
09.20 «СМЕХОПАНОРАМА»
09.50 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.30 «СТО К ОДНОМУ»
11.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ». «СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ»
12.00, 15.00 ВЕСТИ
12.10 «ГОРОДОК»
12.45, 15.30 Х/Ф «АНДРЕЙКА»
15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

- 17.10 «СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ»
19.00 «БИТВА ХОРОВ»
21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
22.30 Х/Ф «ПРОВЕРКА НА ЛЮБОВЬ»
00.30 «ВОСКРЕСНЫЙ ВЕЧЕР С ВЛАДИМИРОМ СОЛОВЬЕВЫМ» (12+)
02.20 Х/Ф «КОРОЛЬ БОЙЦОВ»

КУЛЬТУРА

- 07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ» С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ
11.35 Х/Ф «ЖДИТЕ ПИСЕМ»
13.10 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
13.40 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!»
14.05 М/Ф «МАУГЛИ»
15.40 Д/С «СТРАНА ПТИЦ»
16.35 Д/С «ПЕШКОМ...»
17.05 Д/Ф «ДЖАЗОВЫЕ ИМПРОВИЗАЦИИ ОДНОЙ СУДЬБЫ»
17.45 «КТО ТАМ...»
18.10, 02.55 «ИСКАТЕЛИ»
19.00 «КОНТЕКСТ»
19.40 «90 ШАГОВ»
19.55 Х/Ф «ВОСКРЕСЕНИЕ»
23.10 «ЛИНИЯ ЖИЗНИ»
00.05 БАЛЕТ «СПЯЩАЯ КРАСАВИЦА»
02.30 М/Ф «СЕРЫЙ ВОЛК ЭНД КРАСНАЯ ШАПОЧКА»
03.40 Д/Ф «ДАМАСК. РАЙ В ПУСТЫНЕ»

ТНТ

- 07.30 Х/Ф «БОЛЬШОЙ СЕКРЕТ ДЛЯ МАЛЕНЬКОЙ КОМПАНИИ»
07.50 Х/Ф «ИЛЬЯ МУРОМЕЦ»
09.15 «УЛАН-УДЭ»: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
09.25 «МУНГЭН СЭРГЭ» (12+)
09.45 «ДО И ПОСЛЕ» (6+)

- 10.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
11.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!» (12+)
11.50 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ» (6+)
12.00 Д/Ф «Я РЕШИЛА ПОХУДЕТЬ»
13.00 «ПЕРЕЗАГРУЗКА» (16+)
14.00 Х/Ф «ГАРРИ ПОТТЕР И КУБОК ОГНЯ»
17.00 Х/Ф «ЛУЗЕРЫ»
18.55 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ»
19.30 «ВСЯ БУРЯТИЯ» (6+). ПОГОДА
20.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
21.30 «STAND UP»
22.30 «НАША RUSSIA» (16+)
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 Х/Ф «СУИНИ ТОДД. ДЕМОН-ПАРИКМАХЕР С ФЛИТ-СТРИТ»

ТИВИКОМ

- 06.20 Д/Ф «ОРАНЖЕВЫЕ ДОРОГИ МАРОККО»
07.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ
07.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
08.00 М/Ф
09.00 «СЧАСТЬЕ ЕСТЬ!» (12+). ЗУРХАЙ
09.45 М/Ф «КРАСНАЯ ШАПКА ПРОТИВ ЗЛА»
11.15 «ШКОЛЬНОЕ ТВ» (6+)
11.40 Т/С «БУХТА ПРОПАВШИХ ДАЙВЕРОВ»
15.10 «РАДАР-СПОРТ» (6+)
15.40 «ВАШЕ ПРАВО» (16+)
16.00 «ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНЬ» (16+). ЗУРХАЙ
16.45 «СПРОСИМ ПРЯМО» (12+)
17.00 Т/С «СПАЛЬНЫЙ РАЙОН»
18.00 «ТУРЕЦКИЙ КУЛЬБИТ» (16+). ЗУРХАЙ
19.00 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
19.30 Х/Ф «ПИСЬМА К ДЖУЛЬЕТТЕ»

- 21.30 «СЕРГЕЙ НИКОНЕНКО. ПОЗДНО. ЛЮБЛЮ ДРУГУЮ»
22.30 Х/Ф «ПОТЕРЯННЫЙ В СНЕГАХ»
00.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

- 08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «НОВОГОДНИЙ ВЕТЕР» (0+), «ЧУЖИЕ СЛЕДЫ» (0+), «ВЕСЕЛАЯ КАРУСЕЛЬ» (0+), «ОГУРЕЧНАЯ ЛОШАДКА» (0+), «БАБУШКИН ЗОНТИК»
07.35 М/С «ПИНГВИНЕНОК ПОРОРО» (6+)
07.55 М/С «РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ (6+)»
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «СМЕШАРИКИ» (0+)
09.05 М/С «ДРАКОНЫ И ВСАДНИКИ ОЛУХА»
09.30 «ДОМ МЕЧТЫ» (16+) РЕАЛИТИ-ШОУ
10.00 М/С «КАК ПРИРУЧИТЬ ДРАКОНА. ЛЕГЕНДЫ» (12+)
10.15 Х/Ф «БЭЙБ»
12.00 «СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО»
13.00, 16.30, 22.50 «6 КАДРОВ»
14.30 М/Ф «СИНДБАД: ЛЕГЕНДА СЕМИ МОРЕЙ»
16.35 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
17.35 Х/Ф «ДВОЕ: Я И МОЯ ТЕНЬ»
19.30 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
21.00 Х/Ф «ПОБЕГ НА ГОРУ ВЕДЬМЫ»
23.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НАЗАД В БУЛОШНЮЮ ЧАСТЬ II»
00.00 Х/Ф «ДЖОННИ Д» (16+)
02.35 Х/Ф «ПЕРВОЕ ВОСКРЕСЕНЬЕ»
04.25 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

- 07.00, 04.15 ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 «РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ЕДИМ ДОМА»
11.20 «ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА» (16+)
11.55 «ЧУДО ТЕХНИКИ» (12+)
12.25 «ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!» (0+)
13.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)
14.20 Х/Ф «ВТОРАЯ ЛЮБОВЬ»
16.15 «БЫВАЕТ ЖЕ ТАКОЕ!» (16+)
16.30 «СВОЯ ИГРА» (0+)
17.20 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...» (16+)
18.25 «ВРАГИ НАРОДА» (16+)
19.20 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ»
20.50 Х/Ф «ПОЕЗД НА СЕВЕР»
00.40 «ЕГОР 360» (16+)
01.15 «ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ»
02.00 СОГАЗ - ЧЕМПИОНАТ РОССИИ ПО ФУТБОЛУ 2013 - 2014 «РУБИН» - «ЛОКОМОТИВ»
06.05 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

- 07.10 М/Ф (0+)
11.00 «СЕЙЧАС»
11.10 «ИСТОРИИ ИЗ БУДУЩЕГО» С МИХАИЛОМ КОВАЛЬЧУКОМ (0+)
12.00, 12.45, 13.30, 14.15, 15.00, 15.40, 16.30, 17.15 Т/С «СЛЕД»
18.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ. О ГЛАВНОМ»
19.00 «ГЛАВНОЕ»
20.00, 20.55, 21.50, 22.50, 23.55, 00.55 Т/С «ПОД ПРИКРЫТИЕМ»
01.55 Х/Ф «СЕЗОН ОХОТЫ-2»
04.20 Х/Ф «НАПРОЛОМ»
06.25 «ПРОГРЕСС» (12+)

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающей в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет

- 16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯР

ДДЭШТВ гээн компани Ази даяар Монголой телевизийн 40 гаран сувгуудыг, тийхэдэ англи, герман, ород, хятад хэлэтэй DW-Asien, Outdoor TV, Bloomberg TV, Увэр Монгол ТВ, Одон ТВ, SupremeMaster, Australia TV, Дом Кино, Музыка, Телекафе, CCTV-5, Шанхай, Бээжин гэхэ мэтэ каналнуудыг үзүүлжэ байдаг томохон эмхи юм.

Энээхэн компани Буряад Республикада ержэжэ, Монголой телевидениин бүх сувгуудыг, мүн англи, герман,

ород, хятад хэлэтэй сувгуудыг харуулха тоног түхээрэмжэ Улаан-Үдэдэ, Агада худалдажа, угсаржа эжилээ. Монголой, Увэр Монголой, Хятадай, Австралиин телевидени үзэхэ дуратай хаа, иимэ утаһаар холбоо барина: 8-924-396-79-00. Монголой сансарын телевидениин хүлээн абагшын (приемнигой) үнэ - 5000 түх, танай гэр байшанда угсаржа тохиргоо хэхэ ажалтайгаа (с установкой, настройкой) - 8000 түх.

Үнэрхэн зуун жэлэй агшан зуур

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Николай хаан тайжые угталга

Агын Степной Дүүмэ

Буряадууд хаан тайжые түрэл тала дайдаа ехэ баяртайгаар угтаа. Хаан тайжа Агын буряадуудтай Тура мүрэнэй эрье дээрэ уулзаа. Тэндэнь агынхид нэеы гэрнүүдые табяа. Тэг дундань хаан тайжада досоогоо хамаг хэрэгтэй бараатай, 10 задардаг ханатай гоё найхан нэеы гэр татаа, газраань мори урилдаанай болон бусад мүрысөөнүүдэй харагшадай трибуна тодхоо. Агын түлөөлэгшэдэй бүридэлдэ тайшаа Ж.Зоригтуев, Агын Степной Дүүмын хүтэлбэрилэгшэ болон нэрэтэй түрэтэй баяшуул – С.Зодбоев, Ж.Бодийн, Э.Вамбацыренов гэгшэд байгаа.

Нэн түрүүн Турино-Поворотное станци дээрэ хаан тайжын угталга үнгэрөө. Баяр ёһололой үедэ тэрээндэ хадаг барюулһанайнь удаа үндэр айлшан нэеы гэрнүүд руу шэглээ. Июниин 17-до хаан тайжын хүндэлэлдэ эрын гурбан наадан эмхидхэгдээ: һур харбалга, барилдаан болон мори урилдаан. Илагшад болон хабаадагшадые хаан тайжа алта мүнгөөр шагнаа. Мүрысөөндэ түрүүлһэн хүлэгыө үндэр айлшанда бэлэглэһиень, хаан тайжа тэрэ бэлэгэе мори унаһан хүбүүндэ дамжуулаа. Гадна Николай Александровичта байрлаһан нэеы гэрнэе үгтөө.

Кондинска станци шадар хаан изагуурта аяншалагшад тусхай байра, харин дахуулнуудтань нэеы гэрнүүд бэлдэгдээ. Энэ хадаа Хориин албан зургаанай буряадууд хүндэтэй айлшанаа угтаа гээшэ. Аюшиев тайшаа гулваанартай, нэрэтэй түрэтэй буряадуудтай суг хамта хаан тайжада мүнгэн гоёолтонуудтай креслэ бэлэглээ.

Мүнөөнэй Буряадай дэбисхэр руу хаан тайжа Яруунаар ороһон болоно. Тиигэжэ саашаа айлшад Удын баруун эрьеэр Верхнеудинск руу шэглээ.

Аяншалагшад зогсолтонуудайнгаа нэгыө Асагадай дасанда хээ. Тэндэ баярай оршом байдалда угталга болон уншалга үнгэргэгдөө. Үндэр айлшанда Цам хатар харуулаа, элбэг баян эдээтэй шэрээ бэлдээ.

Асагадһаа Николай Александрович морёор гаража, эсэтэрээ тала дайдаар хатаргаа. Хажуудань хасагууд, буряадууд, мүн зайдаар мори унаһан хүбүүд ябалсажа, хаан тайжые Верхнеудинск хүргөө. Харин тэндэнь хотын засагаархид угтахаяа бэлдэжэ байгаа. Үндэр айлшаниие хотын эгээл сэбэр гое гэртэ – нэгэдэхи гильдиин купец И.Ф.Голдобинай байшанда байрлуулха гэжэ шиидээ. Тэрэ гэрнэе досоогоошье, газраагаашье зайн галтай нэн. Айлшанай буухаһаа үрид тэрэниие гоёогоод, 15 шахуу туг тодхоо.

Хаан тайжые Асагадай дасанда хүндэлжэ байха үедэнь Верхнеудинскын эгээл нэрэтэй түрэтэй гэр бүлэнүүд айлшанаа хүлээжэ байгаа. Тэдэ мүнөөнэй Стрелкэ шадар зорюуга баригдаһан сумын дэргэдэ суглараа. Хотын баян ажаһуугшад мори тэргээрээ ерээ, гоё найхан хубсаһатай, шүхэрнүүдые барихан эхэнэрнүүд булта зүүн зүг шэглэн, зунай халуунда зоботороо хэдэн час хүлээжэ. Тиин үдэшэ тээшэ мори унаһан харуулшан нэн түрүүн гүйлгэжэ ерээд, хаан тайжын дүтэлһиень сонсохоо.

Айлшад мүнөөнэй Загорск микрорайон тээһээ хүрээжэ ерээ. Харгын хоёр үхэхэдэй газараар гарадаг нэн. Зүгөөр Николай Александровичеы энээгүүр ябуулхагүйн тула хотын дүүмэ шэнэ харгы гаргажа, айлшад тэрээгэрнэ сэхэ мүнөөнэй Советүүдэй талмай ерэнэн байна. Эндэ хаан тайжые даһатай хилээмэ гартаа барихан хотын хүтэлбэрилэгшэ угтаа. Хаан тайжа арка доогуур гараа.

Хаан изагууртаниие харахаяа нилээд олон зон суглараа. Олон хүн тойронхи нютагуудһаа зорюуга ерээ. Аркын хажууда сугларһан хүндэтэ эрхэтэд, һуралсалай эмхи зургаануудай хүмүүжэмэлнүүд болон бусад хаан тайжые дуугаар угтаа. Хотын хүпесүүд мүнгээе гамнангүй, хотоёо сэбэрлүүлээ, сагаадуулаа. Аркаһаа Одигитриевскэ сүмэ хүрэтэр ошодог гудамжын харгы юугээршье хушагдаагүй байгша нэн. Харин хаан тайжые тоһон соо ябуулхагүйн тула Триумфальна аркаһаа хүмэ болотор харгы дээрэ хибэс дэбдигдээ юм. Үйлсын хоёр захаар зогсоһон хотынхид хаан тайжые ехэ баяртайгаар угтаа. Сүмэ соо үдэшин уншалга болоо. Удаань айлшан Голдобинай гэртэ хүрээжэ ерээ. Эндэнь тусхай харуул тавигдаа. Тэрэнэинь бүридэлдэ 4-дэхи Зүүн Сибириин линейнэ батальонной рото байгаа.

Хаан тайжа Николай Александрович Забайкалийн хасаг сэрэгэй 40 жэлэй ойн баярта хабаадаба. Хасагууд хаан тайжын анхаралда буу зэбсэг, тоногоо, һоримол моридоо харуулба. Мориндо мордоһон бишыхан хасаг хүүгэдшье арга дүрэтэй байһанаа гэршэлбэ. Удаань тогооной газарта сайлалган болобо. Эхэнэрнүүдэй прогимназида һурагшад хаан тайжые аялга дуугаар угтажа, алта мүнгөөр, торгоор шэмэглэһэн сэмбэ нэмэрюулгэ бэлэглэбэ. Энээнэй һүүлээр үезднэ училищид орожо хараад, удаань Голдобинай гэртэ бусажа, нютагай баяд ноёдые угтан абаба.

Хяагтын хүпесүүд ханзаар дүүрэн эрхим сай бэлэг баряа. Баргажанай буряадууд эгээн найн булганай арһа бэлэглэбэ. Хори буряадууд хаан тайжын эндэ ерээд һууһан хаан шэрээ урлажа үгэһэн байгаа. Бэлэгүүд тоолошоһгүй олон нэн. Хаан тайжа өөрын зүгһөө һуралсалай эмхинүүдтэ мүнгэ үргөө. Олон хасагуудта гарай чаас, мүнгэн портсигар, алтан бэлэлиг болон бусад үнэтэ жэжэ зүйл бэлэгүүдые барюулба. Забайкалийн гэр бүлэнүүд эдэ бэлэгүүдые гамтайгаар хадагалжа, үеһөө үедэ дамжуулдаг байгаа.

Пророков фотографой тиихэдэ буулһан зурагуудые танай анхаралда дурадханабди. Ганса баяд найдтай бэшэ, мүн юрын зонтойшые хаан тайжа дүрээе буулгууһан байна.

Верхнеудинскын хүпесүүд үндэр түрэлтэ айлшанаа Мысовой хүрэтэр хоёр ехэ онгосоор үдэшэбэ. Троицко болон Посольско монастырьнуудта хүрээжэ, үргэл мүргэл хэбэ, хандиб үргэбэ. "Сперанский" гэжэ пароходоор 1891 оной июниин 23-да Эрхүү хүрэнэн байна.

<http://humus.livejournal.com/>

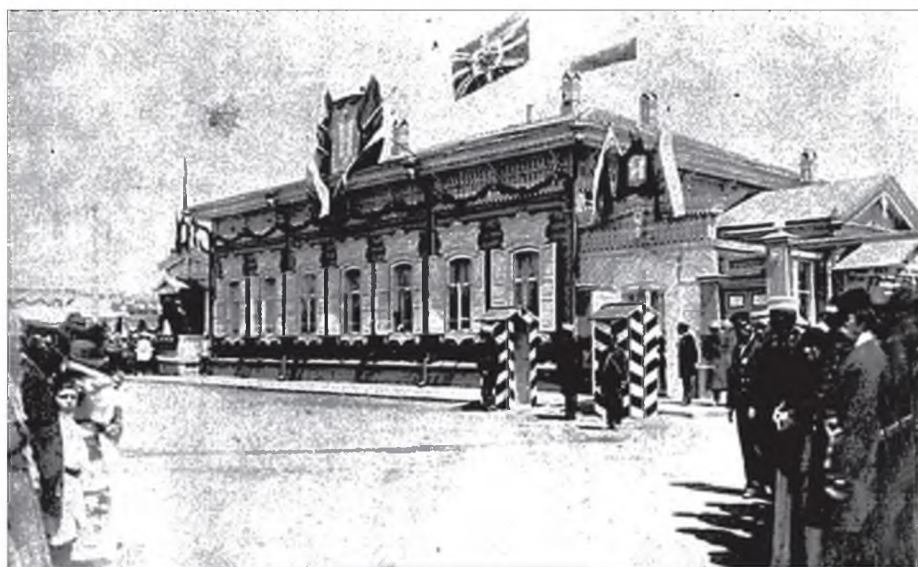
Хаан тайжа Николай Александрович Агын албан зургаанда һунгагдаһан буряадуудтай суг хамта (1891 оной июниин 17)

Хаан тайжын нэеы гэр

Хаан тайжые Асагадай дасан соо угтаһан ахамад бандида-хамба лама

Голдобинай гэр шадар Хаан тайжые угталга

Июниин 17-до хаан тайжын хүндэлэлдэ эрын гурбан наадан эмхидхэгдээ: һур харбалга, барилдаан болон мори урилдаан

ХАДАГ - СЭДЬХЭЛЭЙ БЭЛЭГ

Нүүлэй үедэ хадаг хаанашье, алишье сагта, хэрэгтэй, хэрэгшьегүй газарта хэрэглэжэ, бэлэг болгон баригаг заншалтай болообди. Сэхыень хэлэхэдэ, хадаг гэшэ буряад угсаатанай тон гүнзэгы удха шанартай, гүн сэдьхэлэй бэлэг гэжэ тоологдодог нэн.

Хадагы хайшан гэжэ зүбөөр барихаб, хадаг ямарнууд байдаг бэ, ямар удхатай гэшэб гэжэ мэдэжэ абаха ханаатай зон олон байгаа ёһотой. Мүнөө сагта шажан мүргэл дэлгэржэ, хүн зон нүзэгтэй, бүхы юумэ ойлгодог болоо гэжэ ханагдабашье, дасан дуганда гү, али нэгэ ёһо заншалта хэрэгтэй үедэ хүсэд ойлгоогүй зон үшөөл олон дайралдадаг.

Хадаг гэжэ үгэ "хата" гэжэ түбэд үгэнөө бии болоһон юм. Хадаг хадаа хүндэтэй айлшадта баригаг нарин торгон бүд гэшэ. Хадаг урдын сагта ехэ олдодоггүй, хоморой зүйл байһан. Гэрэй аһан хүндэтэй газарта, бурханай хажууда табяатай байдаг нэн. Хадаг хушараа гэжэ байхагүй, хушаншье хадаг бэе бээдээ дамжуулжа, хэрэг бүтээдэг нэн. Урдын үни сагай хадаг бэлэг абабал, үнэ сэнтэйдэ тоологдодог нэн.

Хурим түрэ бүтээхэдэ, хүнэй наһа барахада, үхибүүнэй түрэхэдэ, айлшадые угтаханда, нургуулияа дүүргэхэдэ, дасанда ламанарта ном уншуулхада, уула обоогоо тахихадаа болон бусад удха шанартай ушарнуудта хадаг баригаг.

Хадаг дээрэ элдэб янзын угалзанууд дарагдаһан байдаг. Хадагай зураг манай Буряад Республикын герб дээрэ зураатай. Энэнь хадаа манай Буряад ороной арад зон хүндэмүүшэ, ямаршье яһатан хүниие хүндэлжэ ябадаг гэшэ гэнэн удхатай. Гэхэтэй хамта хадаг сэдьхэл ухаанай, эд зөөриин хүлдэ гэшэ. Урда сагнаа хойшо буряадууд хадаг гэртээ

хадагалхадаа, гарза хохидолгүй, амгалан тайбан саг ходо байг гэжэ мүргэжэ шүтэдэг байгаа.

Хадагууд юһэн янзын байдаг:

1. **Нанзат - улаан хадаг.** Гал гуламтын залирангүй, хээээдэшье дэгдэжэ байхын тэмдэг. Хүнэй наһые ута болгохын түлөө уншуулхадаа, энэ хадаг баригаг.

2. **Шара хадаг.** Буддын шажантанай мүргэлье абажа ябадаг үнгэ, тиимэ хадаа ада баршадай хоронһоо зайсуулга гэшэ.

3. **Соном хадаг** - хайн, буянта хэрэгтэй гэнэн удхатай.

4. **Ногоон хадаг "Самба"** - үнэр байдал, үндэр баян ургасын хүлдэ. Хүнэй наһа барахада, хүдөө гаргахандаа ба-

ридаг. Муу юумэниие илаһан элшэ хүсэнэй тэмдэг.

5. **Хара хадаг** - муу юумэнһээ аршалдаг, баршад үйлэ хэрэгүүдһээ, үбшэн зоболонһоо аргалдаг хадаг. Бүтүүгэй хадаг гэдэг, нүгэлэй галһаа арьудхагдаад, сахюусануудаа хүндэлөөд, шэнэ жэлье угталгада бэлдэхэдэ хэрэглэгдэдэг хадаг гэшэ.

6. **Сагаан хадаг.** Эхын хүн мэтэ сагаан сэдьхэл, арьун ухаан, сэхэ харгы, үлзы хэшэгтэй хүлдэ, ламанарта, залуу басагадта баригаг.

7. **Аюуша хадаг** - эгээ хүндэтэй, хүхэ үнгэтэй хадаг. Утаараа 2-4 метр байдаг. Эб хайхан байдалай түлөө хүхэ номин тэнгэридэ баригаг. Аюуша хадаг бурхан багшадаа, бурхадтаа, аба эжыдэ баригаг.

8. **Даша хадаг** үхибүүдтэ баригаг юм. Хүхэ үнгэтэй, богони хадаг.

9. **Баранзан хадаг 9 метр ута байдаг.** Бурхан багшанартаа баригаг.

Буряадууд 5 үнгэ хадагууды хэрэглэдэг: хүхэ, шара, ногоон, сагаан, улаан. Табан үнгэтэй хадагууды бурхан дээрээ табяад байдаг нэн. Гэр бүлэдэ амгалан байдал, үнэр баян байха гэжэ удхатай байгаа.

Хадаг хайшан гээд зүб мүрөөр бариха ёһотойб?

Хадагы хойр гарайнгаа альган дээрэ баригаг,

нугалһан талаа өөр тээшээ бариха ёһотой. Тиигээд хадагаа хойр томо хургануудаараа

баряад, хүндэлжэ байһан хүндөө альган дээрэнь табиха. Хадаг абажа байһан хүн хадагаа альган дээрээ баряад байгаад, үрээлыень анхаралтайгаар шагнаха ёһотой. Томо хургануудынь өөдөө хараад байха. Хадаг абажа байһан хүн хадагаа зүүн гар дээрээ нугалжа табяад, оройгоод, энгэртээ хэхэ ёһотой. Иигэ-

жэ хэхэдээ, хадаг абахадаа, хүндэлжэ байһаб гэжэ харуулна. Хадаг мүнгэтэйгөөр барибалнь, томо хургаараа бариха абаха ёһотой. Хадаг сагаан эдеэтэй барибалнь, аягаа баруун альган дээрээ табиха. Хадаг бэлэглэхэдэ, хадагаа тохонго, хүзүүн, ээм дээрэ бэшэ, харин альган дээрэнь табиха шухала.

Цырегма САМПИЛОВА
бэлдэбэ.

Үндэһэн арадайнгаа заншал үндэрөөр сэгнэе

ЯМАР БЭЛЭГ ХҮНДЭТЭ АЙЛШАДТА БАРИЛТАЙБ?

Мүнөө сагта республикын хэмжээндэ үнгэргэгдэһэн элдэб баяр ёһололдо хабаадаһан хүндэтэй айлшадтаа буряад дэгэлнүүды үмдэхүүлдэг заншалтай болонхой. Хараад үзэхэдэ, үнэхөөрөөшье, хари гүрэнэй айлшад гү, али Москва ниислэлһээ ерэнэн ноёдто гү, буряад дэгэл үмдэхүүлхэдэ, ехэ уярма хайхан, хүрөөтэйгөөр харагдадаг. Зүгөөр хүндэтэй айлшамнай энэ үнэ сэнтэй бэлэггемнай хайшан хүүлдэнь хэхэ хаб гэжэ хэншье бодомжолжо үзэдэггүй.

Нэгэ хари гүрэнэй айлшан "Бурятия" гостиницын ажалшанда нэгэ пакет барюулаа. Горничнын нээгээд харахадань, буряад үндэһэн хубсаһан байгаа. Энэ бэлэг ехэ нуури эзэлнэ гээд, хүндэтэ айлшан нютаг руугаа абааша-хаяа ханаагүй. Мүн Москвагай зарим ноёд энэ бэлэг абаашаад, ниислэл хотын комиссионно магазинуудта тушаагаад, тоһондо дарагдан хэбтэхые би оло дахин хараһан байна.

Баяр ёһололдо бэлэглэһэн тэрэ дурасхаалта бэлэгүүдээрнай юу хэнэ хаб? Үндэр айлшадта эдэ үндэһэн удхатай бэлэгүүднай хэрэгтэй гэшэ гү? Эдэ бэлэгүүдые гостиницын таһаг соо "зорюута" мартаха гү, али гэртээ абаашаад, үмдэжэ үзөөд, гасаалан, энеэдэн болгоод, эндэ тэндэ хаягдан мартагдаха гү? Эдэ бүгэдэ асуудалнууд дээрэ хэн нэгэн бодомжолжо үзэһэн ха гү гэжэ асууха дуран хүрэнэ.

"Байгал" аэропорт дээрэ нэгэ хари гүрэнэй аяншалагша басаган джинсэ үмдээе хүхэ хадагаар бүһэлөөд ябаа нэн. Монгол угсаатанай хүлдэ тэмдэг-үндэһэн заншалта бэлэг бүһэлжэ доошо бариха болохогүй, нангин хадагалха ёһотой гэжэ энэ залуу аяншалагшада хэн нэгэн ойлгуулаа ха гү? Гэхэтэй хамта хадаг бэлэглэгшэ хүн өөрөө энэ ёһо гурим мэдэнэ ха гү гэхээр болоно. Илангаяа мүнөө сагта алишье ушарта хамаагүй хадаг бэлэглэхэ үйлэ хэрэг улам дэлгэрээ.

БЭЭЭ ХҮНДЭЛХЭ ХЭРЭГТЭЙ

Үндэһэн хубсаһандаа яһатан арад хүндэтэйгөөр өөһэдөө хандаха ёһотой. Юрэ айлшадтаа һонирхуулжа бэлэглэхэ бэшэ, харин энэ бэлэгнай хүндэтэй айлшанда хэрэгтэй гэшэ гү гэжэ ойлгожо бэлэглэхэ заншал байгаа.

Жэшэнь, гэр бүлэ болоһон залуушуулда, нуралсалда, али тушаалда ороһон хүн зондо шэнэ гоё дэгэл бэлэглэдэг байгаа бшуу. Энэ тэрэ удхата ушараар хутага захин дархалуулдаг нэн. Эдэнь ёһотойл дурасхаалай тэмдэг болоод, мүнөөшье болотороо музейн үзэмжэдэ дэлгэгдэдэ байдаг ха юм. Тиимэһээ үндэһэн хубсаһаа хүн зоние энээлгэхын тула бэлэглэхэ ушар үндэһэн арадаа, ёһо заншалаа доромжолһон ушар гэжэ тоолохоор. Арад гэшэ өөһэдөө бээе хүндэлхэ ёһотой ха юм.

ҮНДЭҺЭН АРАДАЙ ОМОГОРХОЛ ТУХАЙ

Хэрэгтэй, хэрэггүй бэлэг тухай асуудал бүгэдэндэ элихэн. Теэд үндэһэн хубсаһамнай дамжуулагдадаг бэлэг болошоогүй наань, хайн бэлэй.

Үндэһэн арадые гэршэлһэн, туһатай, хайн бэлэгүүд байдаг ха юм. Жэшэнь, япон арад айлшанда үнгэтэ хайхан, гоё кимоно бэлэг баригаг, тэрэниень хайхашаан, хүн зон гэртээшье үмдэхэ ха юм. Норвежүүд скандинавиин угалзатай свитернүүды бэлэглэдэг. Хүршэ монгол араднай кашемир гү, али тэмээн нооһоор нэхэнэн хубсаһа бэлэглэдэг.

Манай нютаг газар руу һүүлэй үедэ аяншалагшадай олошорхо ушараар айлшадтаа ямар бэлэг барихаб гэжэ бодомжолхоор. Теэд бидэ мүнөө Хитад гүрэндэ бүтээгдэһэн дурасхаалта сувенирһээ бэшэ, ямар юумэтэй байнабди?

Бэлэг гэшэ хайн шанартай, уран гоёор бүтээгдэһэн

байха ёһотой. Гэхэтэй хамта, манай арадые, гүнзэгы хүндэмүүшэ ёһо заншалымнай гэршэлһэн, үндэһэн удхыемнай эли тобойлгоһон бэлэг байха ёһотой ха даа. Энээн дээрэ үшөө оло дахин бодомжолмоор.

Нина ЦЫБЕНОВА.

ХОРИИН БОЛОН АГЫН БУРЯАДУУДАЙ УРДА САГАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжлэл. Эхинийн октябрийн 10-най дугаарта).

Тийн байтар Манжын Энхэ Амагалан хаан болон Ородой ехэ дээдэ эзэн император хоёрдугаар Петр хаанай үедэ, 1727 ондо ноён нюуса зүблэгшэ (тайный советник), элдэб нэрэ солодо хүртэгшэ иллирийскэ граф Савва Владиславович Рагузинский хитад түшэмэдтэй уулзажа, Хяагтаһаа Үргэнэ голой эхин, тэндэһээ Хун тайжын газар хүрэтэр Ород Хитад хоёрой газар хубааж, зах хилин тэмдэг табиба. Хориин зайһан Шодо Болтирогой гэдэг бусад этигэлтэ албатанаараа улаа болон бэшэ хэрэгтэнэ жүдхэмжэтэйгөөр туһалһанай түлөө эзэн император хоёрдугаар Петр хаанһаа 1729 оной июниин 4-нэй үдэр баталһан патентын ёһоор, зайһан Шодо тайшаа болгодоод, тэрэ Шодо тайшаагай аха дүү болон үрэнэрын һанда алба түлэхэгүй, жэл бүри Хяагтын олзоһоо хорин түхэриг фунлу (салин) абажа байха болобо. Тэрээнһээ эхилээд, хориин буряад дотор тайшаа гэжэ ноёд түрүүлжэ байха болобо. Энэ тайшаанарые, элирхэйлбэл: анханай ахалагша тайшаа галзууд отогой Шодо Болтирогой, тэрэнэй хубүүн Ринчэн, тэрэнэй хубүүн Дамба-Дугар, тэрэнэй хубүүн үргэмэл Жэгжэд, тэрэнэй хубүүн Тарба; тэрэнэй тушаалһаа хоригдоходо, хуасай отогой шүүлэнгэ Бадма Ошорой гэгшэ ахалагша тайшаа болоод, мүнөө үедэ байна. Үе үе ахалагшашье, орлогшашье боложо байһан тайшаанар гэхэдэ, галзууд отогой Галсан Мардайн, тэрэнэй хубүүн Дэмбил, тэрэнэй хубүүн Николай болоно. Энэ һүүлшынхинь Хориин Степной дүүмье шатааһан гэмээр Ород орондо зарагдаба. Орлогшо тайшаагаар харгана отогой Олборо Дашын, тэрэнэй хубүүн Доржижаб, тэрэнэй хубүүн Павел, тэрэнэй хубүүн Бадма байгаад, тэрэнэй хубүүн Бата тушаалһаа хоригдобо. Мүн орлогшо тайшаагаар харгана отогой Юмсэрэн Ванчигай, тэрэнэй хубүүн Цэбэг, тэрэнэй хубүүн Цэдэн байгаад, үрэ үгы дээрэнһээ халиһан юм.

Дээрэ дурдагдаһан ахалагша тайшаа Ринчинэй гэгшын жүдхэмжэтэйгөөр алба хэһэнэй түлөө надворно советник; орлогшо тайшаанар Галсан Мардайн, Павел Доржижабай, Цэбэг Юмсэрэнэй гэгшэдтэ коллежскэ ассессор; галзууд отогой зайһангууд Арсалан Мардайн, Данжан Буумалай, хуасай отогой зайһан Зандан Василиин, хубдүүд отогой зайһан Дэлгэр Шонохоной, гушад отогой зайһан Цэдэн Манжын, шарайд отогой зайһан Юмжаб Иванай, харгана отогой зайһан Бадма-Цэрэн Гомбын, худай отогой шүүлэнгэ Галзууд Мүнхын, бодонгууд отогой зайһан Данжан Доржын, хальбан отогой зайһан Үргэдэг Үбгэнэй, сагаан отогой зайһан Мохуу Унаганай, батанай отогой шүүлэнгэ Галша Омогтын гэгшэд титулярна советник хэргэмүүдтэ хүртэһэн юм. Энээнһээ гадна отог отог бүри баһа зайһангууд, нэжээд шүүлэнгэ болон заһуулнууд гэжэ нэрэмжэтэй сайдууд захиржа байдаг бэлэй.

1727 ондо ехэ дээдын баталһан ёһоор, хориин арбан нэгэн отог буряадуудта арбан нэгэн туг хайрлагдаһан юм. Баһа тэрэнэй хойно, 1734 ондо ехэ дээдэ эзэн император Николай хаанһаа грамотатай арбан дүрбэн туг хайрлагдаад, грамота соонь хориин буряаднар жагсаагдаагүй сэрэг гэжэ нэрлэгдэб.

Ехэ дээдэ эзэн императрица хоёр дугаар Екатерина Алексеевнагай үедэ, 1763 ондо хориин буряадууд хүдэлмэришэ аминай 3-3 түхэриг ээд мүнгөөр алба үргэхэ болобо. Баһа 1790 он тухайда зүд туранха боложо, хориин буряадуудай малынь гарзалжа үгырөөд, заримань үлэһэн амиды малаа ханажа, шуһыень эдин, тэжээл болгожо, ехээр зобоһон байна. Энэ үедэ, 1792 ондо ехэ дээдэ эзэн императрица хоёрдугаар Екатерина хатан хаан хайрлажа, һанһаа хүрэнгэ болон анзаһа, хадуур худалдаагүйгөөр үгэжэ, шадалтай зоние илган, таряалан тарюулжа үрэгжүүлһэн дээрэнһээ буряаднар садхалан болобо. Тэрээнһээ хойшо шадалтай зон таряа тариха боложо, малшан улам баяжаба. Мүн хориин зон үдэжэ, тэрээн дээрэнһээ ондоо мэдэлдэ байһан зонһоо Хоридо хамжажа олон болоһон дээрэнһээ, 1795 оной бүгэдын зоной тоо абахада, 17345 эрэ амин болобо.

Хори буряаднар эды тэдыгээрээ өөрын дураар хэрээһэ зүүжэ, Христосой шажанда ороһон зоние суглуулан, Хелгын Тоодхото гэжэ газарта хуурин болгоод, 160 амин зондо нэгэ ахамдые (старшина) баталуулжа, 1795 ондо илган байлһаниинь, 1826 ондо өөрынгөө дураар Хориин мэдэлһээ һалажа, Хуналайн волостной правленийдэ хамжаба.

Тийн хориин буряаднар үдэжэ, улам олон болоод, заримань саашадаа нүүһээр, Нэршүүгэй округой Энгидэй мүнэн болоод Шэтэ, Үлэнгэ, Тура, Ага голнуудаар, тэрэ шадарай газарнуудаар нютаглан байба. 1796 он тухайда үндэрлэгшын зарлигаар гүрэнэй бодото зүблэгшэ (действительна статска советник), ноён Лаба гэгшэ морилжо ерээд, Ород оронһоо Байгалай урда зүгтэ шенээр нютагжуулха зондо (посельщик) газар хэрэглэн, Энгидэй мүнэн болон Үлэнгэ, Тура голнуудаа 15000 десятина газар үгтэжэ, тэрээнһээ хойшо тэрэ газарта нютагжаха зон ерэжэ, хуурингуудые тогтообо. Тэрэ газарта нүүжэ байһан хориин буряадай олонхинь Ага гол болон Онон мүнэнэй хубөө, тэрэ шадарай газарнуудаар нүүжэ нютаглаад, тэрэ газарта урдань байһан зонтоёо ниилэн байдаг болоһон юм. Иимэ ушарһаа хориин буряаднар хоёр хуби боложо, Дээдэ Үдын болон Нэршүүгэй округуудта нүүжэ байдаг болобошье, гансал Хориин мэдэлдэ байһан байна.

Үе-үе тахал (эпидеми) үбшэн боложо, олон зон зобохо, тэрээгээр үбшэлһэн залуушуулай хахадын үхэжэ байдаг дээрэнһээ, 1808 он тухайда ехэ дээдэ император нэгэдүгээр Александр хаанай захиралтаар сэсэгэй тарилга хэхэ (оспо-

Солон Ринчинов
"Делегация хори-бурят на приеме у Петра Великого" / 2003 г.

прививание) заабари гаража, Хориин буряадай дунда арбан юһэн сэсэгэй тарилга хэхэ һурагшадые баталба. Хожомын тэдэ һурагшадта зонһоо салин мүнгэнэй алба абахань болуулагдаба. Тийгэжэ сэсэгэй тарилга хэдэг заншалтай болоһоор, тахал үбшэн үгы болобо. Баһа шажанай дэлгэржэ, эмэй номой хургуули һураһан ламанар үбшэниие эмнэлгэ болон ном уншалга хэдэг болоһоор, хүнүүд элдэб үбшэнөөр үбдэхэ болон саг бусын аюул үхэлһөө аршалагдажа, мүнөө хүрэтэр амаржаад, улам үдэжэ олон болоһон дээрэнһээ, 1811 оной бүгэдэ зоной тоо абалга болоходо, хориин буряаднар 20801 эрэ амин болобо.

Энээнһээ урагша Хориин буряадай дунда бурханай шажан хүсэд дэлгэрээгүй шалтаганһаа ном бэшэг мэдэхэ зон бага зэргэ байбашье, олонхинь мэдэхэгүй, ганса бөөгэй мүргэлдэ шүтэдэг байһан юм. Бөөгэй мүргэл элирхэйлбэл иимэ.

Нэгэдэхээр, анха түрүүшын бөө болохо хургаалын гэхэдэ, урдын бөө хүнтэй хамтаран бөөлөжэ байжа, шанар хүүлэхэ болоно. Тэрэн хони алажа, ута модоной үзүүртэ бүгсөөрнь халхаад, тэрээнэ өөдөн үргэжэ, үзүүраарнь газарта хадхан бүхэлжэ зоогоод, тэрээнэйнгээ хажуугаар олон модо хадхажа, тэдэнэй мүшэртэ холонго, шандага гэхэ мэтын арһа, бүд, торгоной элдэб зүйлэй үртэһэ олониие уяха. Энэ эхэ модон гэжэ нэрэтэй ехэ модые гэшүүһэ мүшэртэйн зоогоод, бөө удаганууд бөөлөжэ байжа, тэрээндэ абирха юм. Тэрэ газарта хадхан шанарай олон модые 9 хубүүд болон 9 басагад, тэрээнһээ доошошье тоотой хубүүд, басагад нэлгэн тойрохо юм. Адагын гурбан хоног, дундань табан гү, али долоон хоног, эрхимын юһэн хоног соо бөөлөжэ юм. Тэрэ зуура үдэр бүри хүдөө айлуудые морёор зайжа ябажа бөөлөжэ юм. Энэ үедэ айл бүхэн бүдөөр хэһэн могой, холонго, хэрмэ, үенэй арһа бэлэдхэжэ байгаад үргэдэг

ёһотой байгаа. Энэ болбол бөө болохо хургуулин болоно. Эрэ хүн наа бөө, эхэнэр наа удаган гэжэ нэрлэнэ.

Хоёрдохоор, бөөлөхөдөө бариха зэмсэгын гэхэдэ, мориной толгойн дүрсэтэй хоёр модон хонхо, элдэб түмэр номо ба һомон, дүрөө, мэлхэй ба могойн дүрсэ уяад, гартаа барин тулаха юм. Тэрэн хорьбо гэжэ нэрэтэй. Хони ямаанай арһаар матамал модондо бүриһэн хэсэ хэнгэрэг мэтые, адагын гурбые, дундынь таба гү, али долоо, эрхимын юһые хэжэ, бөө удаганууд, тэдэнэй нүхэдын бариха, модоор сохин дуу гаргаха байгаа. Энэнь хэсэ гэшэ.

Гурбадахар, үмдэхэ хубсаһаниинь гэхэдэ, гүрөөһэнэй арһан дотортой, эбэртэй түмэр малгайда могойн дүрсэ гэхэ мэтые уяжа, тэрээнэ үмдэхэ. Энэнь майхабша гэшэ. Гүрөөһэнэй арһан дэгэлдэ түмэрөөр хэһэн жада, гохо, дүрөө гэхэ мэтын элдэб юумые хээд, бүдөөр оёжо хэһэн мэлхэйн, могойн дүрсэ, голоног, үен, хэрмэнэй арһа гэхэ мэтые олоор уяжа, тэрэ дэгэлээ бээдэ үмдэхэ. Энэнь амитай оргой гэшэ.

Дүрбэдэхээр, зүүхэ зэмсэгын гэхэдэ, эд түмэрөөр хэһэн шубуун гэхэ мэтын дүрсэтэй, мүн түхэрээн, хабтагар, монсогор юумэнүүдые элдэб бүд торгоной үртэһөөр уяжа оһорлоод, хузүүндэ зүүхэ юм. Тэрэн һажууһан гэшэ.

Табадахар, үзэл үзэхэдөө, үбдэхэншье, элүүршье хүндэ шамайе тиймэ нэрэтэ этэгээд үбдэхөөжэ үхүүлхые забдажа байна, тэрээнэ хүндэлхэ гүйхын тула тиймэ хэрэг хээрэй, тиймэ шүдхэр хорложо байна, тэрээнэ үлдэхэ хэрэг хүүлэ, тиймэ эд товар гайтай байна, тэрээнэ гаргуул гэхэ мэтэ хэлэхэ юм. Энэ үзэл үзэхэдөө, заримдаа ухаагаараа мэдэнэб гэхэ; заримдаа хониной далын яһа шатаажа, тэрэнэй хахардан гангаар шэнжэжэ мэдэнэб гэхэ; заримдаа онгоные урижа ерүүлээд, доторо оруулнаб гэжэ тэрэ онгоной нэрээр бөөлөжэ байжа үзэнэб гэхэ юм.

Зургаадахар, хэхэ юумэниинь гэхэдэ, тийгэжэ үзэл үзүүлһэн зарим хүн этигэн айжа, бөө удагание гэртээ урижа бөөлүүлхэдэнь, заримдаа хони ямаа, адууһашье алажа, ута модоной үзүүртэ бүгсөөрнь хадхажа, дээшнэ үргөөд, үзүүраарнь газарта хадхаад бөөлөжэ юм. Заримдаа хони, ямаа, адууһа алажа, мяхыень болгоод, онгоной дүрсые торгондо зуража, эд гуулинаар дархалжа, һэеы, хониной арһа, модооршье дархалжа бүтээгээд, тэрэнэ тахин үргэжэ, тэрээндэ мүргүүлжэ байжа бөөлөжэ юм. Баһа заримдаа шүдхэр үлдэхэ гээд, хара үхэр амидыгаар барюулжа, шүдхэрэй дүрсэ хэжэ бөөлөөд, тэрээнэ нүхэндэ булаха юм. Гайтай эд товарыень хүдөөдэ хадагалуулаад, тэрээнэниен абахашье ушар байха. Тийн газар бүриин бөөнэрэй хэрэг хэхэнь ехэнхидэ адли байбашье, заримань тусгаар байдаг юм.

Наймадахар, үзэл мүргэлын гэхэдэ, зарим олонхи бөө удаганиин бурханда мүргэхэ ба буянтай юумэ хэбэшье, тэрэн туһагүй, нүгэл хэбэшье гэмгүй. Хүнэй үхөө һаань, онго шүдхэр үбдэхүүлбэ, үхүүлбэ гэжэ һанадаг юм. Аяг зангын атаархаха, үһөөрхэхэ сэдхэлтэй, архи тамхинда хурисалтай юм. Зарим бөө удаганиинь ном соносохо, бурханда мүргэхэ болон бага зэргэ буянынь хэхэ, мүн шадалайнгаа зэргээр нүгэлөөшье сээрлэхэ эды тэды ушар бии.

Юһэдэхээр, бөө удаганай гараһан угын, бөөнэрэй мүргэлын бусад шажантай адли ном бэшэг болон хургаал үгы, гансал дам дамаа аман үгөөр дамжажа хэлсэдэг шалтаганһаа, али сагта, яажа гараһаниинь мэдэгдэхэгүй юм.

Регби ПУБАЕВ,
түүхын эрдэмэй доктор,
Дашанима ДОРЖИЕВ,
хэлэ бэшэгэй
эрдэмэй кандидат, түүхэ
бэшэгы хэблэлдэ бэлдэбэ.

(Үргэлжэлэлын удаадахи дугаарта).

ХОВДОД АРГАЛЬ ХОНИНЫ АГНУУРЫН НӨӨЦ ДУУСЧЭЭ

• Электрон хувилбар

БОНХЯ мэргэжлийн байгууллагын судалгаанд үндэслэн жилд агнуулах ан амьтны тоо толгойг тогтоох, аль бүсэд агнуур зохион байгуулах зэрэг ажлаа төлөвлөдөг. Монгол Улсын байгаль орчны салбараас олж буй орлогын нэлээд хувийг ан амьтнаас олдог байна. Энэ утгаараа гадаадын анчдад болон зөвшөөрлөөр агнуулдаг ан амьтны агнуур зохион байгуулалтыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй тогтоосон нөөц, судалгаанд тулгуурлан хатуу чанга хяналт, журмын дагуу хийх ёстой байдаг.

Энэ жил Ховд аймгийн Мөст, Дуут зэрэг сумын нутагт аргаль хонь, янгир ямааг тусгай зөвшөөрлөөр агнах нөөц байгаа, эсэхийг тогтоох зорилгоор судалгаа хийжээ. Судалгааг эрдэмтдийн хоёр баг гүйцэтгэсэн бөгөөд үүний дүнд Алтай, Цэцэг, Мөст сумын нутаг дэвсгэрт аргаль хонийг тусгай зөвшөөрлөөр агнах нөөц байхгүйг тогтоосон байна. Тус гурван суманд аргаль хонийг олон жилийн турш тусгай зөвшөөрлөөр агнасан. Иймд 2014 оноос эхлэн агнуур хийх зөвшөөрөл олгохгүй байх талаар Дэлхийн байгаль хамгаалах сан (WWF)-гийн Монгол дахь хөтөлбөрийн газраас мэдээлэв.

Харин Алтай, Цэцэг, Мөст, Дуут гэсэн дөрвөн суманд янгир ямааг тусгай зөвшөөрлөөр тодорхой толгойг агнах боломжтой хэмээн судлаачид үзсэн тул зохих тоо хэмжээг агнуурын бүс

нутгаар тогтоож өгөхөөр болжээ. Манай улсад 1962 оноос ховор амьтныг спорт, олзворын чиглэлээр гадаадын иргэнд тусгай төлбөртэйгээр агнуулж, бариулж байна. Тухайлбал, 2012 онд нийт 50 угалз, 102 тэх, гурван халиун буга, 44 ца гаан зээр, 13 бор гөрөөс, долоон саарал чоно, 150 идлэг шонхор, 545 толгой шувуу гадаадын анчдад зуучлан агнуулсан. Мөн спорт загасчлал хийх 260 гадаадын загасчдыг хүлээн авч ангийн төлбөр, хураамжийн орлогоос 3.5 тэрбум төгрөгийг улсын төсөвт төвлөрүүлсэн байна. Ерөнхийдөө 2009 оноос хойш жилд 50 гаруй угалз, 170 гаруй тэх, 200 орчим идлэг шонхор агнаж, барихаар тогтоож байжээ. Хоёр жилийн өмнө гэхэд тусгай зориулалтаар 50 угалз, гадаадын анчинд 120 тэх, таван халиун буга, 150 цагаан зээр, 40

саарал чоно, 20 зэрлэг гахай, ой, хээрийн агнуурын шувуу 400 хүртэл толгойг агнаж болох зөвшөөрлийг Засгийн газар олгож байв.

Мөн судалгаа, шинжилгээний зориулалтаар хоёр хүрэн баавгай, дөрөв хүртэл цоохор ирвэс агнах, сүргийн бүтцийг зохицуулах зорилгоор хоёр толгой хулан адуу барихыг зөвшөөрсөн удаатай. Харин энэ жилийн хувьд 15 угалз, 32 тэх, 10 халиун буга, 50 саарал чоно, 40 бор гөрөөс, зэрлэг гахай 10 толгойг агнуулах, тул загас 200 толгойг бариулаад, буцаан усанд нь тавиулахаар тогтоосон. Судалгаанд дурдсанаар манай оронд 1980-аад оны үед ойролцоогоор 60 мянга гаруй аргаль угалз нутагладаг байв. Харин 2001 онд хийсэн судалгаагаар 15 аймгийн 110 сумын нутагт 13-15 мянга орчим аргаль хонь үлдээд байгааг тогтоожээ. Гэхдээ сүүлийн хэдэн жил улсын хэмжээнд аргаль хонины тоо толгой, байршил нутаг, шилжилт хөдөлгөөнийг тогтоох томоохон судалгаа хийгээгүй байна. Үүнтэй холбоотойгоор Монгол аргалийн тоо толгой Ан агнуур одоо яг хэд болсныг, амьдрах орчин нь хэрхэн өөрчлөгдөж буй талаар бодитой баримт алга.

Олон улсын байгууллагын дэмжлэг, санхүүжилтээр зарим аймгийн нутаг дэвсгэрийг хамарсан судалгаа хийж байгаа хэмээн эрдэмтэд ярилаа. ОХУ-тай хил залгаа Баян-Өлгий, Увс, Ховд зэрэг аймагт 2003 онд аргалийн тоо толгойн судалгаа хийсэн байна. Энэ үеэр дээрх гурван аймгийн нутагт 1000-1100 толгой аргаль хонь байна хэмээн тогтоосон юм билээ. Уг нь мэргэжилтнүүдийн зөвлөж буйгаар ялангуяа тусгай зориулалтаар агнуулдаг аргаль хонь, янгир ямааны нөөцийн судалгаа, нэгдсэн тооллогыг дөрвөн жилд нэг удаа заавал хийх шаардлагатай гэнэ. Үүний үндсэн дээр тулгуурлан аль аймгийн нутгаас хэдэн тооны аргаль хонь, янгир ямаа агнуулах вэ гэдгийг шийдэх учиртай. Гэхдээ зарим нутагт аргаль, янгирын тоо толгой өсөж буй таатай мэдээлэл бий. Монгол орны зүүн урд хэсэг, Дорноговь аймгийн Даланжаргалан, Айраг сумдын нутгийг Их Нартын бай-

галийн нөөц газар хамран оршдог. Говийн нэг үзэсгэлэн болсон энэ газарт Монголд ховор, дэлхийд данслагдсан хөхтөн амьтад, жигүүртэн шувууд, ургамал нэг дор оршин байдгаараа онцлог. Аргаль, янгир, хар сүүлтий, хулан, саарал чоно, үнэг, хярс, мануул, дорго, тарвага, нөмрөг тас, цармын бүргэд, шонхор гээд "Улаан ном"-д бичигдсэн, ховор амьтдын цогцолбор энд бий. Мөн Их Нартын байгалийн нөөц газрын гол онцлог болох аргаль хонины тоо толгой сүүлийн арав гаруй жил тасралтгүй өсчээ.

Одоогоос 12 жилийн өмнө 400 байсан аргалийн тоо өнөөдөр 1000 хэдийнэ давсан үзүүлэлт гараад байна. Ингэж өсөх болсон шалтгаан нь тус бүс нутагт хамгаалалтын менежмент хэрэгжүүлж эхэлсэн бөгөөд байгаль хамгаалах ажилд орон нутгийн иргэд, малчдын оролцоо чухал нөлөө үзүүлж байгаа аж.

Ц.ЦЭВЭЭНХЭРЛЭН

ОРШУУЛГА ЯМАР "ҮНЭТЭЙ" ВЭ?

- Шүлэг уулын энгэрт шарил оршоход дөрвөн сая есөн зуун тавин мянган төгрөг-

Харуул хамгаалалттай, асар том бурхны дүр, цэцэрлэгжилт тохижилттой, талийгаачдын шарилыг нямбай эгнүүлсэн тайван энэ газарт талийгаачаа оршуулахад ар гэрийнхнийх нь зүгээс ажил болгонд самгардах шаардлагагүй. Хойтын номыг унших ламаас эхлээд машин, унаа, хөшөө сэлт 108 зул, гар ариутгах үйлийг ч бэв бэлэн үйлчилнэ. Харин шарил залах сүмтэй машин сонгох уу, эсвэл хөшөө, суварга ямар байх зэрэг "сонголт" өөр, өөр үнэтэй. Тухайлбал, хүндэтгэл төрүүлэм том суварга сонговол арав орчим сая төгрөг. Дээр дурдсан нь хамгийн эгэл жирийн бөгөөд хямд "сонголт".

Нэг хэсэг оршуулгын газар аймшигтай замбараагүй байсныг бодоход энэ "үйлчилгээ" бас ч гэж цэгцтэй болжээ. Гэхдээ энд яалт ч үгүй таатай, сайхан, сонголт, үйлчилгээ бүр үнэ гэсэн үгийг ч хэлж, бичиж түвдэхгүй нь. Хорвоогийн жамаар хэн бүхний туулах зам ч хайртай, хүндэлдэг дотно хүнээ хөдөөлүүлсэн хэн ч хажуугаар нь гарахдаа харц дальдирдаг уйтай газар. Гэтэл бидний "Буян" компани гэж нэрлэдэг өмнө нь Иргэдийг үйлчлэх товчоон гэгддэг байсан газар "Бүх үйлчилгээг нэг дороос" гэсэн "ялдам" үгтэй сурталчилгааны самбар тосон мэлтийх нь яалтай ч билээ дээ. Тэднийг буруутгах ч бас аргагүй юм. Нас барсны гэрчилгээ, оршуулгын зардал, нийгмийн даатгалаас олгох нөхөн төлбөр гээд бүх бичиг баримтыг энд бүрдүүлж, дээр дурдсан машинаас эхлээд хойлгийн ёслол үйлдэх зоогийн газрыг ч эндээс захиалж болох тул яалт ч үгүй л "нэг цэгийн үйлчилгээ" юм даа.

Энд бас алтан хайрцаг нээх, хойтын буян үйлдэх лам ч байдаг. Монголчууд хэдийнээсээ буяны ажилд буруу сэтгэл өвөрлөдөггүй, хамаг байдаг чадлаараа л эвлэж, гүйцэлдүүлж, "Буяны ажил болохоор, олны дэмээр болж байна даа. Буянтай хүн болохоор бүх ажил нь саадгүй боллоо" гэлцэж, сэтгэлээ тайтгаруулдаг. Тэр ч ёсоор буяны ажил буянаараа л болдог. Хэн ч буяны ажилд үнэ ханш, мөнгө төгрөг хэлэлцдэггүй. Тэр тусмаа "үнэтэй" гэсэн үгийг хэзээ ч амнаасаа унагаж төвдөхгүй. Хүн өөрөө хамгийн үнэтэй нь байдаг болохоор. Гэхдээ л дөрөв гаруй тав дөхүү сая төгрөг гаргаж чадахгүй нь хэд байдаг бол гэсэн бодол үе үе зурх хөндүүрлүүлнэ. Цөөхөн биз ээ гэж сэтгэлээ тайвшруулна.

2013 оны гуравдугаар сарын 28. Энэ хаалгыг мэдээж үй гашууд автан хүмүүс л алхаж ордог болохоор ажилтнууд нь ч эелдэг бөгөөд болгоомжтой, хүндлэнгүй харьцаатай. "Нью симитери" компанийн ажилтан бүсгүй нам дуугаар оршуулгын ажлын "үнэ тариф" /бас л хэл эвлэрэхээргүй үг, энэ тохиолдолд/ -ыг танилцуулна. Шүлэг уулын энгэрт шарил оршоход дөрвөн сая есөн зуун тавин мянган төгрөг.

Хэдхэн хоногийн өмнө хоёр сая долоон зуун мянган төгрөг гэж байсан "тоо" дөрвөн сая, есөн зуун мянган төгрөг болжээ. "Яагаад үнэ нэмчихэв" гэсэн үг төрөл төрөгсдийнх нь амыг бол давж зүрхлэхгүй. Харин намуухан дуутай, хөөрхөн бүсгүй өөрөө буруутай юм шиг харцаа буруулан гилбэлзэн байж "Хоёр хоногийн өмнө өөрчлөгдсөн"

гэсэн үг уруулаа зүрхлэн давуулав. Хорьхон хоногийн зайтай хорвоогийн мөнх бусыг үзүүлсэн эгч, ах хоёрыгоо алдсан хагацлын дэргэд хоёр сая төгрөгийн "зөрүү" гомдол тавих, гайхах, шалтаг болж чадахгүй. Зүгээр л "аан" гээд өнгөрөөхөөс яахав. Түүнээс хэт хагацал үзсэн болохоор. Мэдээж хэрэг цаашдаа ч бас энэ "зөрүү мөнгө"-ний талаар хэн ч хэзээ ч ярихгүй, асуухгүй. Хүнээ алдсан сэтгэлд мөнгө бодох "зай" ч байхгүй болохоор.

Гэхдээ оршуулгын ажлын "үнэ тариф" хэд байдгийг мэдэхгүй олон хүн байгаа байх. Мэдэхээс өөр аргагүй үед л мэддэг цөөхөн зүйлийн нэг энэ. Олон хүн "мэдэхгүй" чигээрээ байгаасай гэж бас сэтгэлдээ сүсэглэнэ, хагацал үзэж, энэ газрын хаалгыг татахгүй байгаасай л гэсэн эерүү сэтгэлийн бодол шүү дээ.

Дээхэнэ нь өрх толгойлсон ядмаг бүсгүй амьсгал хураахад учраа мэдэхгүй нялх балчир гурван хүүхэд нь ээжийнхээ шарилыг гэртээ арав гаруй хоноулсан байсан гэсэн яриа чих дэлсэж байлаа. Албан бус яриа л даа, үгүй л байгаасай. Гэвч бүл чадал муутай, ядмаг хэн нэгэн үхэл хагацал тохиолдож гэмээнэ, дөрвөн сая төгрөг олох нь бүү хэл, хаана алга дарам газар олж, хэрхэн талийгаачаа хөдөөлүүлэх вэ гэж мэдэх аюул Монголд байхгүй гэж лав гэж хэлж чадахгүй нь. Дөрвөн сая төгрөг бүү хэл дөрвөн зуун мянган төгрөг олж чадахгүй хүн зөндөө байгаа гэвэл та маргахгүй биз.

Мэдээж та заавал дөрвөн сая төгрөг төлдөг "хувийн" оршуулгын газрыг сонгох албагүй л дээ. Хэр тааруухан үнээр ша-

рилын хайрцага зэхээд "улсын" оршуулгын газар талийгаачаа хөдөөлүүлж яагаад болохгүй гэж. Асуудлын гол учир энд байгаа юм. Яагаад гэвэл баруун болон зүүн чиглэлд "Нью семетри"-гээс өөр зөвшөөрөлтэй оршуулгын газар байдаггүй. Бараг л цорын ганц "улсын" зөвшөөрөлтэй оршуулгын газар нь нийслэлээс өмнө зүгт орших Нарангийн энгэр. Талийгаачийг нутаглуулах газрын чигийг онцгойлон анхаарч, ламын үгнээс гаждаггүй хүмүүс шүү дээ, бид. Зөвхөн лам хэлсэндээ ч бус, талийгаачийн ажлыг бүх л ном журмынх нь дагуу гүйцэтгэх нь үлдэгсдийн үүрэг гэж үздэг учраас. Ингээд л өмнө зүг л биш бол "Нью семетри"-гийн оршуулгын газар юм уу "Буян" компанийн шарил чандарлах газрыг "сонгох"-оос өөр арга байхгүй. Аргаа барсан хүн хорвоог орхихдоо алд биеэ үлдэх алга дарам газар Монголд хүнд олдохоо больсонд учир байгаа юм.

Яг энэ асуултыг "Буян" компанийн ажилтанд зүрхлэн тавьтал өөдөөс түмэн бэрхшээл тоочиж, мянган сургаал айлдах нь тэр. Утгыг нь багцаалбал "Ер нь даваа, лхагва, баалсан гаригт оршуулга хийдэг өнөөгийн заншил чинь социализмын үед "Оршуулга гарвал эвгүй" гээд зохицуулалт хийсний үндсэн дээр тогтсон шүү дээ. Түүн шиг л өнөөгийн нийгэмд бид ч бас оршуулгын зан үйлээ эргэн

харах цаг болсон. Манай шарил чандарлах үйлчилгээ бол арай хямд, хоёр сая орчим төгрөг" гэнэ.

Энэ мэтчилэн маш олон зүйл ярьсны эцэст заавал ламын хэлсэн зүгт талийгаачаа оршуулах шаардлагагүй, салах ёс хийхдээ мөрөө зүгт нь гаргачихсан байхад л хангалттай гэсэн шахуу тайлар болоод дуусав. Үнэндээ тэр миний асуугаад байгаа зүйлийг огтхон ч ойлгоогүй бололтой. Монголчууд ямар их замбараагүй, заваан болсон, бүр хээр гадаа ч талийгаачаа ил оршуулаад алга болчихдог болсон, ТҮЦ-ээ хүртэл тоолдог мөртлөө оршуулгын газрыг болохоор төрөөс харж хандах эзэн ч олддоггүй гээд л түүний яриа дуусах янзгүй. Зарим үгийг сонсоод гайхаш тасрав. "Өнөөдөр орон сууцны метр квадратын үнэ ямар байгаа билээ? Гэтэл харанхуй өрөөний талд ч хүрэхгүй мөнгийг талийгаачаа оршуулахад зориулж яагаад болохгүй гэж...?" гэх үгийг тэсээд чийнийхээ хажуугаар өнгөрөөв. "Булган шуба өмсчихөөд талийгаачийнхаа ажил явдалд мөнгө гаргахаасаа нарийлна гэж байх уу" гэсэн үгийг бас л сонсоогүй царайлав. "Дөрвөн сая төгрөг төлж чадахгүй айл Монголд цөөн бус байгаа даа" гэдэг бодол тэр бүсгүйн толгойд лав байхгүй бололтой.

Шарил оршоход дөрвөн сая есөн зуун тавин мянган төгрөг.

Түүхын тэмдэглэлнүүд

БУРЯАД-МОНГОЛШУУДАЙ БОЛОН ХИТАДАЙ АРАДАЙ РЕСПУБЛИКЫН ҮБЭР-МОНГОЛОЙ ХҮЛЭН-БУЙР АЙМАГАЙ ШЭНЭХЭЭН НЮТАГАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжлэл. Эхинийн 27-ой, июлийн 11-эй, августын 1-эй, 8-ай, 22-ой, 29-эй, сентябрийн 12-ой, 19-нэй, 26-най, октябрийн 3-най, 10-най дугаарнуудта).

1947 оной зун Шилиин голдо Ринчин-Доржын урбалга дарагдажа, нэгэ бүлэг эмэгтэйшүүл, наһатай зон, хүүгэднээ бүридэн 700 гаран хүнүүдэй сүлөөлэгдэн тухай Үбэр-Монголой номиндо нийтэлэгдэбэ. Шэнэхээн хүмын зунай хуралай мүргэлтэй тохолодуулан, Бадмын Сэрэн, Далайн Согто, Сэрэнжабай Абида (Харгана номоной номон дарга), Нимын Одон (Шэнэхээн номоной номон дарга), Базарсадын Бадма, хүндэбэй Тогтохо, Доржын Гомбожаб (ногоон хушуунай ажалтан) зэргын хүнүүд суглаа хэжэ ярилдаад, эндэ сүлөөлэгдэн зоние Шэнэхээн нютагтаа асархаар хэлсэбэ. Удаань хүмын түрүү лама Сэрэн-Дашын Сэрэндэ хэлэжэ, хүмын мүргэлэй үеэр саг гаргуулаад, эндэ суглархан олон мүргэлшэдтэ Шилиин голдо сүлөөлэгдэн зоние Шэнэхээнэ асарха тухай дуулгажа, тайлбари хэхэтэйгээ хамта олон түмэнэй нанал бодолые асууһан юм. Олон түмэн, нэгэдуугаар; хугшэд үбгэд, хүүгэдые бултыень Шэнэхээн нютагтаа асаржа, харгалзахые зүбшөөһэн байна. Тиигээд дары түргэн хоер номоной нэрэ зүгһөө, Хүлэн-Буйрай өөртөө засаха засагай ордон ба Үбэр-Монголой өөртөө засаха засагай ордон, мүн ногоон хушуунай засагай ордондо- тус бүридэн мэдүүлгэ бэшэжэ, тэдэ хүнүүдые Шэнэхээн нютагтань бусааха тухай гуйлга бэлдэбэ. Тэрэ дарыдань Сиидэн-Доржо Базарсадын Бадма хоерые томилжо, Шэнэхээн хүмын жасааа замай мүнгэ зээлеэр абажа, Вангай хүмэ Улаан хото эльгээбэ. Тэдэнэр Улаан хото хүрээжэ, Үбэр-Монголой засагай газарай ордондо хүрээжэ, ушар ябадалаа хэлэхэдэнь, дары түргэн зүбшөөржэ, арбаад гаран сэрэг гарган үгэбэ. Бадма Доржо хоер эдэ сэрэгэй зонтой хамта ябаба. Сүлөөлэгдэн буряадуудай Зүүн Үзэмшэндэ байхадань хүрээжэ ошоод, бултыень хүлээжэ абаад, Шэнэхээн нютагтаа нүүлгэжэ асархан юм. Зүүн Үзэмшэндэ байһан Анандын Аюултагүй хүндэбэй Санжажаб хоер Шэнэхээн нютагтай харилсаа абахаар уридшалан ерэнэн болобошье, Бадма Доржо хоертой замдаа нэлгэжэ, уулзажа шадтагүй бэлэй. Тиигээд Бадма Доржо хоер Үзэмшэндэ хүрээжэ, Аюултагүй Санжажаб хоер Шэнэхээн хүрээжэ ерээд, Шэнэхээн нютагтаа томилогдоһон Сэнгын Доржо, Будын Мүнхэ түрүүтэй арбаад моритой зонтой хамта нүүдэлые угтажа ошобо. Удангүй Халуун аршаан хүрээжэ, Аршаан дээрэ Хүлэн-Буйрай засагай ордонтой үмэнэһөө ошоһон пинпу (Хүлэн-Буйрай арадай ябадалай дарга), далантай (Дотоодо ябадалай газарай халаан дарга) тэнээ зэргын хүнүүд бүхы нүүдэлые хүлээн абажа, Үбэр-Монголһоо томилогдоһон сэ-

рэгэй зоние бусааһан байба. Тэрэ нүүдэлшэдынь 10-гаар харын эхеэр Шэнэхээн нютагай заха болохо Хара хужарта хүрээжэ ерээбэ. Шэнэхээнэй хоер номоной талаһаа тэдэниие Хонин гаталгын баруун талада угтан абаад, бүридхэжэ дансалһан болобо. Ерэнэн зон; ябаган нүсэгэн хугшэд, хүүгэд тула түрэл һадантай зониень түрэл гаралдань тушаагаад, түрэл һадангүйень нютагай айлнуудта хубаарилжа, нэгэ үбэл, хабарай бүхы амидаралтайнь даалгажа, үбэлзүүлхээр тааруулжа түбхинүүлэн бэлэй. Энээнэй дараа, 11-гаар һарада 13 эрэгтэй, 2 эмэгтэй зон үсөөн тоотой адуугаа туугаад бусажа ерэнэн юм. Хэд бэ гэхэдэ - Баргажан Шэмэд, Доржо гэгшэд болохо юм. 1947 оной 5-гаар харын нэгэндэ Вангай хүмэдэ Үбэр-Монголой өөртөө засаха хорооной засагай ордон байгуулагдажа, Улаан хүү нүхэр түрүүтэй Дундада улсайд эб хамта намай (коммунист парти) Үбэр-Монголой хороо байгуулагдаба. Үбэр-Монгол нийтээрэ Дундада улсайд эб хамта намай ударидалга доро ябаха боложо, тэрэ жэлэй үбэл Заяата түрүүтэй эб хамта намай Хүлэн-Буйрта ажаллаха комисси байгуулаба. Мүн Хүлэн-Буйрай өөртөө засаха хорооной ажаллаа гүйсэдхэхэ Хүлэн-Буйр аймагай засагай ордон байгуулагдажа, Дундада улсайд эб хамта намай ударидалга доро засаг захиргаагаа өөршөлжэ, хушуунуудай арадай засагай ордоние байгуулжа, үндэһэн шатын номоной засаг захиргаагаашье өөршөлгөдөжэ, шэнээр байгуулагдажа эхилһэн юм. Тэрэ үеын ногоон хушуун 1948 оной эхиндэ Мүнхэ-Наһан хушуун даргатай арадай засагай ордоние байгуулжа, номонуудай засаг захиргаае 3-гаар нара дотор бултыень тэгшэлжэ шэнэлбэ. Шэнэхээн нютагай хоер номоние нэгдэхэжэ, нэгэл Шэнэхээн номон болобо. Шэнэхээн номоной даргаар Сэрэнжабай Абида, номоной дид даргаар Нимын Одон, номоной ажалда Сиидэн-Доржо, Батын Доржо, Сагаан Содном, Доржын Дамби, Жигмын Бадма, Согтын Жамса гэгшэдые тус тустань томилжо ажаллуулба. номоной хэмжээнэй тон ехэ байһан тула нийтэ арбан баг болгожо, зохоон байгуулан юм. 1947 оной һүүл багһаа 1948 оной зун болотор тэрэ үеын сагай байдал болон улсайд дотоодын дайнай байдалтай (граждан дайн) холбогдуулжа, зарим хүнүүд элдэбын суур, гажуу яряа гаргажа, олон түмэнэй сэдхэл ханаа үймүүлжэ хүдэлгэбэ. Энэ ушарһаа нилээд олон хүнүүд тэрэедэжэ, уулада гараһан ба Хингание дабажа, баруун урагшаа Гоминдангые дэмжэн ошоһон зон олон байна. Иимэ хүнүүд нийтэ дээрэ 50-60 тухай хүн зон боложо, Шэнэхээн нютагһаа 100 гаран мори унаа ба буу зэбсэг буляжа абаад, нютагһаа гарабад.

Тэдэ Хингание дабажа, баруулжа ябаха зуураа газар бүхэнэй Хубисхалта хүсэндэ баригдажа дарагдаба. Зариманиинь тулалдаанай дунда алагдажа, үлэһэниинь нютаг орондоо бусажа ерээд, намай түрын бодолгоор уушалагдан (хүлисэгдэн) гэр орондоо бусажа амидарһан юм. Баһа зарим үсөөн тоотой хүнүүд алас баруулжаа ябаад, Гансал можо, Хүхэ нуур можо хүрэтэр ошоод, тэндэ сүлөөлөгдөөд, һуурижан амидаржа байһанаа, 1960-1970 оной үеэр бүгэдэ нютагаа бусажа ерэнэн байха юм. 1948 оной зунай туршада аймаг, хушуун болон номоной талаһаа маша ехэ хүсэ гаргажа, ударидалгада хабаатай хүнүүд олон удаа Шэнэхээн нютагта ерээжэ, хурал-суглаа татаад, олон түмэндэ намай, түрын бодол гээшые нэбтэрүүлхэ, ойлгуулха ажал хэжэ, тэрелжэ ошоһон зоние бусажа ерэхыень уряалба. Зоний байдалые намдуу, тогтоборитой болгохо гэжэ оролдоһонойнь үрэ дүн хадаа һэргылэмжын ажал хэгдэжэ, тэрелжэ ошоһон орон зоний нютагаа бусажа ерэхэ эрэгтэнэ аргагүй ехэ нүлөөтэй байжа, ехэ туһа үзүүлһэн байха юм. Хүн зоний дунда худал суурхал болон үйлэ хүдэлөөн болоходоо, тэрэ үеын залуушуулай эблэлэй зохоон байгуулалтын зарим ударидалга хэжэ ябаһан хүнүүд ба кадр ажалтанай түрын бодолгые хайн ойлгохогүй гү, али ушар ябалдалай зүб, бурууе хайн илгэжэ мэдэхгүй шалтаганһаа ехэ алдуутай байжа, хүнүүдые айлгажа, хүрдөөхэ, сошоохо ябадалнууд нилээд гараба. Юрэнхы дээрэ 1947 оной Шилиин голдохой Ринчин-Доржын урбалга ба 1948 ондо Шэнэхээн нютагһаа зоной тэрелжэ гараһан шалтаганай зүб, бурууниинь нютагай арад түмэн болон бүхы буряад түмэндэ, аха дүү зэргэлжэ һууһан нютагаархинда ехэ нүлөө үзүүлһэн юм. Шэнэхээн нютагай арад түмэн эб хамта намай ударидалга доро эдэ бүхы зүйлтэй тэмсэл ябуулжа, өөрын арюун хүдэлмэри, үнэншэ ажалаараа богонихон хугасаанда гэр үрхэ, ажал амидаралаа һэргээн байгуулжа, мал ажахыгаа хүгжөөжэ, хубисхалһан арад түмэнтэй нанал бодолоо нэгдүүлээд, габшагай ажалаараа урагшаа дабшаһан юм. 1948 ондо Дундада улсайд эб хамта намай ударидалгада ороһонһоо хойшо арбан жэлэй хугасаае манай нютагта "Арадшалһан хубисхалай шата үе" гэхэдэ болоно. Энэ хоорондо Хүлэн-Буйр ороной бүхы хушуунууд, тэрэшэлэн, Шэнэхээн нютагай арад түмэн ажаидарал, үйлэдбэриее һэргээн байгуулжа, маша түргэн хүгжэһэн хугасаа болодог юм. Ушарынь 1948 оной 9-гаар һарада Шэнэ барга зүүн хушуунай Ганжуур хүмэдэ болоһон аймагай наадан (Хуушанай Ганжуур шуулган) дээрэ эб хамта намай Хүлэн-Буйр аймагай ажаллаха комиссиин

дарга Заяата нүхэр малжаха орондо хэрэглэхэ намай түрын бодолгые нийтэлһэн юм. Тэрээндэнь малжаха орондо анги хубаахагүй, тэмсэхгүй; ядуу малшан баян малшан хоерто ашагтай мүнгэ хүлһэн; үнэ сэнгэй гуримые сахин хэрэглэхэ гэхэ мэтэ дүрим, уряалнууд ородог байба. Малжаха орондо хүн зоний байдал, мал ажалые адли жэгдээр хүгжүүлхэ гэхэн түрын хараа бодолнууд, үргэн олон малшан түмэндэ халуунаар хүрээлэгдэбэ. Энэ түрын бодолой жолоодолгоор малжаха ороной үндэһэтэнүүдэй арад түмэнэй хүдэлмэри, эдэбхилэл ехээр бадаржа, мал ажахы түргэн хүгжэбэ. Малай тоо толгой нэмэгдэжэ, малшадай амидаралшые һайжаржа, хүгжэлтын замай эхин алхасые хэгдэһэн байна. Энэ хугасаанда Шэнэхээн нютагай арад түмэн сүлөөтэй байдалтай болохын тула олон зүйлэй нугарал, бүдэрэлдэ дайрагдаад, малынь үсөөржэ, ажаидаралынь урууданһые байха юм. Шилиин голдо бутаржа һүйрэгдэһэн 300 гаран үрхэ айл, хамта дээрээ 1000 гаран хүн зон һубарижа, ябага нүсэгөөр Шэнэхээн нютагаа бусажа һуурижаба. Энэ зон бүхы ябадалдаа гутаржа гуниглангүй, намай ударидалга доро хушуун, номо, нютагай олон түмэнэй туһаламжаар булта хүдэлжэ, мал ажахыгаа хүгжөөхэ, амидаралаа дахин һэргээн байгуулхаар сусалтагүй шармайһан юм. Малгүй ядуу хоһон болоһон айлнууд Шэнэ баргын баруун зүүн хушуугаар ошожо, хүлһөөр малшан боложо, мал харуулжа, хэдыхэн жэлэй дотор нилээд олон малтай боложо, бусажа ерэнэн юм. Баһа хушуунайнгаа доторхи аха дүү номонуудай олон малтай хүнүүдэй малые даажа абаад хаража, өөһэдөө малай һууритай болоһоншые байба. Энэ үедэ Шэнэхээнэй бүхы үрхэ айл 900 гаран боложо, хүн амин 3500 гаран болоһон байха юм. Хайлар хотын баян ородуудай малые хаража, малжаһан олон айл байба. номоной доторхи малшадшые малаа үдхэхын түлөө шармайба. Иигэжэ Шэнэхээн номоной малай тоо богонихон хугасаа соо түргэн нэмэбэ. Энээн тухай хэдэн тоо баримта харахада, 1945 ондо хамта 7000 мянга хүрэхгүй малтай үлэһэн Шэ-

нэхээн номонинь 1947 ондо 17000 мянган малтай, 1949 ондо 36000 мянган малтай, 1952 он болоходо, 66000 мянган малтай боложо, тэрэл жэлэй малай үдэлтэ 40% оршон боложо, сэбэр үдэлтэ 20% хүрээбэ. Иигээд 1958 ондо Шэнэхээн нютагай айл үрхын тоо 900 гаран боложо, хүн аманай тоо 4000 гаран болобо. Бүхы малай тоо - 10 түмэдөө ойртоһон байна. (100000 толгой). Энээн хоорондо нам засагай талаһаа маша олон ажал зохоон байгууланай ашаар зоной хүгжэлтын зам өөдэлжэ, урагшалһан юм. Хушуун номоной шата бүридэ нам эблэлэй байгуултанууд зохоон байгуулагдажа, намай гэшуудые элсүүлжэ, олон түмэниие дайшалан хойноо дахуулха дорьботой, хүсэтэй болобо. Залуу нэгэ үеын бүхы хүнүүдые һуруулида ябуулжа һургаха мэтээр нютагай кадр ажалтанай үүргые үргэдхэбэ. 1948 ондо Улас байгуулагдаха үедэ буряад кадр ажалтанай тоо бүридхэлөөр хушуун номондо ажалтай 16 нэрэ, һуруулиин багша 8 нэрэ, эмшэ болон субилагша 6 нэрэ байба. Энээнэй дотор хамниган -эвенк 6 нэрэ байһан юм. 1958 он болоходо, буряад кадр 40 хүн боложо, багша, эмшэ, субилагша 20 гаран хүн боложо нэмэгдэбэ. Мүн 1950-яад оной хугасаанда Шэнэхээн номоной нам засаг, һуруули, эмнэлгэ, хоршоо зэргэнь алхам алхамаар бүрилдэжэ, ударидаха хүнүүд олон кадр ажалтан, багшанаршые арьбажаба. Шэнэ хүнүүд хойно хойноһоо урган гараһан ба зариманиинь хушуунда шэлжэн ажаллаба. Мүн бусад һалбаринуудта шэлжэн ажаллаха мэргэжэлтэй буряад бэшэ яһатанай багша, кадр ажалланшые олон болоһон байна. 1950-яад оной хугасаанда хушуун болон тэрээнһээ дээгүүр байгуулгада ажалтай болоһон кадр, багша ажалтай зон 30 гаран болоһон байба.

Доржо СУЛЬТИМОВ, Жаргал БАДАГАРОВ хуушан монголһоо оршуулба.
Оршуулагшад авторай бэшэһэн нанал бодолнууды хубилгангүй, байһан соонь оршуулхаяа оролдоо.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

ГЭГЭЭН БАГШЫН ДУРАСХААЛДА

зүрхэнөө баяр хүргэнэ. Нютагай бүхы зон үргэл мүргэл хэбэ.

Долгийн гэгээнэй дурасхаалай хурал концерт-наадаар түгэсэбэ. Колхозой Соёлой байшан соо хүлөө табиха газар үгы. Буряадай оперо болон баледэй академическэ театрай бэлигтэй залуу дуушад - республикын арадай артистка Зүдхэли нютагһаа гарбалтай Бэлигма Ринчинова (сопрано), уласхоорондын конкурснуудай лауреат, Алхана нютагта тоонтотой Бадма Гомбожапов (бас), молор найхан Монгол оронһоо үргэмжэтэй баритон хоолойтой дуушад Намхайн Мүнхзула, Эрдэни Батсүх концертдэ хабаадажа, ирагуу найхан дуунуудаа сугларагшадта бэлэглэжэ, тэдэнэй сэдхэлдэ сэсэг тариха, шэхэнэй шэмэг, нүдэнэй хужар болгоһон, урма

Алдарт багша Долгийн гэгээнэй субаргын нуурида бумба нюуһаар 10 жэл гүйсэһэнэй, дурасхаалай субаргын арамнайлагдаһаар 4 жэл болоһоной хүндэлэлдэ зорюулагдаһан "Доншод" хуралай уншалга байгша оной сентябриин 28-да монгол нарын 24-нэй үглөөнэй 11 сагта Агын тойрогой Шандали нютагта үнгэргэгдэбэ. Урда удэрынь халхитай харалган байһан аад, энэ үдэр ёһотойл алтан намарай аажам дулаахан үдэр тогтожо, зоной сэдхэлые баяраар халлаба. Тиигншыегуй яаха нэм даа. Ушарын юуб гэбэл, зуу гаран жэлэй үнгэрһэн хойно эхэнэр хажууһатай наһан-Гасал ууламнай суута гэгээн хүбүүгээ энэрхы найхан сэдхэлтэй эхэ мэтээр дулаахан үбэртөө дахинаа абажа, эрхэлүүлэн бөөмэйлһэниинь ехэ удха изагууртай, заяа хубитай, хүр хүлдэтэй байбал даа. Юртэмсын жама ёһон иигэжэ ходо эрьежэ байха табисууртай ха юм даа. Суута санаартанаймнай эхынгээ умайһаа унажа, алтан дэлхэйдэ мүндэлэн түрэнһөөр 115 жэл үнгэрбэ гэшэ. Иимэ ехэ уншалгын энэ ойн баярай үдэртэй тудалданиинь гайхамшаг лэ!

Россиин Буддын шажанай Заншалта Сангһаа Забайкалин хизаартахи дид-хамба лама Цырен Дондукбаев, Агын «Даша-һүндэблин» дасанай таба-зургаан ламанарай ху-

рал хураһын тула гэгээнэй субаргын дэргэдэ майхан таагдажа, ламбагайнрарта таарамжатай зохид оршон байдал түхээрэгдэбэ. Тиин Шандали нютагай муниципальна байгуулалтын захиргаанай толгойлогшо Б.М.Жигжитжапов, колхозой түрүүлэгшэ Б.М.Д.Дамдинов, һургуулиин директор Д.Ц.Доржиев, һүзэгтэйшүүлэй бүлгэмэй дарга Д.Н.Нагмитов, субаргын нуурида бумба нүүлсаһан нютагай аха захатанай нэгэн О.Ж.Цыденов, «Дулдаргын район» гэжэ муниципальна байгуулалтын толгойлогшын орлогшо Б.Ц.Цыденов, Агын Буряадай тойрогой толгойлогшо байһан Ж.С. Жигжитжапов, Гүнэин дунда һургуулиин директор байһан В.Ш. Семенов түрүүтэй энэ һургуулиин хэдэн багшанар хүндэтэ айлшад болобо.

Нютагай һүзэгтэйшүүл, Тугшан, Табтаанай, Үзөөн, Алхана, Зүдхэли, Дулдарга, Ага, Улаан-Үдэ, Эрхүү хотонуудһаа 300 гаран жиндэгүүд энэ хурал-уншалгада хабаадаһан байгаа.

Гэгээнэй нангин дурасхаалые ёһолон хүндэлхын тула уншалга-хуралай үедэ 1000 зула бадраагдаа, 1000 тахил соо аршаан бэлдэгдэ. Энэ ёһололые Шандалиин дуганай Даша ламхай бүтээжэ, сугларагшадта баяр түхөөбэ. Үргэл мүргэлэй балин, гороо хэлгэ, маани мэгзэм уншалга, хандиб үргэлгэ...

Алдарт гэгээнэй угай Цырма болон Мүнхэ Тободоржиевтан, Цырен-Дулма ба Цыпыл Цыбенотэн, Сэржуня болон Галсандоржо Батажаргаловтан Баатар хүбүүнтээ, Туяна Цыдендоржиевна Аюшиева, Аюр Кимович Дылгыров, суута гэгээнэй уг удам – Табтаанайн дунда һургуулиин буряад хэлэнэй багша Цырендулма Дамдиновна Цырендоржиева, мүн бусад түрэлхид ехэ ажал хэжэ, эмхидхэлэй хүдэлмэри ябуулжа, уншалгын хэрэгүүдые найнаар үнгэргэхэ арга олгоһон байха юм.

Шандалиин һургуулиин хуралсалай талые даагша Цырендулма Дамдиновна Цыденова энэ хуралые юрэнхы дээрэнэ хүтэлбэ. һургуулиин багшанар О.Б.Нагмитова, М.Д. Даширмаева, Н.Д. Санжимитупова, Т.Р. Жамбалдоржиева, Б.Д. Аюрова, Н.Т. Юндунова, Б.Ж. Насокова, Б.Д. Нагмитова, С.Ч. Жамсаранова, Б.Г. Даржаева, Ц.Д.Бальжинмаева болон бусад уншалга эмхидхэлгэдэ горитой туһа хүргэһэн байгаа. Багшын ажалай ветеран Намжилма Цыреновна Санжимитупова тогошодой ажал хэрэгые ударидаба.

Түмэн болон Нелли Дашибаловтан, Баатарсогто ба Цырендулма Нимаевтан, Цыдендоржи болон Долгоржаб Дугаржаповтан, Цыдендоржо ба һамасэрэн Дашибаловтан гэгшэдэй бүлэнүүд Долгийн гэгээнэй дурасхаалай хуралда хабаадагшадые, сугларһан

жиндэгүүдые сагаан эдеэгээр хангаһан байна.

СССР-эй спортын мастер Баяр Ринчинович Лхасаранов ахамад инженер Очир Зурагшаевич Чимитдоржиев, Эрхүү хотын олзын хэрэг эрхилэгшэ Түмэн Цыдыпович Жамбалдоржиев, Улаан-Үдын 17-дохи дунда һургуулиин багша, олзын хэрэг эрхилэгшэ Саян Будаевич Галданов гэгшэд спонсорнүүд боложо, мүнгэ зөөрээр, шухала хэрэгтэй бусад юумээр, эдэе хоолой зүйлнүүдээр туһалһан, дэмжэһэн байха юм. Алдарт гэгээнэй дурасхаал мүнхэлхын тула ехэ хандиб үргэһэн эдэ нүхэдтөө эмхидхэлшэд үнэн

баяр түрүүлһэн, мартагдашагүй дурасхаал үлөөһэн байха юм. Даша Цынгеев (Дулдарга) концерт-наадые аятай зохидоор хүтэлбэ.

Түгэсхэлдэнь һургуулиин интернадай тогооной гэр соо үндэр түрэлтэ ламанарые, хүндэтэ айлшадаа, нютагайнгаа зоние шара-улаахан сайгаар, амтан эдеэгээр хүндэлбэ.

Гэгээн багшын дурасхаал гэрэлтэн мандахань болтогой!

Ум маани бадмай хум!

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист,
Россиин соёлой габьяата
хүдэлмэрилэгшэ.

ДОРЖО ЖОДБО

(Бэлиг-үүн шанада хизагаар-аа хүрэгсэн, ошор-ияар огтологшо нарата ехэ хүлгэн судар оршобо)

(Эхинийн урдахи дугаарнуудта).

Илажу түгэс нүгшэгсэн зарлиг болоруун:

- Субади аа, эгүүни хэр хэмээн сэдхэхүй? Изагууртан-уу хүбэгүүд ба изагууртан-уу үхид хэд ба гурбан мянган ехэ мянган энэ юртэмсын уласы дологоон эрдэни-иеэр сайтар дүгүүргэжү үгэлигэ үгэбаасу элэ. Изагууртан-уу хүбэгүүд ба изагууртан-уу үхид тэдэ тэрэ шалтагаан-ээсэ буян-уу согсо олон түрэгүүлхү хэмээн сэдхэхэюу.

Субади үшэрүүн:
- Илажу түгэс нүгшэгсэн-аа, олон болоюу. Сайбар одогсонаа олон-хүү боломой. Из-

агууртануу хүбэгүүд ба изагууртануу үхид тэрэ тэгүүнүү шалтагаан-ээсэ буян-уу согсо олон түрэгүүлхү болоюу. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу, Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, буян-уу согсо тэрэ бүгээд согсо үгын тулада болой. Тэгүүбээр тэгүүншэлэн ирэгсэд буян-уу согсо, буян-уу согсо хэмээн номлобой.

Илажу түгэс нүгшэгсэн зарлиг болоруун:

- Субади аа, изагууртануу хүбэгүүд ба изагууртануу үхидхэн тэрэ энэ гурбан мянган ехэ мянган юртэмсье дологоон эрдэни-иеэр сайтар дүүргэжэ, үгэлигэ үгэгсэнээсэ хэн тэрэ энэ номмун зүйлэссе ай дүрбэн бадагта нигэн шүлэги-бээр тогтоогожо бүрүн; бусадта-бээр үнэхөөр номложо, үнэхөөр сайтар үзэгүүлэбаасу элэ. Тэгүүн-үү тэрэ шалтагаан-ээсэ буян-уу согсье асара олон тогоо томшогүй, саглашагүй түрэгүүлэюу. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу, Субади аа, Тэгүүншэлэн ирэгсэн, Дайни дарагсанг, Үнэхөөр тугуулагсан Бурхан-нугуул-уун дэгээрэ үгы үнэн магад түгэс тугуулагсан боди хутаг эгүүн-ээсэ бологсон буюу. Илажу түгэс нүгшэгсэн Бурхан-нугууд-бээр эгүүн-сэ түрэгсэн-үү тулада болой. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу, Субади аа, Бурхан-уу ном-нугууд Бурхан-уу ном-нугууд хэмээгдэгсэн. Бурхан-уу тэдэгээр но-

муудые үгы хэмээн Тэгүүншэлэн ирэгсэн номлогсон-уу тулада буюу. Тэгүүбээр Бурхан-уу ном-нугууд хэмээгдэюу. Субади-аа, эгүүни хэр хэмээн сэдхэхүй. Суртабаан-ууд иин хэмээн би суртабаан-уу хутагы олобо хэмээн сэдхэхү сэдхэхү уу?

Субади үшэрүүн:
- Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, гэрэ буса болой. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу, Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, гэрэ ягуунда-бээр оролдогсонгүйн тулада буюу. Тэгүүбээр суртабаан хэмээгдэюу.

Үнгэдэ-бээр эсэ оролдогоод, дагуунда-бээр буса, үнэртэ-бээр буса, амтанда-бээр буса, хүртэхүйдэ-бээр буса, ном-нугуудта-бээр эсэ оролдогсон буюу. Тэгүүбээр насада оролдогсон суртабаан хэмээгдэюу. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу, Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, хэр-бээр суртабаан-ууд иин хэмээн суртабаан-уу хутагы олобой-би хэмээн сэдхэхү болбаасу элэ. Тэрэ бүгээд тэгүүни би хэмээн сэдхэхү болохо болоюу. Амитан хэмээн сэдхэхүй. Будгали хэмээн сэдхэхүй болохо болой.

Илажу түгэс нүгшэгсэн зарлиг болоруун:

- Субади аа, эгүүни хэр хэмээн сэдхэхүй. Сагардигамууд иин хэмээн сагардигамуун хутагы олобой-би хэмээн сэдхэхү сэдхэхү уу?

Субади үшэрүүн:
- Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, тэрэ буса болой. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу, али тэрэ сагардигамда оролдохүй тэрэ ном нигэхэн-бээр үгын тулада буюу. Тэгүүбээр сагардигам хэмээгдэюу.

Илажу түгэс нүгшэгсэн зарлиг болоруун:

- Субади аа, эгүүни хэр хэмээн сэдхэхүй. Анагамууд иин хэмээн анагам-уун хутагы олобой-би хэмээн сэдхэхү сэдхэхү уу?

Субади үшэрүүн:
- Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, тэрэ буса болой. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу, али тэрэ анагамда-хүү оролдохүй тэрэ ном нигэхэн-бээр үгын тулада буюу. Тэгүүбээр анагам хэмээгдэюу.

Илажу түгэс нүгшэгсэн зарлиг болоруун:

- Субади аа, эгүүни хэр хэмээн сэдхэхүй. Архад иин хэмээн архад-хүү болобой-би хэмээн сэдхэхү сэдхэхү уу?

Субади үшэрүүн:
- Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, тэрэ буса болой. Тэрэ ягуун-уу тулада хэмээбаасу, али тэрэ архад хэмээгдэхү тэрэ ном нигэхэнбээр үгын тулада болой. Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, хэр-бээр архад иин хэмээн архад-хүү болобой-би хэмээн сэдхэхүй болбаасу элэ. Тэрэ бүгээд тэгүүни би хэмээн баримталхүй болохо болоюу.

Амитан хэмээн сэдхэхүй. Амин хэмээн сэдхэхүй. Будгали хэмээн сэдхэхүй болохо болой.

Илажу түгэс нүгшэгсэн аа. Тэгүүншэлэн ирэгсэн, Дайни дарагсан, Үнэхөөр тугуулагсан Бурхан намайе нисваание үгы агшадуун манглай-ану хэмээн зарлиг боложо бүлэгэ.

Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, би ташаяангы-ээсэ ангижарагсан архад болбаасу-бээр, Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, би иин хэмээрүүн архад-хүү болой хэмээн үлэ сэдхэхүй-би. Илажу түгэс нүгшэгсэн аа, хэр-бээр иин хэмээн Дайн-и дарагсан архад-хүү болобой-би хэмээн сэдхэхүй болбаасу элэ. Тэгүүншэлэн ирэгсэн намайе изагууртан-уу хүбэгүүн Субади хэмээбаасу, нисваание үгэгү-яа агсад-уун манглай-ану буюу. Ягууханда-бээр эсэ оршогсон-уу тула нисваание үгы агсан, нисваание үгы оршогсон хэмээн живангиридые үлэ үгэхүй болой.

Илажу түгэс нүгшэгсэн зарлиг болоруун:

- Субади аа, эгүүни хэр хэмээн сэдхэхүй. Тэгүүншэлэн ирэгсэд Тэгүүншэлэн ирэгсэн, Дайни дарагсан, Үнэхөөр тугуулагсан Дибангаара Бурхан-ээсэ алибаа абагсан тэрэ номууд нигэхэн ба бой хэмээн сэдхэхэюу.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

ЗУРХАЙ

Октябриин 21, гарагай 2, монгол литын 18

Һайн сэдхэхэлэй хэрэг эрхилхэ үдэр. Тараг, айраг бүлэхэдэ һайн. Холын харгыда гаралтагүй.

Хонин, Нохой жэлтэндэ һайн.
Үһэ абабал, үхэр мал, зөөри үсөөрхэ.
"Гандан" дуганда һама, Жамсаран хурал үглөөнэй 9 сагта, Табан харюулга үдэрэй 14 сагһаа уншагдаха.

Октябриин 22, гарагай 3, монгол литын 19

Энэ үдэр "зөөлэн" хэрэгүүдые, үргэл хэхэ, маани мэгзэм уншахада, холын харгыда гарахада һайн. Айлшадые угтаха, мал худалдахада муу.
Хулгана, Могой, Морин, Гахай жэлтэндэ һайн, Бишэн, Тахья жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, һайн нүхэр ушарха.
"Гандан" дуганда һама, Жамсаран хурал үглөөнэй 9 сагта, Табан харюулга үдэрэй 14 сагһаа уншагдаха.

Октябриин 23, гарагай 4, монгол литын 19

Эд үйлэдбэрилхэдэ, гэр бүлын олзо арьбадхаха ёһолол бүтээхэ, одо мүшэдые шэнжэлхэ, хүршэнэртээ эбтэй харилсаатай болоходо, худалдаа наймаа эрхилхэ ба бусад өөртөө тунатай хэрэг эрхилхэдэ һайн. Холын харгыда гарахада, мал худалдахада муу.

Гахай, Хулгана, Үхэр, Нохой жэлтэндэ һайн, Могой, Морин жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, сээргүй.
"Гандан" дуганда һама, Жамсаран хурал үглөөнэй 9 сагта, Табан харюулга үдэрэй 14 сагһаа уншагдаха.

Октябриин 24, гарагай 5, монгол литын 20

һанаһан хэрэг бүтэсэтэй үдэр. Холын харгыда гаралтагүй.
Бар, Туулай, Бишэн, Тахья жэлтэндэ һайн, Үхэр, Луу, Хонин, Нохой муу.

Үһэ абабал, үлэн хооһон байдал дайралдажа магад.

"Гандан" дуганда һама, Жамсаран хурал үглөөнэй 9 сагта, Табан харюулга үдэрэй 14 сагһаа уншагдаха.

Октябриин 25, гарагай 6, монгол литын 21

Хуулига хэрэг эрхилхэдэ, холын харгыда гарахада һайн.
Могой, Морин, Хонин, Бишэн, Тахья жэлтэндэ һайн, Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, үбшэн дайралдаха.

"Гандан" дуганда һама, Жамсаран хурал үглөөнэй 9 сагта, Табан харюулга үдэрэй 14 сагһаа уншагдаха.

Октябриин 26, гарагай 7, монгол литын 22

Эрдэм һуралсалай талаар, зурхайда, соёл искусствын элдэб мэргэжэлдэ һурахада, хүшэр хэрэгүүдые эрхилхэдэ һайн. Засаг булалдаха, сүүдэй зарга татахада, хэлэ ама гаргахада муу.

Үхэр, Туулай, Бар жэлтэндэ һайн, Хулгана, Гахай жэлтэндэ муу.
Үһэ абабал, эдэз хоол, ундан элбэг олохо.

Энэ үдэр "Гандан" дуганда Лхабаб дүйсэн хурал үглөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Октябриин 27, гарагай 1, монгол литын 23

Энэ үдэр холын харгыда гарахада, дасан дуган арамнайлахада, хото соо хэрэгүүдые эрхилхэдэ, эм уужа эхилхэдэ һайн.

Луу жэлтэндэ һайн.
Үһэ абабал, амгалан байдал ушарха.

"Гандан" дуганда Гомбо, Гонгор, һама, Жамсаран хурал үглөөнэй 9 сагһаа уншагдаха.

"Гандан" дуганда энэ зурхай бэлдэгдээ.

Улаан-Үдэ хото, пр. Автомобилистов, 1 "к".

1000 Буддын галерейдэ гэр бүлын сахюуса бүтээхэ сүлөө һурунууд бии.

<p>Буряад үнэн</p> <p>Учредители: Глава Республики Бурятия, Народный Хурал Республики Бурятия, Правительство Республики Бурятия Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА</p> <p>Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.директора, Д.Б.Гуродармаева - зам.редактора, С.Б.Байминова - ответственный секретарь, Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>ТЕЛЕФОНЫ:</p> <p>21-54-54 - приемная 21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия" 21-68-08 - редактор 21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь 21-67-81 - выпускающий отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 - отдел социально-политических проблем 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон" 21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания 21-62-62 - реклама 21-50-52 - отдел распространения</p> <p>Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.</p>	<p>АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».</p>	<p>Подписной индекс 50901 Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г. www.burienen.ru e-mail: unen@mail.ru</p> <p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 16.10.2013 в 17.00 - по графику; 16.10.2013 г. в 17.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ № 2441. Тираж - 4000 экз.</p> <p>Цена свободная.</p> <p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54</p>
--	---	--	--

ГУШАН ГУРБАН ГУЛБАЙ ГУРБАН ЕХЭ ЯРУУНЫН

яруу найрагшадай, зохёолшодой сэдхэлэй баялиг, сээжын шэмэг – ээлжээтэ дугаартамнай.

1934 онһоо, “Мяха, хүнэй түлөө” гэхэн аймагай түрүүшын сониндо гарадаг байһан “Булаг” гэхэн хууданһаа, тус сонинтой редактор, залуу уран зохёолшо Жамьян Балданжабонһоо эхитэй Яруунын бэшээшэдэй “Булаг” гэхэн литературна нэгэдэл үнгэрһэн саг соо дэбжэлтын абьяасые, зарсанги хаһыешье нилээн үзэһэн байха.

Классикууд Шираб Нимбуевай, Цокто Номтоевой, Жамсо Тумуновой, журналистнууд Цыремпил Митыповэй, Добчин Дугаровой, Содном Бадмаевай нэрэтэй холбоотой, мүн эдээнэй хойноһоо шэнэ халаание бүрилдүүлэн ерэһэн Ким Цыденовай, Сергей Цырендоржиевай, Цырендулма Дондогойн, Булад Жанчиповай, Намжил Нимбуевай, Шираб-Нимбуу Цыденжаповай, бусад олоной золтой зохёохы зам хадаа «Булагай» бодото үүргые гэршэлнэ гээшэл.

Маарагтада бодхоогдоһон субарга

Энэ нэгэдэл юрэл зохёолшодой гуурһые гургуулаад-гулгуулаад байдаг бэшэ, олониитын оюун ухаанай дэбжэлтын хүдэлөөндэ хэзээни сагта эдэбхитэй байгаа гээд элирнэ. “Уянгын сэсэрлиг”, жэшээлбэл, сэдхэлэй шэмэг, сэнтэй баялиг боломо хэмжээнүүдээрэ Буряад соогоо суурхана.

Сэсэрлигэй талмайда Зандан Жуу бурхание хамгаалжа байха үүргэтэй Шойжол сахюусанай дүрэ табигданхай гээд бултанда мэдээжэ. Хамба лама Дамба Аюшеев энэ газарые өөрөө шэлэһэн юм. Тиин энэ жэлдэ сэсэрлиг соо “Уянгын хүрдэ” табигдаа. Хүрдэ соо 2 мянган хууданһантай “Уран үгын уншалга” нөөсөөтэй. Уран гоёор уншадаг үхибүүдэй конкурсын эндэ үнгэргэгдэхэдэнэ, 42-тонь шагналнууд барюулагдаа һэн.

Дам саашань хөөрөө һаа, Маарагтада, манай угай Нимбуу Боршогор гэхэн газарта Отошо бурханай субарга бодхоогдоо гээшэ. Олониитын хүдэлөөе эрхилэгшэ Эрдэни Дымчиков иимэ бодол элирхэйлжэ, эхинһээнэ эсэс хүрэтэрын бөлүүлэлсээ юм. Манай элинсэг тухай анхандаа хэлсэдэг байгаа: “Хэлэгүй Нимбуу хүндэ самсаяашье тайлажа үгэхэ”. Нимбуу таабай залуудаа хоёр хүнтэй сугтаа Богдо гэгээндэ мүргэхэеэ ошоһон гэхэ. Нөөргөө бусаа замдаа түрэлэйн Рампил хүбүүн хүлгүйдэжэ, тэрэнэ нурган дээрээ үргэлжэ асарһан юм. Эдэ бүгдөөр бодоо һаа, элинсэг хулинсагай маршые буян хии хооһоор ошохогүй жэшээтэй.

Субарга бодхоолгодо бэлдэхэлэй үедэ Түбэдһөө, олон дасанай оршонһоо шорой, уһан, Энэдхэгһээ бумбанууд, Монголһоо Ганжуур ном залагдаһан, Алханаһаа, Түнхэнһөө гээд 9 аршаанай уһан асарагдаһан, арамнайлагдаһан үнгэтэ шэмэглэл - эрдэни, алтан хэгдэһэн, юрэдөөл, юртэмсын эгээл нангин, дээдһэнэ үршөөлтэй зүйлнүүд субаргын нөөсэ баялигынь болоо юм. Шүтэн мүргэһэн хүнүүд Түбэдэй, Энэдхэгэй, Монголой, Бурядай, Ага талын шэдит аргаламжын хүсые бээдэе шэнгээжэ байнаб гээд, Отошо бурханай зүрхэн тарниие мэдэхэ һаа, уншажа, бисалган хүзэглөө һаань, ехэл һайн. Эмнэхы элшэ хайрадан заатагүй хүртэхэл даа, - гэжэ эсэһэнгээ, дүү хүбүүн Намжилайнгаа оюун бэлигые зоной дунда зоригтойгоор дэлгэрүүлжэ байдаг Любтов Ширабовна Базарова хөөрөө һэн.

Яруунаһаа урган гараһан бэлигтэй бэрхэ хүбүүд, басагад бусад аймагуудайхиһаа булгоу сээсээр тоонто нютагаа хүндэлэн ёһолно, хүсыень арьбажуулан эршэдүүлнэ. Илангаяа

мүнөө үедэ түрэл Яруунынгаа түхэл шарайе һайжаруулха, һалбаруулха хэрэгтэ хам оролсоод ябаһан, “Байгал” журналай тус дугаар бэлдэлгэдэ туһа хүргэһэн эдэбхитэдые – “Булаг” нэгэдэлые хүтэлэгшэ Эдуард Дансаранович Будаевые, олоной ажалда одото нэмэрэе оруулдаг Жанна Чимитовна Дымчиковые, Полина Цыбиковна Эрдынеева-Банзаракцаевае, уран зохёолшо Булад Намдакович Жанчиповые онсо нэрлэмээр.

«Булаг» мүнөө бурьялһаар, харьялһаар, бууса тоонтоёо алталхые, шэмэглэхые урьялһаар... Зарим авторнуудай номуудые гаргаха саг болоо, нүгөөдүүлэйн дурасхаалые ёһолхоор саг тулаа гээд эли. Намжил Нимбуевай ялалзама поэзиин хажуугаар тоонто нютагайнгаа, Бурядайнгаа соло шадал зэргээрэ дуулан магтаһан, хии мориень үргэһэн зохёолнууд “Булагай” бурьялаан соо бодото нуурияа эзэлхэл ёһоороо эзэлнэ бшуу.

Онсо нэгэ хүсэл: абьяас ульһатай, аласай замтай эдир залуу бэшээшэд Яруунадамнай яг тодорон элиржэ, яруу найрагийн, зохёолой замда гаража байхань болтогой лэ!

“Түүхэ түшэгтэй, уг удхатай” гэхэн ниетэ гаршаг доро сэтгүүлэймнай түрүүшын хуудан нээгдэнэ.

Бурядай суута үльгэршэд Парамон Дмитриевэй, Папа Тушмиловэй, Апполом Тороевой аша үрэтэ ажал ябуулгые залган үргэлжэлүүлһэн, буряад үльгэрэй гайхамшаг дэлхэй байгуулан Эрдэнийн Рэгэнэй түүхын баримтата “Ород хитад хоёр империин хоорондо хилэ табигдаһан тухай” хөөрөөн, мүн сээжэ сэдхэлдээ удаан хадагалан ябаһан “Хүбшын хүхэльбиин Хүхэлдүүр мэргэн баатар” гэхэн хори буряадуудай дунда хэлэгдэдэг байһан үльгэр толилогдобо.

Боохоной аймагай Абгайтан нютагта түрэхэн Сергей Антонович Бахлаев Яруунын аймагай һургуулинуудта багшалһан, зоотехнигээр, Ульдэргын сомоной зүблэлэй түрүүлэгшээр хүдэлһэн. Нэгэ үе тон ехээр үбдөөд, Ульдэргэ нютагай үбгэд, хүгшэдэй зүүдэндэнэ үгэһэн заабарьяр аршаан залажа эдэгэһэнэйнгээ удаа эдэнэрэй туһыень яжа харюулхаб гэжэ бодожо үзөөд, хуушан монгол бэшэг шудалжарихан юм. Иигэжэ хуушан монголоор бэшэгдэһэн туужа, үльгэр домогуудые, тэрэ тоодо Ульдэргын санаартанай захяа бэшэгүүдые буряадшалжа, номууд болгон согсолһон, өөрынгоөшые найруулгануудые тэдээн соо оруулһан байна. Энэ дугаар-

«Булаг» нэгэдэлэй дүхэриг соо

тамнай Сергей Бахлаевай “Нохони до болоһон шатарай наадан”, “Ульдэргын эди шэдитэн” гэхэн найруулганууд оруулагдаа.

Бүгэдэ Бурядай хүндэтэ багша, уран зохёолшо Цокто Номтоевич Номтоев атеис сагай альбанда абтаагүй, хэзээдэшые нүзэг бишэрэлээ алдаагүй байгаа гээд мэдээжэ. Энэ удаа Цокто Номтоевичой “Түрхэл тухай домогуудһаа” гэхэн тобшо хөөрөөнүүдые толилбодди.

“Уран үгын дали жэгүүр” гэхэн удаадахи хэһэгэе уг унгараа Ярууна нютагһаа гарбалтай Монгол ороной элитэ уран зохёолшодой нэгэн Сэнгын Эрдэнийн “Диваажанда хүргэхэ оньһон”, “Хулан бидэ хоёр” гэхэн расказуудаар эхилһэнэй зүйтэй, зүбтэйшые ха. Монголой буряадуудай оршуулһан “Шэгшэмэл новеллэнүүд” гэхэн номһоо эдэ расказууд абтаа, буряад бэшэг дүримтэй зохилдуулан, заһабари хэгдээ ааб даа.

Хойтын сагта нэрээе ама бардамаар нэрлүүлхэ хубитай байһан Бурядаймнай түрүүшын бэлигтэ уран зохёолшодой нэгэн Шираб Нимбуевай элдин тоонто тухайгаа уянгата шүлэгүүд, Бурядай арадай поэт Цырендулма Дондогойн «Нимбуу-Боршогор», «Наян-Наваа» гэхэн поэмэнүүд, мэдээжэ прозаик Сергей Цырендоржиевай «Дуунай шэди» гэхэн расказ, Ким Цыденовай «Жаахан борохон инзаган» гэхэн расказ болон шүлэгүүдын, шэлэгдэмэл 3 боти номуудаараа зохёохы замаа шэмэглэһэн Булад Жанчиповай “Үлгэн дэлхэйн булан” гэхэн поэмэ, Ким Цыденовай дурасхаалда уянгата үгүүлэл, бэлигтэ поэт Намжил Нимбуевай буряадаар, ородоор найруулан бэшэһэн шүлэгүүдын, хүүгэдэй

Яруунын зохёолшо хүбүүд: Ким Цыденов, Марху Цыренов, Сергей Цырендоржиев

уран зохёолшо Цыренжаб Бадмаевай, эрдэмтэн-шэнжэлэгшэ, зохёолшо Шираб-Нимбуу Цыденжаповай шүлэгүүд ниитэлэгдээ. **“Уянгын долгиие ургаллаад”**... гэхэн гурбадахи хэһэг соо Марху Цыреновай, Эрдэни Бальжинимаевай, Цырен Дандаровай, Бата Цырендылыковэй, Гэлэгма Бадмаевагай, Будажаана Дашиевай, Даша-Нима Халхаровай, Дэлэгдаша Гармаевай, Цыден Цырендоржиевай, Эдуард Будаевай, Цырен-Ханда Дарибазаровагай, Сандан Цыбиковэй, Улыто Бадмацыреновай, Гомбо Дагбаевай, Валерия Жанчиповагай, Норбо Нимаевай зохёолнууд оруулагдаһан байна.

“Үндэһэн заншалаа сахия” гэхэн удаадахи хэһэгые Бурядай габьяата багшанар Цырен-Ханда Жамьяновагай «Монголой нюуса тобшын» хүмүүжүүлхы удха, Полина Эрдынеевагай “Һайн хүнүүд - нютагай шарай”, Бурядай болон Российн габьяата багша Янжима Ивахиновагай “Залуу айлай заршам” гэхэн

гэгээрүүлхы удхатай статьянууд шэмэглэбэ.

“Нангин шүтөөн” гэхэн ниетэ гаршаг доро “Заяагаараа зарлан Зандан Жуудаа мүргэмэй” гэхэн түүхын-баримтата тобшоһон хөөрөөн үгтөө. Цырендулма Дондогойн “Нархатын эрьдэ тоонтомни булаатай” гэхэн шүлэгөөр тус сэтгүүл түгэсэнэ.

Яруунын сэнхир нуурнуудай, Зандан Жуугай, Эгэтын дасанай, Маарагтада бодхоогдоһон субаргын болон Яруунаһаа гарбалтай зохёолшодой дүрэ зурагууд, Ц.Сампиловай үзэмжэтэ зурагууд Бурядаймнай зүүн – хойто зүгтэ оршодог үзэсхэлэн һайхан хизарай түхэл шарайе, хүн зонойнь уридша урилгы зангыень үнэншэмэ батаар гэршэлнэ, эзэлүүдгүй эльгэ зүрхэ уяруулна гээд тэмдэглэе.

Галина БАЗАРЖАПОВА-ДАШЕЕВА,
“Байгал” журналай редактор.